

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2014. június 4.

XIV. évfolyam, 2. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Lektor: Gubás Ágota és Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Giricz Károly

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Mirnics Károly, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: folyoirat@aracs.org.rs

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunk képzőművészeti illusztrációit a szabadkai Városi Múzeum Vajdasági magyar képtár (1830—1930) c. albumából válogattuk, amelynek anyagából a tavasszal állandó kiállítás nyílt a múzeumban. A katalógus és a kiállítás szerzője dr. Ninkov K. Olga. A fotókat Hevér Miklós készítette.

A címlapon: Juszkó Béla Lovaskatonák, 1918

A hátlapon: Aczél Henrik Tündérek tánca, 1904

Az I. világháborús képeslapokat és fotókat Klamár Zoltán valamint Bicskei Rudolf és Bicskei Zoltán bocsátotta rendelkezésünkre gyűjteményéből.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
. – Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Támogatók:

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

Nemzeti Kulturális Alap

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Tartományi Oktatási, Közigazgatási és
Nemzeti Közösségi Titkárság

Tartalom

Serfőző Simon Ha mégis, Ami örök - versek	5
Fekete J. József A morális fölemelkedés lehetőségeit fürkészte – In memoriam Varga Sándor	6
Varga Sándor Fohász, Májusi ének, Itt vagyok otthon - versek	9
Kávai Anna Térben és időben indázó gondolatok	10
Balázs Géza A nyelv- és a nemzetstratégia szorosan összefügg - Páros interjú az adai Hódi Évával és Hódi Sándorral	13
Biacsi Karolina Délvidéki szakrális értékeink I. – A magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolna	18
Mirnics Károly Az 1956-os magyar szabadságharc és forradalom – és a Kádár-korszak.....	27
Radnai István Parton.....	37
Csapó Endre A nagy háború száz éve	38
Iancu Laura A bút is megszerették	45
Gyurkovics Hunor Sorsok az I. világháború idején	47
Klamár Zoltán 1914: mire a levelek lehullanak	49
Kalmár Géza Harctéri jegyzetek, 1916	54
Gergely Gabriella Napló	57
Szabó Frigyes Síkáros	61
Mihályi Czobor Lassított érverés	64
Domonkos László Teljes elszakadás.....	66
Benedikty Tamás A családi legendárium kincsei	69
Szuvenír (regényrészlet).....	71
Diószegi György Antal Gondolatok zászlótartó hőseinkről az I. világháború csatái és a Trianon utáni emlékművek fényében	79
Borsányi Katinka Magyar jelenlét az olasz Monte Grappán.....	83
Szabó Ferenc SJ Georg Trakl emlékezete.....	86
Színes melléklet	89
Kabdebó Lóránt Illyés Gyula ostromnaplója.....	97
Szentmihályi Szabó Péter Isten versei (7., 10., 12.).....	100
Mérey Katalin Donauschwabe	101
Juhász György Nagypéntek, feltámadás nélkül	103
Tráser László Cédulák IV.	104
Mihályi Katalin Trianon a források és sorsok tükrében – interjú Szidiropulosz Archimédesszel ..	108
Hajnal Jenő „Egyedüli műemlékünk, amely a délvidéki magyarság identitásába beépül” - Mi lesz az aracsi pusztatemplom sorsa? - Stanyó Tóth Gizella járt utána	110
Nagy Ervin Hová süllyed a politikai kultúra?	116
Tóth Gy. László Az Orbán-rendszer.....	118

E számunk képzőművészeti anyagát a szabadkai Városi Múzeum Vajdasági magyar képtár 1830—1930 című kiadványából válogattuk.

Bolond, halálos éj

Balázs

Balázs G. Árpád Bolond, halálos éj
Ady Endre-versillusztáció

Ha mégis

*Felöltözöm mennybe, földbe,
s kiállok a mindenség elé.
megismerhet Isten, ember.
Arcom körben a messzeség.*

*Ti nem vesztek észre mégsem.
Háztorlaszokat láttok,
ágakat: repedéseket a távolságon,
villámlásokat éjjel,
mintha a honfoglaló magyarok
nyilait látnátok,
ahogy élesen átsüvítenek az égen.*

*Pedig tudhatnátok,
ha eső zuhog,
bánatok igavonójáról,
rólam szakad a verejték.
Föld ha megreng,
minden erejét a mélynek,
indulataim megérezhetnétek.*

*Szavaim kihallhatnátok
a neszező zajokból,
lélegzetem a ziháló szelekből,
lábnyomom a Nap.
Az eget, földet nézzétek,
ha engem mégis
látni akartok egyszer.*

Ami örök

*Ami örök, a mulandóval
nincs mit egyezkedjen,
ne alacsonyodjon le hozzá,
annál rátartibb legyen.*

*Húzza ki magát,
nem mint a kivagyiság,
hanem jövőt bízón,
s alázattal mindenek iránt.*

*Eisenhut Ferenc
Kapisztrán Szent János, Hunyadi kirohanása
Nándorfehérvárnál 1456-ban c. kép
részletvázlata, 1902*

A morális fölemelkedés lehetőségeit fürkészte

In memoriam Varga Sándor

Hosszú, súlyos betegség után 69 éves korában Bácsgyulafalván elhunyt Varga Sándor költő, pedagógus. A Bácskossuthfalván született magyartanár-mártanulókorában bekapcsolódott helyi lapok szerkesztésébe, versei számos publikációban megjelentek. Pályájának és életének legnagyobb részét Ürményháza után, ahol 1967-től volt magyartanár, 1974-től Telecskán, vagyis Bácsgyulafalván töltötte, előbb tanárként, majd nyugdíjba vonulása előtt több mint két évtizedet a Kis Ferenc Általános Iskola igazgatójaként. Varga Sándor sokat vállalt az iskoláért és a faluért, töretlen volt szervezőmunkája a diákok és a tanárok érdekében, szakmai tekintetben öregbítette a tanintézmény hírnevét. A faluba érkezése után nyomban bekapcsolódott a művelődési életbe is, 1974-ben ő indította újra a műkedvelő színjátszást, és mindenütt jelen volt, ahol meg lehetett mozgatni a fiatalokat.

Baranyi Istvánnal és Fekete Józseffel együtt társszerzője volt az iskola monográfiájának, megírta a bácsgyulafalvi művelődési amatőrismus történetét, szabad idejében festett és szobrászkodott, köztéri szobra is állt a faluban. Két verskötete jelent meg, 2002-ben a *Belémfalazottan*, 2011-ben pedig a *Mindennapi nagypéntek*, utóbbi az Aracs kiadásában. A költő mindig alkotói hevülettel írta verseit, amelyeket erkölcsi kérdések feszítettek, egyszerre viaskodott a hallgatás és a megszólalás kényszerével, és perlekedett a nemzetét, a kisembereket ért sorscsapások miatt. Magasfeszültségben élt.

Varga Sándor ritkán, pontosabban időszakonként megszólaló költő volt. Töprengő, tépelődő alkat, aki egyszerre és azonos indulati hőfokon viaskodott a hallgatással és a megszólalással. Morális és humánus hevü-

letben fogant mondatai hosszasan, lassan érlelődnek, csiszolódnak, de nem a papíron, a jegyzetfüzetben, hanem belül, az érzelmek, az indulatok, a ráébredések és a megdöbbenések között; a kereszténység, a magyarság, az emberség és a szerelem sarkalatos pontjaihoz csomózva a reflexiók hálóját, hogy azután egy váratlan kép, egy elhangzott mondat, egy esemény felnyissa a belső szelencét, amelyből már artikuláltan, a szó poétikájának rendszerébe öltve bukkant elő a vers. Éppen az átgondoltság és a megfontoltság következtében fegyelmezett formában, nemegyszer a játékos felhangjait csendítve, de mindig a mulandóság és az erkölcsi erózió tudatában lévő ember rezignált melankóliájával szólítva meg az olvasót.

A költő bácsgyulafalvi otthonában (2011)

Varga Sándort különös módon indulatos lobbanékonyága tette halk szavú, ritkán megszólaló költővé.

Versvilágában a rövid versmondatok az egymástól mérhetetlenül távoli dolgokat közelítik egymáshoz, de nemcsak a feszültségteremtés szándékával, hanem ezáltal fogalmaz-

zák meg a kozmikus rend iránti vágyat, a földi káosz elutasítását és a megmásíthatatlanba való keresztény beletörődést. A köznapi látványtól az egzisztenciális kiszolgáltatottság félelmei között a bölcséleti töprengések és a gondolkodó ember reflexiói felé lendülő versek szavai, gondolatai könnyedén perdülnek át a nyelven, s súlyosan koppanva kezdik görgetni a gondolatokat az olvasóban.

Ritkán, időszakonként megszólaló költő volt, ilyenkor versei megjelentek a Hídban, a Kilátóban, a Családi Körben és a Hét Napban, aztán hónapokig, évekig is hallgatótt. Töprengő, tépelődő alkatként egyszerre és azonos indulati hőfokon – magasfeszültségben – viaskodott a hallgatással és a megszólalással.

A Mindennapi nagypéntek zombori bemutatóján 2012. I. 21-én

Első, *Belémfalazottan* című kötetének keltezett verseiből nyomon követhetően az akkori kéziratot az 1999-es szerbiai NATO-bombázások eseményeinek versbe transzponálásával zárta a költő, későbbi gyűjteménye pedig ugyanonnan folytatódik. Az élmény lírai feldolgozása tárgyánál és a költő eleve komor láttatásmódjánál fogva fogvacogtató, rideg versvilágot teremtett, amelynek költője képtelen elfogadni az olyan létmódot, amelyből hiányzik az értelem, ahol se a humánumnak, se a szónak nincs becsülete, amelyben képtelenségnek tűnik a keresztény életvitel megvalósítása, ugyanis az új, amorális értékrend fölülírta az evangéliumi erkölcsöt. Torz világban élünk – tudatosítja a költő, és ezt a torz

világot torz emberek népesítik be, látásmódjuk pedig már annyira idomult a környezetükhöz, hogy észre se veszik torzságukat. A költő saját életviteléért, saját verséért felelős, se ereje, se módja a világ helyes irányba igazítására, verse is csak a torz világ elé tartott tükrök lehet, amelyben magára ismerhet, akinek szeme van hozzá.

Az értelem és a szív telének, a szellem sötétjének élménye öltött expresszív, metaforikus, vagy áttételmentesen közvetlen képi alakot a versekben, az általuk megképződő fekete csendéleten a kiürülő szellemi-erkölcsi világ oltottmész-fehérsége vakít és a szavak is a jégeső fehérségét és éles koppanását idézve hullnak egymásra. A költő a torz világ által keltett végtelen és fokozhatatlan magányélménye közepette is a morális fölemelkedés lehetőségeit fürkészte, amihez egyedül a vers adott teret számára, ennél fogva magasra értékelte és megbecsülte a költészetet, nem kufarkodott se a szavakkal, se a gondolatokkal, a világ „valóság effektusait” mázsányi súlyú, sziklakemény versekben reagálta le. Ezeket a költeményeket képtelenség kavicsként arrébb rúgni, vagy meg kell őket kerülni, vagy neki kell gyürkőzni a versek által nyújtott monolitikus élmény súlya megtartásának. A versnek ugyanis erre a magunkhoz emelésre és megtartásra van szüksége, amire Varga Sándor költészete azáltal ad lehetőséget, hogy világképének komorsága mögül minduntalan átsüt „ami nemes és emberi”, az etikus humánus.

A könyv egyik recenzensével, Fekete J. Józseffel

A versek képi szerkezete mögül áttűnő valóságreferenciák a vajdasági magyarság huszonegyedik századi világtapasztalatában gyökereznek és a közösségi élmény személyes kivetítésében tárgyiasulnak, a versek minden lírai áttételességük mellett párbeszédben állnak a történelem éppen történő pillanatával. Az élmények némelyike meghaladja az „elkeserítő” és „megbotránkoztató” fogalmát, annyira abszurd és groteszk, hogy az egyébként is sötét horizontú költői világban a kényszeredett derű mosolyát villantja, ironia nélkül ugyanis képtelenség lenne elviselni és szólni róla. A költőt annyira elbizonytalanította a valóság abszurditása, hogy kételkedni kezdett abban, hogy egyáltalán lehet-e úgy élni, miként élünk, vagy inkább csak valami groteszk szimulákrum közepébe csöppentett bennünket a sors, hiszen a derű nélküli létezés nem tekinthető létnek, méltóságteljesen ott nem lehet élni, ahol az üres ígéretek kiürült plakátszavai zárják börtönükbe az embert.

A kronológiai felépítésű, élményileg és érzelmileg egységes szerkezetű, az Aracs által kiadott második kötetben a morális elmagányosodás kozmikus élménye mitológiai párhuzamban áll Isten fia nagypénteki magára hagyottságával, és ez az egymásból táplál-

kozó élmény filozofikus sorokban fogalmazódik meg. Ennek a bölcséleti lírának ugyanaz a hangfekvése, mint Varga Sándor közvetlen élményanyagú költészetének.

A költő minden borongása ellenére megtalálta a „percnyi harmóniát”, ilyenkor az élet fogyó perceinek számlálásától a szerelem emlékei felé fordult, hagyta fellobbanni a reményt, de annak tüzét már nem táplálta, hiszen meggyőződése volt, hogy a méltóságteljes és nemes emberi léthez világunkban már kevés a remény, csodára lenne inkább szükség.

A *Mindennapi nagypéntek* költője a jelenre nyitott ablakszem metaforájaként öltött (vers) testet, a dátumozott költemények kronológiája párhuzamban áll a társadalmi történések időrendjével, ám a versekből ennek ellenére nem a krónikást, hanem a költőt halljuk megszólalni. A távlattalanság okozta lefojtottság közepette a vers csupán személyes menedék, a költői szónak csak ereje van, hatalma nincs, miként Varga Sándor fogalmaz: „*talán szólhatnék / de szavak jégverése / nem árt a gaznak*”.

Varga Sándor nem élhette meg 2014 húsvétját, nagypéntek előtt távozott szerettei és tisztelői közül.

Nyugodjon békében!

Lenkei (Keller) Jenő Szobabelső, 1929

Varga Sándor

Fohász

*a megváltásból ha ki is maradtunk
de a keresztet ne hagyd tovább rajtunk
mert angyalaink velünk árvulnak el
ha minden fiad ilyen terhet cipel*

*hisz nem lehet nekünk annyi sok vétünk
mint amennyit már véreztünk és vérzünk
legyen vége a mi keresztutunknak
és születhessünk mind egyenrangúnak*

*a megváltásból ha ki is maradtunk
de a keresztet ne hagyd uram rajtunk*

*azt ne hagyd uram tovább mirajtunk
mert élve már ezerszer is meghaltunk*

Májusi ének

*május egén báránfelhő
szerelemből fúj a szellő
déli áram melegsége
csalt virágot ki a fényre*

*virágoknak illatában
ezerszínű szivárvány van
szivárványszín két szemekkel
lelkem vidítsd szeretettel*

*lelkem vidítsd szeretettel
minden este minden reggel
felhőtlenül teljen napunk
felhőtlenül amíg vagyunk*

Itt vagyok otthon

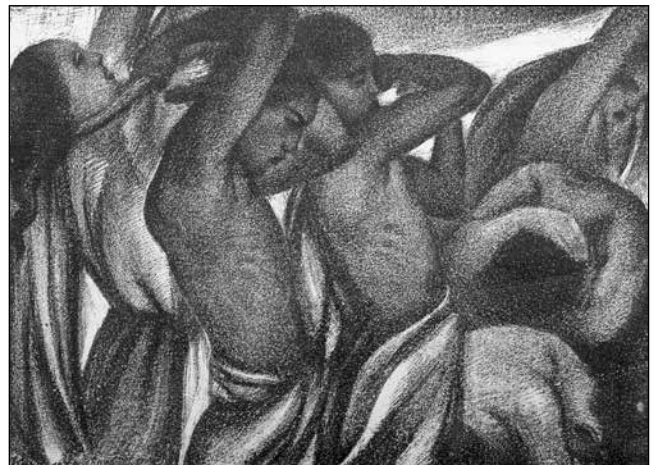
*akármerre megyek
mindenhol magamba botlom
kereszttezem utam
az utcán akárcsak otthon*

*levegőt se kapok
el-eltűnik horizontom
mert akárhol vagyok
mindig ott vagyok egy ponton*

*tömegben is magam
magamat magammal hordom
hisz a nagy zűrzavar
úgy vesz körül mint egy kordon*

*a lármás ricsajban
abban is magamba botlom
mindenhol ez így van
ezért hát itt vagyok otthon*

(2012)

Kara Mihály Játék, 1928

Térben és időben indázó gondolatok

Kedvenc karosszékemben ülök ölbe ejtett kézzel, és a tegnapi gondolkodom: visszakaptam magyar állampolgárságomat, amelyet a határto-logatás vett el tőlem.

Fölvillan fejemben a szabadkai magyar konzulátus díszterme, az ünnepelőbe öltözött emberek, az eskü szövege: „Fogadom, hogy Magyarországot hazámnak tekintem...” – amit unokáim ragyogó kis pofival mondanak –, és a Himnusz éneklése. Na, itt viszont nem nyitották ki a kis szájukat – teszem hozzá elnézően –, de mások sem; utólag úgy tűnik, hogy csak a fiam és én énekeltünk.

Képzeltben, egy fölemelő közös himnusz-éneklésre számítottam. Nem így történt.

Hunyorgó, fáradt szemem valahová a távolba néz, de mégis, befelé lát, mélyen a múltba: látom magam kislánként a lendvai futballpálya kerítése mellett ácsorogni, egy nagy tömegben, ahová a környező magyar falvakból, minden épkézláb férfi eljött. A hangszóró felé figyelve vártuk, hogy Szepesi György elkezdje a labdarúgó-mérkőzés közvetítését. (1954. július 4-én volt a labdarúgó-világbajnokság döntője NSZK és Magyarország között.) Hogy kislánként mit kerestem én ott, azt nem tudom, de hogy életemben először akkor hallottam a magyar himnuszot, azt soha nem felejtettem el. A zene fölhangzásakor könnyet láttam meglelt férfiak szemében, ahogy álltak vigyázban, és közben nem mertek egymásra nézni; akkor ott énrám is átragadt egy furcsa libabőröző, borzongó érzés.

Érdekes – szövöm tovább gondolataimat –, ahogy öregszik az ember: elfelejti, hogy mit evett tegnap ebédre, viszont a gyermekkori emlékei egyre elevenebbek lesznek benne.

Ki hinné el nekem, hogy én azt a napot (1945 tavaszán) – akkor hároméves kislány voltam –, amikor lezárták Magyarország felé a határt, még ma is föl tudom idézni?!

Anya sírva kiabált:

– Értsd meg! Nem hagyhatom itt a gyerekeket!

Apa meg türelmetlenül közbevágott:

– Sietni kell! Lezárják a határt!

Az a kislány, aki ott ténfergett a nyitott bőröndök között, amelyekbe anya, veszekedés közben is, ruhákat dobált – így utólag –, mintha nem is én, hanem egy harmadik személy lett volna, de azért mélyen még most is bennem él.

Azt a világos szemű, sötét hajú kislányt később sokszor láttam a fekete-fehér fényképeken.

A kicsi gyerek – vagyis én – erősen törte a fejét, hogy mi lehet az a „határ”, amit lezárnak, talán valami ajtó? Minden olyan homályos és értelmetlen volt.

Az akkor elhangzott szavak még ma is visszhangoznak bennem, de értelmet csak később kaptak.

Apa még azt is mondta:

– A gyerekeket később majd átviszük.

Valami „Pestet” is emlegettek, ahová menni akarnak.

Nem, ő semmilyen Pestre nem akar menni, ezt határozottan érezte... Itt nagymamánál nagyon jó!

A felnőttekben nem lehet megbízni. Hátha őt is beleteszi anya abba a nagy bőröndbe.

Félt! – Ez az érzés felejthetetlen.

Csendben kisompolygott a szobából, és a pajta mögötti falnak támasztott nagy szán talpára kuporodott.

– 2 –

Nyáron elhagyatottan porosodott a nagy szán, viszont télen nagyon érdekes volt, amikor csengős ló repítette a havon.

Soká üldögélt a szántalpon, közben sírdogált, és könnyein át nézegette a kötényén a kis ibolyacsokrokat. Várta már, hogy valaki megtalálja.

Öröm rebent benne, amikor meghallotta nagymama jól ismert hangját:

– Kisbogaram! Hol vagy? Gyere elő! – hívogatta – Ne félj! Nem visznek el téged. Én nem engedlek.

Ő majd mindenkitől megvéd engem – gondolta –, és szipogva előbújt. Nagymama ölelésébe zárta, ő meg könnytől maszatos arcát hozzá szorítva görcsösen kapaszkodott még sokáig ruhájába. (Ő nevelt születésemtől.)

Istenem! – sóhajtottam – Hol van már a nagymama?

Tudatom legmélyén élő emlékeimet úgy néztem – gondolatban –, mint egy filmvetítést, amely szép is, meg fájó is.

Hiába erőltetem emlékezetem, itt elszakadt a film.

Azt, hogy szüleim később ott vannak körülöttem, természetesnek vettem; elbeszéléseikből évek múltán megértettem, hogy azon a napon, amikor én „féltem”, az országhatárt tényleg lezárták Hosszúfalunál, és szüleim nem mehettek át Magyarországra. Visszajöttek a Lendva melletti kicsi faluba, Alsólakosba, ez az én tündérországom lett később.

Hiába múlt el azóta annyi idő: testben megöregedve, de gondolatban még mindig gyerekként ott bóklászok a Gábor-kertben, ahol derékig érő fűben harangozórózsát (kockás tulipán) sze-degetek.

Az emlékektől talán még az arcom is megszépül néhány percre.

Gondolataim hirtelen Magyarkanizsára indáznak: hogy ápolgattam, dédelgettem a titokban kiasott virághagymákat (védett növény a kockás tulipán) itt, a kertemben, de azok csak szenvedtek, sínylődtek a bácskai pörkölő melegben; évente csak egy virág nyílt ki, aztán az is eltűnt...

Tündérorzágnak akkor szakadt vége – vettem föl újra az emlékezés fonalát –, amikor anya egyik nyári szünidőben bejelentette:

– Gyerekek, apáttal úgy döntöttünk, hogy Bácskába költözünk. Ott több a magyar – még ehhez azt is hozzátette –, legalább majd továbbtanulhattok magyarul.

Na, nem! Az elköltözésre nem akarok visszagondolni, az akkor nagyon fáj.

Gondolataimat megszakítva, öregesen fölálltam a karosszékből, hogy megmozgassam elgémberedett végtagjaimat; elmentem a konyhába kávé főzni.

A kávé kortyolgatása közben szinte magam előtt látom a bodri hajú Karcsit, aki a hatodik osztályban élém állt vigyorogva, és azt kérdezte:

– Mondd, te semmilyen nyelven nem tudsz beszélni? Se magyarul, se szerbül? És csúfondárosan többször azt ismételte „ném, ném”, akkor nagyon sírtam, de később már nem szégyelltem a középzárt „e” hangot, amelyet a Muravidék tájnyelvéből hoztam magammal. (Ebben segített Lőrincze Lajos nyelvész egyik rádiós előadása a középzárt „e” hang használatáról.)

Néhány év múlva ott találtam magam a szabadkai Közgazdasági Középiskolában, ahol szerb nyelven folyt a tanítás. Nesze neked, magyar nyelven való továbbtanulás! – Itt, keserű grimaszmosollyal, anya ígéretére gondolok.

Mindez Szabadkán, Kosztolányi városában az 1950-es évek vége felé történt. Ott ültem a színmagyar osztály utolsó padjában, mint egy hülyegyerek, aki semmit nem értett az előadott tananyagból. Mindenki úgy viselkedett, mintha a szerb tannyelvű oktatás a magyar osztályokban természetes lenne – talán még én is –, hiszen Jugoszláviában élünk, mondogatták.

– 3 –

Ezt a négy évet csak úgy vészelttem át, az osztálytársaimmal együtt, hogy elnézőek és megértőek voltak velünk szemben a tanárok, még a szerb nemzetiségűek is. Feleléskor nyögdecseléseinket hallgatva szemükben sokszor sajnálkozó megdöbbenést láttam.

Az osztály által rajongásig szeretett „Katika tanárnő” – aki a politikai gazdaságtant tanította – a tananyag előadása után rögtön magyarul szólt hozzánk, sokat beszélgetett velünk mindenről; volt rá eset, hogy szép idézeteket diktált, vagy könyveket javasolt olvasásra. Tőle hallottam ezt a Széchenyi-idézetet is: „Nyelvében él a nemzet.”

A tanárnőnek köszönhetően kezdtük fölemelni fejünket a megalázó, értéktelennek hitt, semmi létünkbeli; már tudtuk, hogy magyarok vagyunk, magyar az anyanyelvünk, és ezen nincs mit szégyenkezni.

(Ma már, szerencsére, nemcsak magyar középiskola, de magyar egyetem is van Szerbiában.)

Talán ebben az időben kezdtem először elgondolkodni – a kiskoromban nem értett „határ” szón –, hogy mennyire nem mindegy, hol húzódik az.

Akkori kusza gondolataimat most talán így fogalmaznám meg: a határ egy mesterségesen létrehozott korlát, amely az embereket bezárja, kizárja és elzárja egymástól.

Napjainkban egy kicsit talán másként van ez a határokkal kapcsolatban – teszem hozzá bizonytalankodva (az Európai Unióra gondolva).

Régen, azon az emlékezetes napon a Pest szót sem értettem, később viszont ifjúságom legfőbb vágyalma lett: egyszer végigsétálni az Andrássy úton. Hogy miért? Talán mert apa ott élt fiatalkorában, és sokat mesélt Budapestről.

Körülbelül az 1960-as évek elején – amikor már lehetett – apa elutazott Budapestre, és visszaérkezésekor, nagy meglepetésemre, egy nap, iskola után, a kanizsai sinbuszra föllépve, megpillantottam őt. Odaültem mellé, és ő mosolyogva elkezdte:

– Küldött neked Budapestről valamit a nagynéni, azért, mert írtál neki levelet. Nagyon örült, hogy tudsz magyarul írni.

– Aztán mit küldött? – kérdeztem kíváncsian.

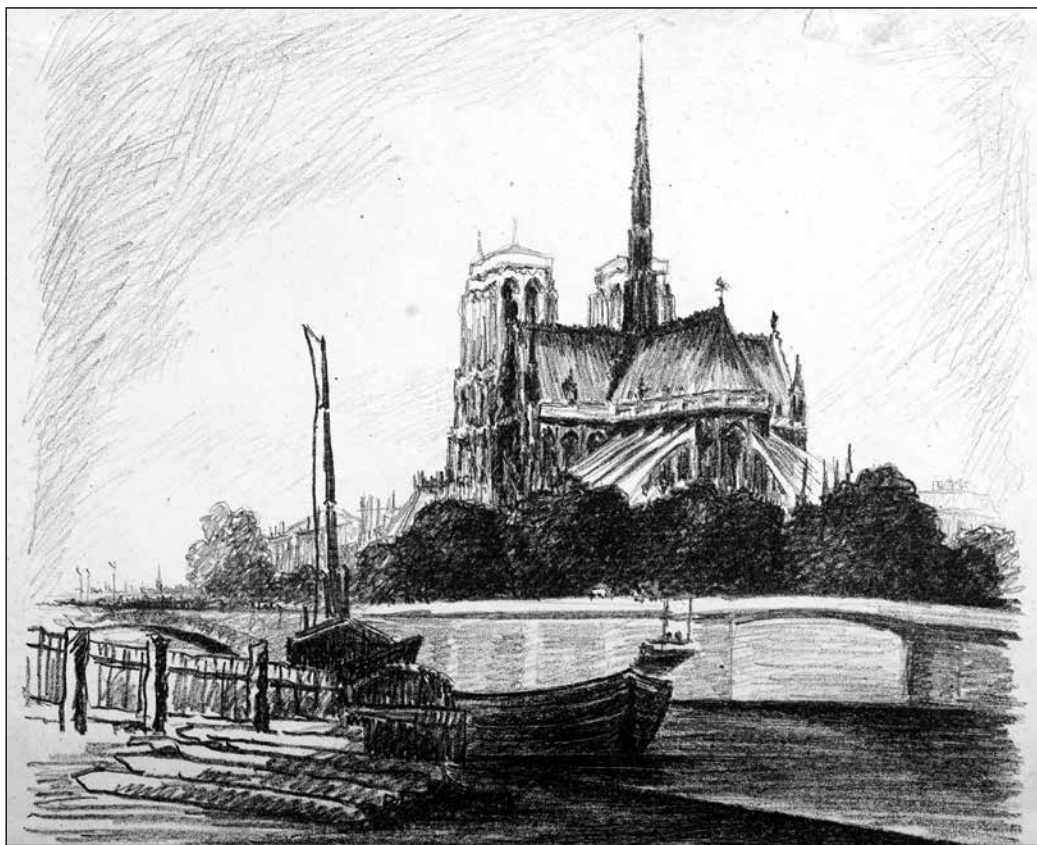
– Meglepetés! Majd megtudod – felelte apa titokzatosan.

Remegő kézzel bontottam ki otthon az ajándécsomagot, sok apróság mellett Gárdonyi Géza Egri csillagok c. könyvét találtam benne. Istenem, hányszor elolvastam! Ez a keménykötésű könyv csak az enyém volt, és Budapestről küldték...

Elnézve vastag erezetű, öreg kezemet sóhajtván folytatam gondolataimat: már rég nem vágyódom a nagyon szép, de fárasztó Budapestre, már nem akarok sétálni az Andrássy úton sem... Legutóbb is nagyon elfáradtam ott a sok jövés-menésbe, és jó volt hazaérkezni Magyarországra.

A messzi múltba és távoli tájakra elkalandozott gondolataim végre hazataláltak a csend városába és a jelenbe. Jó itt élni, nemcsak azért, mert nyári alkonyon lágyan, hullámszerűen hívogatnak a Tisza-parti füzek, várnak a Vigadó körüli öreg platánok; mindez csak szép díszlet lenne, ha a Nagyutcán nem köszönnének rám barátságosan az ismerősök, barátok, és ha az új Művelődési Ház ajtaján nem nyithatnék be minden szerdán az énekpróbákra.

A karosszékéből fölállva úgy érzem: elfáradtam. Hosszan néztem a múltba.

Geréb Klára Notre-Dame, 1927

A nyelv- és a nemzetstratégia szorosan összefügg

Páros interjú az adai Hódi Évával és Hódi Sándorral

A szerbiai Adán minden ősszel, október második hétvégéjén megrendezik a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat. Ekkor zajlik a vajdasági magyar középiskolások anyanyelvi vetélkedője, megemlékeznek az adai születésű Szarvas Gábor nyelvészről, a Nyelvőr első szerkesztőjéről, s egy tematikus kiállítás és nyelvészeti konferencia, valamint kiadvány is gazdagítja a programot. Ennek a fontos eseménynek a szervezője, irányítója Hódi Éva, a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület elnöke, valamint ebben is segítője, férje, Hódi Sándor pszichológus... Adódik az első kérdés: mikor és hol kapcsolódott össze életük?

HÉ: 1968-ban ismerkedtünk meg. Én Budapesten születtem, itt jártam iskolába, és akkoriban az ELTE BTK magyar-orsz szakának másodéves hallgatója voltam. Az egyetemen hozott össze minket a sors Hódi Sándorral, aki Jugoszláviából érkezett, és az ELTE pszichológus hallgatója volt. 1973-ban kötöttünk házasságot, 1975-ben kiköltöztünk Jugoszláviába, Adára, az akkor egyéves kislányunkkal. Én az adai középiskolában kezdtem tanítani, férjem a helyi szerszámgépgyár munkapszichológusa lett. Munka mellett férjem több könyvet megjelentetett, ezeket előzetesen mindig átnéztem, észrevételekkel láttam el, lektoráltam. Jómagam is írtam cikkeket, tanulmányokat különböző vajdasági lapoknak. A '90-es évek elején nagy társadalmi változások következtek be. Az ország szétesett, de a civil szerveződés megindult, különböző művelődési és más szervezetek jöttek létre. Ekkoriban alakult meg a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület, melynek elnökévé választottak. Az Egyesület munkájába férjem is bekapcsolódott, és komoly szellemi munícióval gazdagította az Egyesület tevékenységét.

HS: Évával Budapesten az egyetemi évek alatt ismerkedtünk meg. Utána néhány évet még ott töltöttünk, majd Délvidékre költöztünk. A vé-

letlenül múlt, hogy Adára kerültünk. Fiatal házaspár voltunk, egy gyermekkel, szolgálati lakást kaptunk és mindketten jól jövedelmező állásba kerültünk. A főváros után tulajdonképpen beleszőpöntünk egy kisvárosi életbe, és vele együtt a kisebbségi létbe. Nem volt könnyű. Új helyzetek, kihívások, feladatok, emberek. Közel negyven éve tartó küzdelmes élet lett belőle. Szerencsére Budapesttől, Magyarországtól sohasem szakadtunk el teljesen. Az életformát, felfogást, értékrendszert, szokásokat, problémákat illetően a mai napig kettős vonatkoztatási rendszerben élünk, aminek a hátránya mellett megvan a maga előnye is: teljesebb – és talán hitelesebb – rálátás nyílik az életre. Éva derekasan helytállt, és nem csak nekem volt nagy segítségemre, de szerintem a vajdasági magyarság is sok mindent köszönhet neki. Tudjuk, aki akarja vinni valamire, Budapestre igyekszik. Ő meg a pesti életformát és velejáró lehetőségeket felcserélte egy vergődő-halódó kisebbség szellemi-kulturális életének felemelésére, nemzetmentő munkára, ami meglátásom szerint az egyetemes magyarság, illetve a nemzet sorsáért felelős illetékesek részéről több elismerést érdemelne.

- Mikor indult a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok? Melyek voltak a legnehezebb, és melyek a legszebb évek?

HÉ: A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat még 1970-ben szervezték meg először Adán, Szarvas Gábor szülőhelyén. Ebből a korszakból kiemelhetnénk az 1972-es rendezvényt. Ekkor avatták fel az adai Szarvas Gábor mellszobrot, amelyet azóta is minden alkalommal megkoszorúznak. A szoboravató beszédet Bárczi Géza tanár úr tartotta. Kezdetben két évente került sor a Nyelvművelő Napok megrendezésére, de hamarosan már jelentkeztek a gondok. 1976-ban két előadó nem léphetett fel, 1981-ben pedig az egész rendezvényt betiltották, a szervezők párt-

büntetések kaptak. Válságba került az egész rendezvény, amely válságot az 1990-es évek elején sikerült leküzdeni. Ebben nagy szerepe volt az új törvényes rendelkezéseknek, melyek lehetővé tették a nemzeti alapon való szerveződést, valamint a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület megalakulásának, mely szervezet kezébe vette a Nyelvművelő Napok ügyét. A nyelv-művelés folyamatossága érdekében ettől kezdve a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat minden évben megszervezzük, és annak ellenére, hogy az ország súlyos gazdasági-politikai helyzetbe került, a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat minden alkalommal sikerült megtartanunk.

A '90-es évektől kezdődően a mai napig terjedő több mint húsz évben a legnehezebb időszak az volt, amikor az ország háborúkat viselt, és az újságok, a rádió, a televízió egyfolytában bemondta, hogy külföldi állampolgárok saját érdeklükben ne utazzanak Jugoszláviába (Szerbiába). Nálunk nyugalom volt, szerveztük a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat, előadónk nem voltak veszélyben, de nem volt könnyű erről meggyőzni őket. Itt szeretném megköszönni Szűts László tanár úrnak, aki közel húsz éven át vezette az általános iskolák 7. osztályos tanulói számára a játékos nyelvi vetélkedőt, hogy a háborús években sem maradt el, mindig számíthattunk rá, és Sebestyén Ádám tanár úrnak, aki korábban nem ismert minket, de a média vészharang-kongatása ellenére is megbízott bennünk, eljött, megtartotta előadását. Az 1999-es Szarvas Napok vendégei és előadói még láthatták Ada különböző pontjain az Óvóhely feliratú táblákat is, amelyeket a tavaszi bombázások alkalmából tettek ki, és akkor még nem szedtek le.

Ezek voltak azok a nem mindennapi, mára már történelemmé vált körülmények, amelyek közepette is mi a Nyelvművelő Napok szervezésével foglalkoztunk. Néha csodálkozva néztünk egymásra: ez is beletartozna a nyelv-művelésbe? Ki gondolná, hogy egy nyelvésznek olykor saját személyi biztonságának kérdésével is foglalkoznia kell, nemcsak a nyelv védelmével?

Ami a legszebb éveket illeti, azt hiszem, hogy az általunk szervezett több mint húszéves periódus összességében szép időszak volt. Igen komoly nyelvészeti témákat tárgyaltunk meg a rendezvény tudományos tanácskozásain, és

nem egy alkalommal itt fogalmazódtak meg először olyan gondolatok, amelyek a magyar nyelv jelenlegi helyzetével, illetve jövőjével kapcsolatban sorsformáló jelentőségűek lehetnek. Gondolok itt pl. a magyar nyelv és kultúra helyzetének és lehetőségeinek egészen más megítélésére, mint ami a köztudatban általános, a nyelvstratégiával kapcsolatos elképzelésekre, a nyelvek és nyelvjárások jövőjével kapcsolatos javaslatokra. Elégedettek lehetünk azzal is, hogy a fiatalok körében az anyanyelv iránti érdeklődést sikerült fenntartanunk, sőt növelnünk – a játékos nyelvi vetélkedőt a jelentkezők nagyobb száma miatt már két részben – elődöntő és döntő megszervezésével – tudjuk lebonyolítani, sőt az érdeklődés már az alsó tagozatos diákokra is kiterjedt, az ő számukra is szervezünk játékos versenyt. Ha mégis ki kellene emelnem, melyeket tartok a legszebb évekknek, azt mondanám, hogy talán a 2007-től mostanáig tartó évek lennének ezek. 2007-ben A magyar nyelv és kultúra a világhálón címmel szerveztük meg rendkívül izgalmas rendezvényünket, és először itt éreztem, hogy az előadók és a hallgatóság végig az egész tanácskozáson együtt gondolkodik, a közönség szinte együtt rezdül az előadókkal. Azóta tudatosan törekszünk arra, hogy ezt a nem mindennapi - tudományos tanácskozásokon azt hiszem, igen ritka – élményt megteremtjük.

- A „napokon” a magyar nyelvtudomány jelesei megfordultak... Kiket említenének meg a gazdag névsorból?

HÉ: A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok fennállásának immár 43 éve alatt a magyar nyelvtudomány számos kiváló képviselője megfordult. Száznál is több azoknak a jeles nyelvészeknek és más kiválóságoknak a száma, akik részvételükkel megtisztelték rendezvényeinket. E tiszteletre méltó névsorból ez alkalommal csak néhány nevet tudok megemlíteni, de honlapunkon szinte a teljesség igényével feltüntettük minden előadónk nevét. A régebbi időkből Szathmári István, Szende Aladár, Deme László és a már említett Bárczi Géza nevét említeném meg, aki az adai Szarvas-szobrot felavatta. Többször járt nálunk nyelvi játékokat vezetni Grétsy László tanár úr, akit aztán Szűts László követett majd húsz éven keresztül. Wacha Imre tanár úr finom észrevételeire, nagy tapintattal kifejtett értékeléseire a középiskolások

beszédversenyén nyújtott produkciókkal kapcsolatban mindmáig emlékszünk. Lőrincze Lajos a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok állandó vendégei közé tartozott. A Szarvas Napokról mi küldtük el a már kórházban levő Lőrincze tanár úrnak azt a levelet, amelyet utoljára el tudott olvasni. A későbbi évekből megemlíthetném Banczerowski Janusz, Zimányi Árpád, Prószéky Gábor, Kiss Jenő, Kemény Gábor, Koltói Ádám, Pusztay János, Büky László, Pomozi Péter, Minya Károly, Síklaki István, Posgay Ildikó, Ortutay Katalin nevét. Nagy segítségünkre van a nyelvművelő munkában hosszú évek óta Balázs Géza. Az utóbbi években több fiatal nyelvész is sikerült bevonni a Szarvas Napok munkájába. Bóna Judit, Sólyom Réka, Kugler Nóra, Szoták Szilvia nevét szeretném megemlíteni, akik a legutóbbi két évben jártak nálunk. A magyarországi nyelvészekon kívül több határon túli nyelvész is megfordult a Szarvas Napokon, közülük is szeretnék egy-két nevet megemlíteni – mindenekelőtt Péntek János tanár urat és Szabómihály Gizellát. A hazai (vajdasági) nyelvészek közül is nagyon sokan részt vettek a Szarvas Napokon – vagy reményeink szerint az elkövetkezendő időkben részt fognak venni. Közülük a teljesség igénye nélkül szintén csak néhány nevet említenék: Penavin Olgát, Ágoston Mihály tanár urat, Lánicz Irént, Csányi Erzsébetet, Molnár Csikós Lászlót, Cseh Mártát, Katona Editet, Göncz Lajost, Papp Györgyöt, Silling Istvánt, Rajslil Ilonát,

- Az egyesület 2013-ban volt 20 éves. Hogyan idézték fel az évfordulón az alapítást?

HÉ: 2013. november 11-én ünnepeltük a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület fennállásának 20. évfordulóját. Az adai Városháza dísztermében emlékeztünk meg erről az eseményről. Az Egyesület elnökeként visszatekintettem az alapítás körülményeire, azokra az eseményekre, mozzanatokra, amelyek közepette létrehoztuk Egyesületünket. A Szarvas Gábor emléke előtti tisztelgés szándéka mellett a Nyelvművelő Napok kiszélesítésére, folyamatos fenntartására, új tartalmakkal való megtöltésére irányuló törekvés vezetett minket, és tágabb értelemben az a szándék, hogy a kisebbség fogyatkozása ellen az anyanyelv megtartó erejének tudatosításával vegyük fel a harcot. Az ünnepi rendezvényen Balázs Géza méltatta Egyesületünket és tartott

előadást, majd Lánicz Irén, az újvidéki egyetem nyelvészprofesszora értékelte Egyesületünket és tartott előadást. Ünnepi műsorunk alkalmával zenés-irodalmi összeállítással tisztelegtünk – a zentai Mécsvirág Együttes előadásában - a nyolcvanöt évvel ezelőtt született vajdasági költő, Fehér Ferenc emléke előtt.

- Mire a legbüszkébbek a négy évtizedből?

HÉ: Nem könnyű erre a kérdésre válaszolni, mert ha valaki valamire büszke, az eleve hivalkodásnak tűnik, másfelől a nyelvvel való foglalkozásnak nincsenek kézzel fogható, mérhető, bármilyen módszerrel kimutatható eredményei. Ha mégis megpróbálnék válaszolni a kérdésre, azt említeném meg, hogy nagyon örülünk annak, hogy mára a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok Vajdaság egyik „nagyrendezvényévé”, mondhatjuk talán így is, „intézményévé” nőtte ki magát, határon innen és túl jelentős hírnevet vívott ki magának az anyanyelv ügyéért való tevékenységével, s ebben a mi munkánknak komoly szerepe volt. Szerény anyagi lehetőségeink ellenére 22 kiadványt tudtunk megjelentetni, a Szarvas Napokon elhangzott előadások és más írásos dokumentumok anyagát. Néha magunk is csodálkozunk: hogyan sikerült ez? Honlapunk fent van a világhálón, bár az utóbbi évek anyaga még pontosításra és kiegészítésre szorul. Talán arra is büszkének lehetünk, hogy munkánk során igyekeztünk mindig megtalálni a közös hangot, kerestük az együttműködés lehetőségét, kerültük a konfliktusokat, és talán nem tűnik hivalkodásnak, ha úgy érzem, hogy tevékenységünk nélkül szegényebb lenne a vajdasági és az egész magyar kultúra.

- Hódi Sándor több munkát is írt a nemzetstratégiáról. Ebben hol és hogyan foglal helyet a nyelvstratégia?

HS: Az elmúlt években sokat foglalkoztam a kisebbségek helyzetével, ennek az a kézenfekvő magyarázata, hogy magam is kisebbségi sorban élek. Mindennapi tapasztalat volt számomra, hogy az anyanyelv kiszorul az élet bizonyos színtereiről: nyelvi hiányállapot lép fel, ami magában hordozza a további nyelvromlás és nyelvvesztés lehetőségét. Nem lehet eltekinteni attól a sajnálatos körülménytől, hogy a környező országokban a magyar nyelv mindenütt alárendelt státusban van, hogy a magyarokat folyamatosan

nyelvi hátrányú megkülönböztetések érik, a népesség erőteljesen deklasszálódik és asszimilálódik. Ez juttatott el ahhoz a felismeréshez, hogy nem elég a nyelvi egyenjogúságról beszélni, hanem ki kell mondani, hogy a nyelv helyzete és az adott nyelvet beszélő nép társadalmi helyzete szorosan összefügg egymással. Nyelvi jogokról, nyelvi egyenjogúságról beszélni az önrendelkezés lehetősége nélkül üres szemfényvesztés. Nos, hozzá is kezdtem egy magyar autonómia-tervezet kidolgozásához, amely a Trianon óta fennálló hátrányos helyzet orvoslását lett volna hivatott szolgálni. Mivel korlátozódik a tér, ahol a magyar nyelvet az utódállamokban még használni lehet, a tervezett nemzetstratégiát nem lehet egy jól átgondolt nyelvstratégiától elválasztani: értelemszerűen a magyar nyelv védelme lenne a magyar nemzetstratégia egyik sarktétele. A magyar nemzetstratégiának természetesen egy meglehetősen bonyolult világpolitikai helyzethez kell igazodnia, anélkül azonban, hogy az anyanyelv presztízsének növelése, elsajátításának, korszerűsítésének és művelésének a kérdése háttérbe kerülhetne. Ellenkezőleg, ez Magyarország számára elsőrendű állami feladat. Nevezetesen, hogy a magyar nyelvnek a Kárpát-medencében élő magyarok számára anyanyelvként kell megmaradnia. Mivel – mint mondtam – a nyelv helyzete és az adott nyelvet beszélő nép társadalmi helyzete szorosan összefügg egymással, önmagukban véve a nyelvi jogok mit sem érnek a kisebbségek (magyar nemzetrészek) helyzetének közigazgatási és politikai rendezése nélkül, ami a gyakorlatban az autonómiák rendszerének a kiépítését és biztosítását jelenti. Ezért a nemzetstratégia második sarktétele a nemzeti önrendelkezés kérdése. Tudom, hogy a tudós emberek a politikát nem nagyon szeretik, de hadd szögezzem le, hogy a nemzet (és nemzetrészek) megmaradásának kérdése alapvetően nem tudományos, hanem politikai, kulturális kérdés. Azt már csak zárójelben szeretném megjegyezni, hogy meglátásom szerint végső soron a magyar tudománynak is az lenne az elsődleges feladata, hogy a vergődő nemzettest életmegnyilvánulásainak és igényeinek a hű kifejezője legyen. A magyar nyelv vonatkozásában is. Lehet-e a magyar nyelv háttérbe szorulását, értékvesztését, a nyelvromlást, nyelvvesztést természetes folya-

matnak tekinteni? Aligha. Ez csak egyik tünete a nemzettest egészében lejátszódó társadalmi-életkörtani folyamatoknak. Amint azt többször is kifejtettem, meglátásom szerint a nagy, alapvető dilemmát a nemzeti közösséghez való érzelmi-tudati kapcsolat, illetve annak lazulása jelenti, ami szorosan összefügg az adott nemzeti közösség kohéziójának csökkenésével.

- Hogyan foglalják össze röviden a vajdasági magyar nyelvvel kapcsolatos feladatokat?

HÉ: Én a vajdasági magyar nyelvvel kapcsolatos intézményesítésében látom az előrelépés fontos lehetőségét. Több éve fáradozom egy magyar nyelvi intézet vagy nyelvi iroda felállítása ügyében, számos tervet készítettem, s az évek során olyan előrehaladás történt ez ügyben, hogy a Magyar Nemzeti Tanács felkarolta a kezdeményezést. A határon túli régiókban mindenütt működnek ilyen típusú intézetek vagy irodák, egyedül Vajdaságban nincs egyelőre. A nyelvi intézetnek vagy irodának egyébként jogi akadályai nincsenek, egyedül anyagi feltételeken múlik ennek működtetése. Azért szorgalmaznám a nyelvi intézet vagy iroda működtetését, mert úgy érzem, hogy a nyelvvel kapcsolatos ügyek – kisebbségi körülmények között különösképp – a civil szféra lehetőségein túlmutató feladat,

HS: Trianon óta általában csak a magyarság gazdasági, politikai tévesztéséről szoktunk beszélni. A tévesztés mellett azonban magában a közösségben is felléphetnek olyan folyamatok, amelyek nyilvánvalóan rombolják, gyengítik az adott közösség értékrendjét, gazdasági összetartó erejét, immunrendszerét, amit jobb szó híján a közösség szivacsosodásának neveznék. Egy nemzet hanyatlása nem a születésszám csökkenésével kezdődik, hanem egy sokkal általánosabb társadalmi válság jele. Sokévi munkásságom során ismételtelen megpróbáltam rámutatni arra, hogy a magyarság demográfiai zsugorodása, az elöregedés, az apró falvak elnéptelenedése, a katasztrofális népegészségügyi helyzet, az elvándorlás, a sokféle lelki sérülés, az alkoholizmus, az öngyilkosság, mind szoros összefüggésben állnak a kollektív lelkiállattal, a nemzeti tudat sérülésével, folyamatos leépülésével.

Az új nemzetstratégia, ami vélhetően a magyar nemzetközösségi társulás új formáját is je-

lenti, reményeim szerint esélyt kínál a magyarság számára nemcsak a túlélési stratégiához, hanem a nemzet erősödéséhez, szellemi, anyagi és létszámbeli gyarapodásához is. Meglátásom szerint a délvidéki magyarság (megmaradása) csak ennek a nyelvi, kulturális, gazdasági és politikai kapcsolathálónak a részeként képzelhető el.

- Hogyan készülnek a soron következő adai rendezvényre?

HÉ: A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat tulajdonképpen egész évben szervezzük. Az év elején első szervezőbizottsági ülésünkön határozzuk meg a soron következő rendezvény témáját, és ennek szellemében meghatározzuk hagyományos nyelvészeti pályázataink témáit az általános iskolások, a középiskolások és a felnőttek részére, és e pályázatokat közzétesszük a vajdasági médiában. További szervezőbizottsági üléseinken pedig a rendezvénysorozat soron következő feladataival foglalkozunk: előadók felkérése, kiállítás megszervezése, kísérő műsorok tervezése. Jelenleg a 2013-as évi Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok kiadványának összeállításával foglalkozunk: az anyagok már beérkeztek, most folyik a szerkesztés. Általában a következő évi Nyelvművelő Napokra készül el a kötet, de az utóbbi pár évben már hamarabb sikerült megjelentetni. Valószínűen ez alkalommal is így lesz.

Névjegy:

Hódi Éva

Budapesten született, az ELTE BTK magyar-orsz szakán szerzett középiskolai taná-

ri képesítést. Bölcsészdoktor (1984). 1975 óta Jugoszláviában (Szerbiában) Adán él. Belgrádban könyvtáros szakvizsgát tett (1993). Az adai középiskolában tanított, majd a Szarvas Gábor Könyvtár könyvtárvezetője, később igazgatója volt. A Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület elnöke. A Szarvas Gábor Nyelvművelő Kiadványok és számos más könyv szerkesztője, társszerzője, az Egy kis nyelvi tücsök és bogár c. könyv szerzője.

Hódi Sándor

Pszichológus, közíró, társadalomkutató, a Magyar Nemzeti Tanács Tájékoztatási Bizottságának elnöke. 1943-ban született Kistószegen, az általános iskolát Torontálországban, a gimnáziumot Nagybecskerekken végezte. Budapesten, az ELTE BTK pszichológia szakán klinikus szakpszichológus oklevelet szerzett. Bölcsészdoktor (1974), majd 1975-ben Zágrábban tudományos doktori címet szerzett. Üzempszichológusként, majd klinikus pszichológusként dolgozott Adán, néhány évig a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanára Zentán. 2001-től a Széchenyi István Stratégiakutató Társaság elnöke. Szakterülete: öngyilkosság-kutatás, társadalmi devianciák, nemzeti identitászavarok, családkutatás, tehetséggondozás, kisebbségkutatás. Eddig 30 önálló könyve jelent meg, további harminc könyvnek szerkesztője és/vagy társszerzője, több mint 300 tanulmány vagy esszé szerzője.

Az interjú rövidített változata, más címmel, megjelent az Édes Anyanyelvünk 2014/1. számában. (A szerk.)

Délvidéki szakrális értékeink I.

A magyarcsernyei Biacsi Pál-kápolna kutatása és restaurálása

*Ha napszerű nem volna már a szem,
Nem láthatná meg a napot sohasem.
S ha nem lappangna bennünk égi szikra,
Az isteni szép sohasem boldogítna.*
(Johann Wolfgang von Goethe)

Vajdaság legeldugottabb szegleteiben is találunk a múltból a korát fényesen beragyogó, a békeidőket idéző, nagyanyáink hitétől sugárzó, szemet gyönyörködtető építészeti és művészeti értékeket. Magyarcsernye építészeti értelemben véve nem kimondottan gazdag település, különösen az egyházi építészeti értékek tekintetében, gondolok itt olyan szász és erdélyi településekre, amelyeknek szinte jellegzetessége, hogy minden utcasarkon egy-egy szakrális szobor, útszéli kereszt, imahely, körmeneti kápolna, kálvária található. Mégis az alföldi mocsaras környéken a 1790-es években a Szeged környéki kertészekkel betelepült kis bánáti falu, Magyarcsernye is felépítette a maga iskoláját (1828), templomát (1844), útszéli keresztjeit és kápolnáját (1910).

Magyarcsernye a szerbiai Közép-Bánság területén fekszik, az egykori nagy temesi Bánság része volt. Hogy megértsük értékeink létrejöttét, elhanyagolásuk okát és pusztulásukat, ami szorosán kapcsolódik a mindenkori egyház szerepéhez és jelentőségéhez, valamint a gazdasági helyzethez és uradalmi viszonyokhoz, látnunk kell azt is, hogy egy település építészete, mindennapi élete nem független a politikai, történelmi eseményektől, a politikai-hatalmi változásoktól és annak következményeitől. A település gazdasági és közigazgatási értelemben a zombolyai uradalomhoz tartozott, egyháziilag pedig a nagy Csanádi egyházmegyéhez. Az első világháborúig a fejlődés töretlen vonala látszik a faluképen. Az egyház életében a korábbi háborítatlan fejlődés még a 19. század második feléről

is elmondható. A kiegyezés utáni békeidőkre jellemző volt a különböző nemzetiségek és felekezetek békés egymás mellett élése, amit azután az első világháború és annak Magyarországot érintő tragikus kimenetele tört derékba. Még a trianoni határmódosítások után is Magyarcsernye ezer szálon kötődött Zombolyához – oktatási, kulturális, társadalmi értelemben.¹ A falu egykori életében meghatározó szerepet játszott a Csekonics uraság², amelynek kastélya volt Zombolyán és akinél a falu lakosságának nagy része dolgozott. Magyarcsernye főterét az 1844-ben gróf Csekonics János jóvoltából épült templom határozza meg. Másik jelentős szakrális építménye a Biacsi Pál által 1910-ben emelt családi templom és sírkápolna a Keleti temetőben, valamint az egykori főtéren 1868-ban felállított Nepomuki Szent János kőből készült szobra, mely ma a templomudvarban látható. A falu lakossága ma is többségében katolikus, néhány pravoszláv vallású polgárral.

A Biacsi Pál családi sírkápolna a temető központi részén eklektikus stílusban épült. A XIX.

¹ A magyarcsernyei német lakosság a század elején Zombolyára járt német iskolákba, bíróságra, minden ügyüket ott intézték a polgárok. Fessl József, Vilma és Erzsébet édesapja is Zombolyán végezte tanulmányait.

² A Monarchia híres lötenyésztőjeként ismert Csekonics József báró 1790-ben először bérbbe vette, majd 1800-ban megvásárolta és felvirágoztatta a zombolyai birtokot. Magyarcsernyét Szeged környéki kertészekkel telepítette be. Fia, Csekonics János politikailag is aktív volt, ő tette le Magyarcsernye templomának alapkövét 1842-ben. Először ő kap grófi rangot a családban. A birtok fejlődésének csúcspontját gróf Csekonics Endre ideje alatt éri el. Uradalmukat a Trianon után 1924-ben véglegesített határvonalak osztották ketté.

század közepétől a neostílusok virágkorukat éltek: neobarokk, neoreneszánsz, neoklasszicizmus stb., melyeknek az volt a közös jellemzőjük, hogy felelevenítvén a nagy stíluskorszakokat, az adott korszak építészeti elemeit és motívumait használta fel egy épületen. Ezekből a neostílusokból Európában hamar kibontakozott az eklektika³, mely keverte a különböző korszakok építészeti elemeit. A kápolna külső és belső megjelenése nem egy meghatározott stíluson belüli. Leginkább neobarokk vonalai vannak, de mór és romantikára utaló elemek is fellelhetőek, ezért a legpontosabbak akkor vagyunk, ha stílusát eklektikusként határozzuk meg. A kápolna egy kis szabályos templomépület, felszentelt oltárral, az épület alatt elhelyezkedő kriptával, melyben 6 sírbolt található. A templomocská téglalap alaprajzú, nyeregtetős, egyhajós, dongaboltozatos, négyszögletes záródású, nem teljesen kelet–nyugat irányultságú, északnyugat felé néző szentélyel. A délkeleti, keleti oldalán egy négyzet alapú harangtorony áll, négy ablakkal, barokkos hagymakupola jellegű bádoggal. A keleti és nyugati oldalon három-három ablaknyílás helyezkedik el, amely a mór építészetre jellemző ívekkel van körülvéve. Ezek az ívek összekapcsolódnak és egy egységbe fűzik a három ablaknyílást, amelyek közül az első vakablak (SZILÁGYI 2013:93). A kápolna oldalfali ablakai mellett a félköríves bejárati ajtó felett is van ablak, amely az attika és az ajtó között helyezkedik el úgy, hogy az ablak íve már a frízben van. Ez szokatlan megoldás az építészetben, de van magyarázata ennek a furcsa kialakításnak. Véltetően a karzat és a rajta elhelyezkedő harmónium optimális fényviszonyainak a megteremtése végett volt rá szükség, ugyanis a kápolnában nincs mesterséges megvilágítás. Belső terébe belépve jobb felől a karzatra vezető lépcső látható, ahonnan létrával a harangtoronyba lehet jutni. A kápolna eredeti ablakai öntvények voltak, félköríves kialakításúak, tizennégy osztatúak. A toronyablakok szintén fémből készült félköríves záródású zsaluzottak. A templomajtó kétszárnyú, félköríves záródású. A külső ajtó egy nemrégén elkorhadt faajtót helyettesítő vasajtó, mely

mögött ott van az eredeti kovácsoltvas ajtó is. A bejárat mögött, a padlóval egy síkban, mintegy egy méter távolságra található a kriptá lejárata. A kápolna eredeti tetőszerkezetének cseréjével, mely megelőzte a restaurálást, úgy tűnik, sajnos végleg elveszett az építész/építő kilétének kiderítési esélye. Ha valahol, hát ott lehetett talán a gerendákba vésvé vagy írva a mester neve, ki egykor ezt a kis templomocskát építette.

Fotó: Biacsi Karolina

A Szent Veronika-falkép restaurálás előtt

A Szent Ágota-templom belső építészeti berendezéséről tudjuk, hogy részben aradi mesterektől származik. A kápolna belső berendezésénél is megfigyelhető, hogy a valamikori Torontál megyének a tőle keletre lévő Temes vármegyével művészeti kapcsolatai voltak. A templomot aradi építész építette, orgonáját aradi mester adta. 1859 szeptemberében a templom padlóját kelheimi kővel rakták ki, amit a kor legnemesebb

³ Eklektikus - különféle stílusok, irányzatok bizonyos elmeinek kiválogatása és egymás melletti alkalmazása (Művészeti lexikon I–IV.1981-1983)

épületeinél, főleg templomoknál használtak. (SZILÁGYI 2013:46) A kápolna építészetét ugyan nem ismerjük, de a templommal összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy szerényebb kivitelű, padlózata nem volt kirakva kelheimi kövel, csupán nagyméretű malterba ágyazott ún. csekonyic⁴ téglával. Orgona helyett csak harmónium van a karzaton. A kápolna bejáratával szemben található az oltár, klasszicizáló stílusban. Belső berendezésének nagy része: oltára, karzata, mind zombolyai mestereknél készült. A harmónium aradi mester műve. Mivel abban az időben Magyarcsernye a zombolyai uradalomhoz tartozott, és keskeny pályájú vasút kötötte őket össze, így a kápolna építészeti berendezései (már amelyeken cégért találtunk) onnan származnak, hiszen szállításuk egyszerű volt. A vasúti összeköttetésre bizonyíték egy korabeli vonatjegy, amely a Magyarcsernye és Zombolya közötti szakaszra szól, és a karzaton a „Biacsi Pál családi sírboltja” felirattal ellátott díszes dobozban találták.

Az oltár a Hétfájdalmas Szűzanya oltárképével, aranyozott tabernákulummal, gyertyatartókkal és adoráló angyalokkal van ellátva és háttal misézésre van kialakítva, mely az ősi szokásokhoz való visszanyúlást mutatja. Jobb és bal oldalt templompadok. A jobb oldali padosor előtt egy, a kápolna berendezéséhez tartozó korabeli szekrény, melyben a szertartáshoz szükséges tárgyakat tárolják. A kápolna teljes belső tere festett. A dongaboltozaton az utolsó vacsora jelenete, az oltár jobb és bal oldalán Szent Pál és Szent Veronika falképei vannak, az oltár feletti mezőn pedig angyalokat ábrázoló jelenet látható. A belső falak márványozottak, a dongaboltozattól egy profil választja el. Az oltár feletti angyalábrázolást egy üvegezett körablak töri meg, melyen fény szűrődik a hajóba. Az oltárasztalban van besüllyesztve egy vastag, tömött vörös mészkőbe, ún. „magyar márványba” foglalt, sok szempontból különös ereklye, amely a római katakombaszentnek, Szent Donátnak egy picinyke csontja.

A Fájdalmas Boldogasszonynak szentelt kis épületet Biacsi Pál földesúr építtette, akinek a közéletben és az egyházi életben betöltött jelentős szerepe viszonylag jól nyomon követhető. Az új egyházmegyék a háromfelé szakadás következtében a mai napig sem rendezték megnyugtatóan levéltáraikat. Mégis sikerült kideríteni a kápolna építésének körülményeit, ám a belső berendezését sajnos nem.

A felkutatott dokumentumok alapján, Biacsi Pál kápolnaépítő anonimitását feloldva, próbáltuk megtudni, ki is volt ő valójában, s hogyan lett belőle Magyarcsernye egyik, ha nem a legbefolyásosabb földesura, honnan és hová költözött a család. A kápolnaépítő Biacsi Pál 1851-ben már Magyarcsernyén született, Biacsi Pál és Kurunczi Éva egyik gyermekeként. Édesapja 1819-ben a Szeged melletti Algyőn született és Magyarcsernyén hunyt el 1893-ban. A család eredete bizonyosan eddig vezethető vissza. Az idős Biacsi Pál a korabeli dokumentumok szerint az 1800-as évek derekától Ittabé mellett a Dolnyi szigeten társaival együtt mintegy 800 hold földet bérel a kegyúrtól. Ezeknek egy részét később, vélhetően, megvásárolja. Nyolc gyermeke közül csupán négy éri meg a felnőttkort, közülük Pál lehetett a legidősebb életben

Fotó: Biacsi Karolina

A restaurált oltár és kápolnabelső

⁴ Népi nevén csekonyic téglá = a térségben gyártott hatalmas méretű téglá, amely Csekonic báróról kapta a nevét, mert az ő téglagyáraiban gyártották.

maradt fiú, így ő öröklí a vagyón nagyobb részét, és ezzel gazdálkodik tovább. Az ifjú Biacsi Pál Venczel Veronikát vette feleségül, akitől két gyermeke született. János fiatalon meghal, András viszont a nyolc gyermekével együtt tovább viszi a családi hagyományt, a földművelést. A család megerősödése az egyházban és a közéletben betöltött szerepén is látszik. A gracilis, mediterrán alkatú, vékony, ám szikár külsejű Biacsi Pál jó kapcsolatot ápolt a Csekonics családdal, közülük is Csekonics Endrével. Később fia, András Csekonics Sándorral köt barátságot. Számos katonai kitüntetés birtokosa volt. A falu főutcáján hatalmas házat épített gazdasági udvarral. Támogatta a vármegye monográfiájának megjelenését, hímzett zászlót vásárolt a tűzoltó testületnek, a templom előtt a legnemesebb anyagból, hófehér márványból keresztet emeltetett, felépíttette a kápolnát, fia és unokái sír helyét, akiket szintén a köz megbecsülésére és jó cselekedetre nevelt.

A templomkápolna építésére vonatkozó levéltári dokumentumok hűen tükrözik a kor egyházi viszonyait, a kor emberének hívó mivoltát, azon belül is Biacsi Pálnak az anyaszentegyházhoz való viszonyát, a családról való gondoskodását, az építendő templom örökös fenntartásáról való gondviselési szándékát. Érdekes megjegyezni, hogy a levéltári levelezések alapján az elhatározás és az építésre való szándék jelzése a püspökség felé, valamint a felépítés és felszentelés között bő egy év telt el, ami gyors eljárásnak számított. Az épület mindössze néhány hónap alatt felépült. Belső festése és berendezése 1911-ben készült el. Az egymást követő levélváltásokból kiderül, hogy mindenre kiterjedt az egyház gondoskodó figyelme. Biacsi Pál nevében Rézy Vilmos magyarcsernyei esperes plébános járt el a Csanád megyei Püspöki Hivatalnál, a szükséges engedélyek megszerzése és az építési szabályok betartásának érdekében. Az iratok szerint Rézy Vilmos először 1910. július 21-én fordul felterjesztéssel a tervrajzok jóváhagyására.⁵ A felterjesztésre válaszul a csanádi püspök, a körlevéli rendelkezések betartására

hívja fel a figyelmet,⁶ valamint szükségesnek tartja a kápolna jó karbantartására egy alapítvány létrehozását.⁷ A kápolnát a temető közepére tervezték állítani úgy, hogy a két oldalán alkalmas járda maradjon, valószínűleg ezért is nem teljesen kelet–nyugat tájolású az épület. Megjegyzi, hogy a portatíle-lel⁸ kapcsolatban intézkedni fog, és hogy Biacsi Pál a kápolna jó karbantartására 300 koronát befizetne, de kéri, hogy az ő haláláig az épület karbantartását ő maga végezhesse, halála után pedig örököseit végrendeletben kötelezi a 300 korona biztosíték lefizetéséről.⁹ A kérés ellenére a Püspöki Hatóság kifejezetten kéri az Alapítvány létrehozását a kápolna jó karbantartására és megjegyzi, hogy Biacsi Pál kérése, mely szerint életében maga kíván gondoskodni arról, tiszteletre méltó, de az örökösök kihalásával sem kerülhet veszélybe annak fenntartása. A magyarcsernyei plébános 1911. október 25-ei levelében a kápolnát késznek jelenti. A püspök a kápolna alapítványába befizetendő összeget 300 koronában határozta meg. A kor anyagi viszonyait tekintve és a koronában lerakott alapítványi pénz értéke az 1908-as árfolyam szerint 10 mázsa lisztnek felelt meg. Ez nem kevés pénzt jelenthetett, mert a dokumentumok alapján Biacsi Pál először 150 koronát fizetett be a karbantartást biztosítani hivatott alapítványba. Glattfelder püspök viszont nem tekintett el a maradék 150 korona befizetésétől, és írásban rögzítette, hogy az alapítóleveleket csak akkor erősíti meg, ha a maradék 150 korona értékét ingatlanaira való betáblázással biztosítja.¹⁰ Az egyház ily mértékben kezelte szigorúan az építendő egyházi épületek karbantartását és a róluk való gondoskodás biztosítását. A betáblázást elkerülvén Biacsi Pál szinte azonnal befizette a hátramaradó 150 koronát, „(...) hogy az ígért 300 Korona alapítványösszege, az ígért

⁶ A körlevéli rendelkezés a sírkápolna építéskor azt a szabályt követeli meg, hogy az oltár alatt közvetlenül nem lehet sírbolt.

⁷ Nagybecskereki Püspöki Levéltár, Magyarcsernye-doboz, 4039. iktatott levél

⁸ Portatíle - hordozható mobilis rész, mely alatt a kivehető, nem rögzített ereklye mélyedését kell érteni

⁹ Nagybecskereki Püspöki Levéltár, Magyarcsernye-doboz, 320. sz. levél

¹⁰ Nagybecskereki Püspöki Levéltár, Magyarcsernye-doboz, 412 i/910 6332. sz. iktatott levél

⁵ Nagybecskereki Püspöki Levéltár, Magyarcsernye-doboz, 313. sz. levél

300 Koronára kiegészítve legyen.”¹¹ A kápolnát Biacsi Pál óhaja szerint Rézy Vilmos helyi plébános, kiérdemesült esperes szentelte fel, 1911. november 12-én a Fájdalmas Boldogasszony tiszteletére. A kápolna felszentelésekor a messzi Németországból hozták a felszentelt és okmányokkal, pecséttel ellátott ereklyét. Az ereklye beszerzésének módjáról a levéltári dokumentumok nem mesélnek, ám a restauráláshoz kötődően a kutatás kiterjedt a szent ereklyére is, melyet módunkban állt közelebről is szemügyre venni. Már az is érdekes, hogy általában a faluhelyen épülő kápolnában nem helyeztek el ereklyéket, mert azokat csak alkalmanként használták, egyszer-kétszer egy évben. A komplex felújítás és restaurálás során az ereklyét a templomból kénytelenek voltunk biztonságos helyre szállítani. Ez lehetőséget adott a tanulmányozására. Az ereklyék (lat. reliquiae – hátrahagy) általában kiemelkedő vallási személyiségek testi maradványai, ruhái, használati tárgyai, amelyek kultikus tiszteletben részesülnek. A Biacsi Pál-kápolnában elhelyezett ereklye egy mészkőtömbbe ágyazott üvegkapszula, mely mindkét

oldaláról láthatóvá teszi az ereklyét. A szembenéző oldalán a gondosan becsomagolt csontocska van vörös bársonyra erősítve, a hátoldalán pedig az azt hitelesítő pecsét látható, körbefércelve cérnával. A csontocska mellett egy körcédula, melyen a *S. Donati M* felirat látható. Ebből kiindulva kutattam tovább az ereklye idekerülésének útját.

A dokumentumok hiánya nagyban nehezítette ezt a munkát. Magyarcsernye plébánosa, Rézy Vilmos, korára és betegségére hivatkozva nem vezette a Historia Domust több mint 10 éven át, pontosan az az időszak hiányzik belőle, amely felfedhetné ennek az ereklyének az idekerülését. Az ereklyét ugyanis a távoli Münstereifelből kellett hozniuk, hiszen Donát katakombaszent, akinek csontjait az 1600-as évek elején találták meg a római Ágnes-katakombában a jezsuiták virágkorában, 1652-ben nagy körmenet kíséretében átszállították Bad Münstereifelbe, az újonnan épült jezsuita templomba és Szent Mihály gimnáziumba, ahonnan később évszázadok folyamán szerette a világba kerültek a szent maradványai mint ereklyék. Szent Donát a villámcsapás és ítéletidő elleni védőszent, melynek gyökerei a test átszállításakor keletkezett csodatételben keresendő.

¹¹ Rézy Vilmos levele a püspök úrnak, 1911.nov.5-én, Nagybecskerek-i Püspöki Levéltár, Magyarcsernye-doboz

Fotó: Bátló József

A felújításon dolgozók (balról): Rizmajer Róbert, Vajda Tamás, Tóth Alexandra, Farkas Réka, Biacsi Karolina, Varga Sándor, Szabó Attila, Virág Tibor és Biacsi Vitomir

A felújított kápolna a helyreállított ablakokkal, ornamentikával

A szőlőtermelő vidékeken gyakoriak a szoborbrázolásai és a neki szentelt kápolnák. Donát Buda egyik védőszentje is. Mint ismeretes, Magyarcsernye lapályos, vizenyős területen jött létre, ahol nem volt jellemző a szőlőtermelés. Ezért furcsa, hogy miért pont ennek a szentnek az ereklyéjét választották. Mivel az egykori Csanádi egyházmegye szétbomlása után létrejött temesvári, nagybecskereki és csanádi (szegedi) levéltár sem őriz erre vonatkozó dokumentumokat, Münstereifelben folytattam a kutatást. A münstereifeli egyházi levéltárban nyomára bukkantunk egy ereklye eredeti okiratának, és az azt megelőző okiratkerő levélnek. A levél Pilisszentlászló plébánosától, Stephanus Dittrichtől jött, aki Szent Donát egy piciny csontocskáját kérte a Kölni Püspökségtől, vörös bársonyra rögzítve, üvegcapszulába helyezve. A levélbeli leírás pontosan megegyezik az ereklye mai kinézetével. Az ereklyét a dokumentumok szerint megküldik Pilisszentlászlóra 1896-ban, amely minden bizonnyal megérkezik a településre. Hogy megbizonyosodjunk a pilisszentlászlói, illetve a magyarcsernyei Szent Donát-ereklye egyezéséről, vagy különbözőségéről, Pilisszentlászlón folytattam a kutatást.

Fotók: Biacsi Karolina

A tönkrement ablakokon madarak szálltak be

Ám az 1780-ban épült templomban Szent László ereklyéjét őrzik, az 1823-ban épült kápolna a falu központjában Mária tiszteletére van felszentelve és a megkérdezettek szerint nem található benne ereklye. Ebből következik, hogy az 1896-ban Pilisszentlászlóra küldött ereklyét, melynek leírása kísértetiesen illik a magyarcsernyeire, valamikor 1896 és 1910 között Magyarcsernyének ajándékozták vagy adták tovább. Mivel a münstereifeli levéltárban minden egyes onnan küldött ereklyének őrzik az okiratát, más elmélet nem képzelhető el, annak ellenére sem, hogy az átadásról semmilyen információnk nincsen. A kutatás jelenlegi állása szerint az valószínűsíthető, hogy Magyarcsernye Biacsi Pál-kápolnájának ereklyéje az egyetlen Szent Donát-ereklye, amely a királyi Magyarországon fellelhető. Hogy milyen értékes ereklyének van birtokában Magyarcsernye és azon belül a Biacsi család, arról senkinek fogalma sem volt a kutatásokig. Az ereklye kísérő oklevele apróra összehajtva benne lehet a kapszulában, melynek felnyitására csak püspök jelenlétében kerülhetne sor. Teljes képet részben akkor kapnánk, ha ezt megtalálnák, ám az ereklye tiszteletének és hitelességének megőrzése fontosabb a kutatásnál, így azt háborítatlanul hagyjuk.

A felszenteléstől eltelt több mint száz év alatt a hatalmi rendszerek és határmódosítások mély lenyomatokat hagytak épített örökségünkön. A trianoni határok létrejöttével az addig egységes egyházmegye három részre szakadt, ezzel együtt gyengültek az egyházak közötti kapcsolatok, de a kulturális és művészeti kapcsolatok

is jelentősen visszaszorultak. A második világháború eseményei, főként pedig az azt követő kommunista diktatúra és egyházüldözés ismét nehéz helyzetbe hozta a történelmi egyházmegegyét. 1948-ban a kommunista hatalom megfosztotta a temesvári egyházmegyét rangjától, és espereséggé fokozta le.

A kommunista államokban a szerzetesrendek és a különböző egyházi egyesületek működését betiltották. Faluhelyen a nép ki volt szolgáltatva a hatalom által diktálta rendnek. Az állami munkahelyen dolgozók az állásukat féltve nem mehettek templomba sem, ezáltal fokozatosan sorvadt az egyház egykor meghatározó szerepe az emberek mindennapi életében. A Biacsi család egyes tagjai az évente egyszer megtartott misére sem mertek elmenni, oly nagy volt bennük a félelem. Bár Biacsi Pál 1916-ban bekövetkezett halálától kezdve egészen az 1970-es évekig a kápolna kriptájába temetkeztek és halottaik lelki üdvéért minden év november 2-án szentmisét szolgáltatottak, a kápolnát lassan kikezdte az idő vasfoga. A család több leszármazottja is külföldre került el, az ottmaradtak a hatalmi szorítástól féltek. A kápolna a temetőben egyre rosszabb állapotba került, fő gondot a körülötte zajló temetkezésekből kifolyólag a fokozott mozgás okozta, valamint a szigetelés hiánya. Az épületről a Magyarcsernyén lakó leszármazottak gondoskodtak. Ők tatarozták a kápolnát és minden évben a mise előtt nagytakarítást végeztek, előkészítvén azt a szentmisére. Sajnos a tatarozási lehetőségek kimerültek a lábazat és a belső vízzel átitatott falak átmázolásában, míg végül, hogy eltakarják a vizesedő falakat, amivel évek óta küzdöttek, műanyag lambériával borították be.

Az öntöttvas ablakok közben teljesen elkorrodálódtak, az ablaküvegek kitortek, az ablak és fal között lyukak tátongtak, ahol a madarak beszálltak és az állapot kezdett kritikussá válni.

A család életében az újabb generációk megszületése sem hozott lényeges változást, ők már az új rendszer gyermekeiként nem úgy viszonyultak az egyházhoz, mint a kápolnaépítő Biacsi Pál. A kápolna többszöri tatarozásának köszönhetően szerencsére megmaradt a külső ornamentika, és a belső tér sötétbarna mázolásával az életnagyságú Szent Pál- és Szent

Veronika-képekből, az odafigyelésnek és szakmaiságnak köszönhetően, mintegy 20-30 cm-t még meg is tudtunk menteni.

Fotó: Seres Tamás

Biacsi Karolina restaurátor munka közben

A kápolna restaurálását és megmentését a negyedik ági örökösök, Biacsi Pál dédunokái, dr. Elisabeth Fessl de Alemany és Đurđević Vilma (Fessl nővérek) kezdeményezték. Szándékuk az volt, hogy 2011-ben, a százéves évfordulóra régi fényében tündököljön az épület. Elsőként a falak szigetelését végeztették el 2010 nyarán, majd ugyanakkor a korhadt tetőszerkezetet cserélték le. Felismervén a kápolna művészeti értékeit és tapasztalva a feltáródott angyalrajz kritikus állapotát, ami az oltárkép eltávolítása során került felszínre, restaurátorhoz fordultak. A kápolna épületét az elszigetelt állapotban új tetővel, festett toronysisakkal, újravakolt toronnyal és oromzattal vette át a restaurátorokból álló szakembercsapat. Óvatos hozzáállásuk százszorososan megtérült, hiszen nagyon sok új információ derült ki a kápolnáról, amit még a családtagok sem ismertek és a szakszerű helyreállítás visszaadta ennek a csodás kis építménynek a meghittségét és gazdagságát. A legnagyobb meglepetést mégis a Hétfájdalmú Szűz Máriát ábrázoló oltárkép mögötti, ceruzával és szénrel a falra rajzolt angyal jelentette, mely nagyon kritikus állapotban volt és le kellett választani a hordozóról. A kritikus művelet sikerült, így megmentettük a végleges pusztulástól. Mellette ott volt a kápolna festőjének, Rammer Frigyesnek az aláírása is.

A restaurálás alkalmával a legnagyobb kihívást a kápolna külső ornamentikájának a visszaállítása képezte. Az épület négy sarkán va-

kolatból kiképzett nagyméretű kváderek voltak, az ablakokat ugyanilyen, de váltakozó méretű kváderek szegélyezték, és az ívek felett díszes ornamentika volt található, szintén vakolatból kiképezve. Az ornamentikát mindkét oldalfalon a mennyezet tartóvassal való összehúzósa alkalmmával átütötték. A kváderek csak a magasabb felületeken voltak meg eredetiben, az alsók már többféle cementes átkenés és javítgatás áldozatává váltak. A műemlékeken alkalmazható mészhomok vakolat ezek kiképzésére állagánál fogva meglehetősen alkalmatlan volt. Ezért a cementanyag használatának elkerülése érdekében egy saját recept alapján készült többfrakciós mészkőrleményt tartalmazó kváder, több mint 100 darab, valamint hat darab ornamentika került kialakításra az eredetiről levett szilikonminták alapján. A mennyezet hosszú éveken át tartó beázása következtében a mennyezeti falkép, amely az utolsó vacsora jelenetét ábrázolja, sok helyen nagy felületeken levált a dongaboltozatról. Az elválás mellett az al secco¹² technikára oly jellemző héjas elválás okozta a másik nagy problémát. A héjas elválásokat rögzíteni kellett, a hordozótól elvált felületeket pedig injektáló habarccsal rögzíteni. A festőrestaurátorok hatalmas munkával megtisztították, stabilizálták, retusálták, aranyozták és levédték az akkor 100 éves mennyezeti falképet.

Fotó: Biacsi Karolina

Vajda Tamás és Tóth Alexandra festőrestaurátorok

¹² száraz vakolatra, olykor glettelt felületre olajfestékkel készített műalkotás

Az oltár mellett elhelyezkedő, Szent Pált és Szent Veronikát ábrázoló falképek középvonalig el voltak pusztulva. A feltárást követően anatólógia alapján a szentek lábai rekonstruálásra kerültek, glóriájuk új aranyozást kapott és régi fényükben tündökölhettek. Az oltár és tartozékainak restaurálását farestaurátor végezte. A feltárást és tisztítást követően bizonyos volt, hogy fehér színe volt eredetileg is az oltárnak. A szuvas darabok fertőtlenítését és stabilizálását követően új aranyozást és festést kapott az oltár. Az oltárdeszka, mely több deszkából volt összeragasztva, elmozdult és oly mértékig volt szuvas, hogy cserélni kellett. Az oltárképet a vászon rossz megtartása miatt új hordozóra helyezték, a kép alsó zónája, amely rendkívül sérült volt, stabilizálva lett, foltozva, tömítve és retusálva beilleszkedő retussal. A képet körbeölelő blondelkeret hiányait kiegészítették, és az egész felület egy frissítő festést kapott. Az épület külső vakolásával és fehérre meszelésével a műemlék jellegű vagy értékű épületek tisztaságát szeretnénk volna hangsúlyozni, és nem utolsósorban az akár évek múlva esedékes tisztasági festés szempontjából is a fehér bizonyult a legjobb megoldásnak. Az eredetileg vakolatlan lábazatot korábban betonfestékkel lekenték, ez annyira eltávolíthatatlan volt, hogy csak a téglafelületnek legyalulásával lehetett egyáltalán letisztítani ahhoz, hogy védővakolást vihezzünk fel rá. Ez az eset is szépen mutatja a szakszerűtlen beavatkozások kellemetlen és káros következményeit az épületre nézve. A teljesen korrodálódott ablakok helyére az eredeti osztásban készült új ablakokat és víztiszta helyett homokfűvott ablaküvegeket kapott az épület. A templom kelheimi bontott kőburkolatának a felhasználásával, az eredeti rózsaszínű márvány visszaállításával, a karzat és padok festésével a Biacsi Pál-kápolna és a benne őrzött egyházi és szakrális kincsek megmenekültek az enyészettől. A restaurálás adta a lehetőséget és motivációt a levéltári és történeti kutatásokhoz, melyeknek végső szándéka az örökségünk iránti megbecsülés és értékeinek tudatosítása a falu lakosságában és szélesebb körben is.

A kommunizmus és az azt követő balkáni háborúk súlyos lenyomatai látszanak ma a vajdasági falvak nagy többségén. Ezért igazi pél-

aként kellene szolgálnia minden hasonló tevékenységnek és arra irányuló törekvésnek, ami értékeink tudatosításával kezdődik – legyen szó néprajzról, népi, egyházi vagy világi építészetről.

Végül álljon itt Jókai gondolata: „De porszemekből áll a piramis, S ha hozzám hasonló csekély emberek százan, ezren, tízezeren – hátha százezeren?! – egyet fognak gondolni, uram, a fillérből kincs lesz, a téglából város lesz, a tapsból riadalom lesz; a betűből könyv lesz, a könyvből bibliotéka lesz, a népből nemzet lesz!”

Irodalomjegyzék

SZILÁGYI Mária Fényben és árnyékban. Magyarország építészetének fénykora és hanyatlása. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2013

BESEDEŠ, Valerija Mr., Kálváriáink: a vajdasági kálváriák. Naše kalvarije: Kalvarije u Vojvodini. 2010, Međuoštinski zavod za zaštitu spomenika kulture, Subotica

Művészeti lexikon I–IV. 1981–1983. Főszerk. Zádor Anna, Genthon István. 3. kiad. Akadémia Kiadó, Budapest

BOROVSKY Samu 1911. Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye p. 514–517

BODÓ, Márta In: Keresztény Szó 13 (2002):12 (december) ENGLISH, M „De dondeerheilige Sint-Donatus en zijn verering in West-Vlaanderen” In: Bierkof, Westvlaams archief voor geschiedenis, oudheidkunde en folklore, Jhg.60, Nr.3, S 65–68,

Brügge 1959

BRAUN, P. Jos.S.J., „Eine Kölner Goldschmiedeserkstätte des 17. Jahrhunderts”, In: Stimmen aus Maria Laach, Bd.69, Freiburg in Breisgau, 1905

BRAUN, P. Jos.S.J., „Eine Silberbüste Kölner Herkunft in der Gymnasialkirche zu Münstereifel”, In: Zeitschrift für christliche Kunst, Jhg.22, Heft 10, Düsseldorf, 1909

BRAUN, P. Jos.S.J., „Donatus von Münstereifel” In: Tracht und Attribute der Heiligen in der Deutschen Kunst, Stuttgart, 1943

STEINHAUS, Hans, „Die Donatus-Silberbüste in der ehem. Jesuitenkirche Münstereifel” In: Nachrichtenblatt des Vereins Alter Münstereifel, Jhg.42, Nr.1., Münstereifel, 1955

Levéltári források

Nagybecskereki Püspöki Levéltár, Vajdaság, Szerbia

Bad Münstereifel Egyházi Levéltára, Nordheim Wesfahlen, Deutschland

Bad Münstereifel Városi Levéltár, Nordheim Wesfahlen, Deutschland

Internetes források

Jugoszlávia államformájának változásai URL: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Jugoszlávia> (2014. március 8.)

Csanád Egyházmegye feldarabolódása URL: <http://leveltar.katolikus.hu/index.htm/http&&leveltar.katolikus.hu/temesvar.htm> (2014. március 8.)

Fotó: Tóth Róbert

A kápolna 2010-es állapotában...

Fotó: Biacsi Karolina

... és felújítva 2011-ben

Az 1956-os magyar szabadságharc és forradalom – és a Kádár-korszak

*Ubi libertas, ibi patria.
(Ahol a szabadság, ott a haza.)*

Az angol polgári forradalom és polgári társadalom fejlődése a legésszerűbben ment végbe. Mai szemszögből is csodálni való, hogy milyen hihetetlen gyorsan alakultak át a társadalmi-gazdasági viszonyok. Bár a feudális uralkodó osztályok kezében maradt a tulajdon, szinte egyik napról a másikra mint tőkészek kezdtek gondolkodni. Külsőségekben megőriztek sok feudális sallangot, a világnézetük, érdekeik és értékrendszerük mégis burzsoává vált.

Az angol polgári forradalom és a későbbi társadalmi-gazdasági fejlődés eszmeileg bámulatosan elő volt készítve. Az eszmehordozóknak minden társadalmi réteg hitt. (És a mai napig meg van győződve, hogy minden rossz ellenére, amit az állam okozhat az embernek, a polgári politikai rendszerénél nincs jobb – még ha tartalmaz is magában sok igazságtalanságot. Ha valaminél nem lehetséges jobb, akkor a meglévő a legjobb.)

A XIX. század Magyarországon a társadalmi-gazdasági folyamatok (és főleg az eszmei áramlatok) mélysége és csúcsai körülbelül 250 évvel maradtak el Anglia mögött. Az 1848-as magyar szabadságharc és forradalom, ha győzött volna, természetesen sokat ledolgozott volna a lemaradásból, de közel sem birkózott volna meg a teljes lemaradás súlyával. Ahol egy népnek egyszerre kell megvívnia szabadságharcát és véghez vinnie egy forradalmat, ott a gondolat és cselekvés nem igazodik tiszta vezéreszméhez; ekkor lehetetlen feladattal találja magát szemben. Nem lehetséges polgári forradalmárként igazán alkotóan gondolkodni, amíg tevékenyen részt kell venni az elnyomás elleni nemzeti szabadságharcban, és ha kell, életet is feláldozni érte. Ilyenkor az elnyomó elleni gyűlölet kerül előtérbe; csak szabadságban lehet alkotni.

Az elmondottakból kifolyólag a XIX. század magyar valóságában a legkülönbözőbb korok eszmei áramlatai (és a hozzájuk történő igazodás) mindvégig együtt éltek, összekuszálódtak, összegabalyodtak, egymásba csomósodtak. Zavarossá, átláthatatlanná, gyakorlatilag megragadhatatlanná váltak - szinte minden társadalmi réteg, érdekcsoport vagy értelmiségi áramlat esetében. Senkinél sem alakult ki egy valóban letisztult, igazán következetes és önmagában megálló eszme- és értékrendszer. A különböző eszme- és értékrendszerek könnyen egymásba mosódtak.

A nem tiszta eszmék és értékek megalkuvóvá teszik a társadalom húzóerőinek a tevékenységét, cselekvőképességét. Nem is akarnak és nem is képesek nagy erejű érdekcsoportokat kialakítani, mert kicsi a vonzerejük. Ezek az eszme- és értékrendszerek a magába zárkózás rendszerei. A városokba özönlő és megélhetősüket a gyárakban kereső tömegek szemében ezek feudális maradványok, visszahúzó erők.

A polgári jobboldal eleve tagolt volt, telis-tele feudális jellegű, az embereket hitegető maradvánnyal. A „munkásosztály” támogató baloldalon még nagyobb volt az eszmei zűrzavar, annak ellenére, hogy szerették volna jövőbelátóként, jósként, prófétaként feltüntetni magukat. Csupán a szótár volt más, az ígéretek ugyanazok: a múltból vett tündérmesék jövőbe történő kivetítései.

Úgy jutunk el a XX. század magyar történelméig, hogy nem volt, nem létezett olyan kiművelt előkészítő eszmei erő, amely képes lett volna rendszerbe foglalni egy tudatosan, tömegesen támogatható politikai gondolatot, amely valóságos társadalmi és gazdasági folyamatokból és viszonyokból táplálkozott volna; a lehetségest

tudatosan értékelte volna; a leghatékabban tudatos közkinccsé tette volna; a lehetséges talaján akarta volna „mozgósítani” a magyar társadalmat.

Minden „tudatos” szellemi, eszmei erő messze a lehetséges és a lehetőségek alatt gondolkodott.

A magyaron kívül Európában alig volt nép és politikai elit, amely a XX. század kezdetén a köztudat és eszmeáramlatok szintjén nagyobb lemaradásban volt, mint ahogy az következett volna az ipari fejlődés gyorsaságából és a városi élet rendezetlenségéből.

A magyar nép egészében véve ösztönzerűen (spontán) cselekedett, mert nem voltak szavahihető, tudós tanítói, akik naprakészen szembesíthették volna a teljes valósággal és igazsággal, így ösztönözve őket cselekvésre. Ilyen Shakespeare a magyar népből nem nőtt ki. Minden „tudós tanító” mindig „egy kicsit” hazudott - így akarta cselekvésre bírni a „tömegeket”.

A politikai elit szinte minden esetben rögtönzött az egész XX. században. Műveletlen alakok panoptikuma volt. Politikai cselekvésük következményeinek érzékelésére, felmérésére képtelenek voltak, gondolkodni pedig lusták, mert az egyéni erőfeszítést igényel.

Így jutunk el közvetlenül az 1956-os történelmi eseményeket megelőző állapotok vizsgálatáig.

A magyar nép sorsát gyakran irányították olyan nemesek, akik szíve ide is, oda is húzott. Néha a császárnál, néha a királynál érezték jól magukat; néha itt voltak otthon, néha ott. De talán soha nem igazgatták egy nép sorsát annyira NEMZETIDEGEN, külföldről importált hatalomvágyó sötét alakok, mint közvetlenül 1956 előtt. Az alvilágban kitűnően feltalálták volna magukat. Mivel ennél nagyobb távlat nyílt meg számukra, a politikai közéletből csináltak alvilágot. Fölfuvalkodott tökfek voltak, akik csak a hatalomhoz ragaszkodtak, s a gyerekeknél is tudatlanabban játszottak vele. Elvtelen, maffiózó, önmagát tömjénező, a politikából lottó-szerencsejátékot űző társaság volt, amely alig várta, hogy magára öltse a főúri manírokat, s mint azok, ők is összetéveszték, mikor vadásznak vadra a gemenci erdőben, s mikor emberre a lakásán, a munkahelyén, a szántóföldön, az utcán...

Politikájuk legfőbb jellegzetessége az önkény piramidális titoktartó rendszere volt, ami a feudális középkorból származik - de ők újra „feltalálták”, nem is nagyon korszerűsítették vagy változtattak rajta. A kommunista pártállam lényege rosszabb még a feudális hagyatéknál is. Minden kommunista vezető egyszerre volt törvényalkotó és -értelmező, végrehajtó és büntető bíró, igazságszolgáltató, már attól függően, melyik szerepben akart tetszelegni. (A középkorban e tekintetben a keresztény egyház és erkölcs valamilyen, ha nem is mindig erős korlátokat állított. A kommunista pártállam még a látszatkorlátokat is ledöntötte.) Mindenki előtt világos volt, hogy ha azt akarod, hogy az ügyedet biztosan a javadra intézzék el, legjobb, ha nem a bírósághoz fordulsz, hanem a pártbizottság székházába térsz be. Ha bejutottál a párttitkárhoz, az „igazság” biztosítva volt a javadra. A leplezetlen személyi függőségen alapuló hatalmi hierarchia politikai intézményrendszere önmagában visszatérő görbe út volt: fölfelé a könyörgő, megalázkodó, lefelé pedig féltők, reszketők, a megjutalmazottak vagy elítéltek veszélyes útja. Mindenféleképpen az ismeretlen sors gyorsan ítélő kezébe kerültél. Ha jól jártál, a jutalom csak egy napra szólt, ha rosszul, egész életre meg voltál bélyegezve egy bürokrata által, aki felett ugyanígy ott függött egy még ostobább csőlátású bürokrata. A megindokolás: aki túl magasra törekszik, onnan nagyobb eshet. Nemcsak a házbelid tartja számon a bűneid, hanem az egész utca – s így jut el valaki odáig, hogy az egész párt, az egész állam, az egész ország kiközösíti - attól függően, hogy milyen a kedve a kommunista pártvezérnek. Az övé a döntő szó.

Ilyen személyi függőségen alapuló, hatalmi hierarchikus politikai intézményrendszer kezében volt a döntéshozatal. Ne mondja valaki, hogy ez nem feudális jellegű, s köze lenne a polgári szuverenitáshoz.

El lehet képzelni, hogy milyen hangulat uralkodott abban az országban, amelynek ilyen volt a politikai elitje 1948–1956 között. Márpedig Magyarországé ilyen volt. Ráadásul lelke mélye is nemzetidegen volt. Mindenki úgy élte meg, mint ha a magyar népet jobban elnyomták volna, mint a horthyismus korszakában, pedig akkor szavazati jog sem volt.

Mintha az embert jobban megalázták volna a kommunisták, mint a horthysták (pedig azok értettek ehhez). Az 1956-os történelmi eseményeket megelőzően a nemzettudat tagadása (és azonosítása a horthyzmussal) okozta a legnagyobb tudathasadást. A nemzeti érzés nélküli politikai elit ezzel a legnagyobb eszmei zúrza-
 varat vitte be a köztudatba, a közgondolkodásba, csakhog – cselekvésképtelenné tegyen a sajátján kívül bármilyen tömegmozgalmat. A magyar nép ösztönszerűen érezte, de nem tudta, hogy valami nincs rendben a proletár internacionalizmus elvével. Ez volt ugyanis az az elv, amely új keretet és lehetőséget biztosított a nemzeti elnyomáshoz és kizsákmányoláshoz. A proletár internacionalizmus elve egy olyan országban, ahol nagyon szegények a munkások és parasz-
 tok, nagyon vonzó elv, mert a szegények egymásközi szolidaritására utal. Ha azonban egy olyan hatalmas birodalom, mint amilyen a Szovjetunió volt, belekapaszkodik, kisajátítja magának ezt az elvet – elveszti értelmét. Elvből az elvtelenség állami, birodalmi lesújtó eszmei eszközzé válik, amelyet gyorsan követ a rendőri, majd ha az sem elég, a katonai erő. Ez nagyon késleltette a magyar nép tettekészségét és ösztönszerű cselekvését (hisz hozzászólt ahhoz, hogy „két pogány közt egy hazáért” ontsa ki vért). A politikai elitnek ez a becsapós játéka a végsőig elodázta a felkelést; bekövetkezhetett volna előbb is, ha nemcsak érzi, de tudja is a „proletár internacionalizmus hazug célját”. Sőt, ha tudja, még a hatalom közelébe sem engedi a kommunista zsarnokokat 1948-ban. Sajnos, a magyar eszmei áramlatok gyakori összemosódása, elszennyeződése megakadályozta a tömegek tisztánlátását. Különben ezt meg lehetett volna akadályozni az 1948-as választásokkal; csak egy kicsit – egész kicsit erősebb lett volna Magyarországon a civil mozgalom és a tömegek politikai iskolázottsága (a nyugati országokban a polgárok politikailag mindig akarnak tájékozódni a sorsdöntő pillanatokban: a kompetens értelmiséget felszólítják, hogy álljon a helyzet magaslatán, legyen felelőssége tudatában. A bölcs figyelmeztetésre nem ösztönszerűen, hanem tudatosan hallgatnak, s általában idejében cselekszenek és nem megkésve. Ezért ott már

régóta nincs szükség forradalomra).

A magyar történelem sajátosságaiból kifolyólag annak, ami történt 1956-ban, a végső, fegyverbe szólító elszántság az oka. Az esemény világtörténelmi jelentősége óriási. Egy birodalom által támogatott hazugságnak mondott nemzet a magyar nemzet. Mint tudjuk, nem 1956-ban először, hanem előtte is. (Sajnos, napjainkban is le kell leplezni a különböző hangzatos frázisok mögött megbúvó nemzetelnyomó szándékokat. A magyar nép most már idejében reagál az ilyen jelenségre. Iskolázottan felnőtt a helyzetadta feladat megoldásához. Másrészt a nemzetelnyomással kísérletezők tartanak a magyar nép jól ismert reagálásától, a felkeléstől egészen a szabadságharc megívásáig – ha erre is szükség lenne.)

Most bontsuk szét a szabadságharc és forradalom fogalmát. Válasszuk el gondolatban egymástól. Különben sem járnak mindig együtt a valóságban. Minden szabadságharc nem jár forradalommal: nem változtat a termelési és tulajdonviszonyokon.

Ahhoz, hogy részletesebben foglalkozzunk később az 1956-os történelmi események forradalmi jellegével, zárjuk le vizsgálódásunkat az 1956-os történelmi események szabadságharcra vonatkozó fejtegetését egy nagyon fontos bővítéssel:

A kommunisták árulása

E tekintetben a feladat és válasz egyszerű.

Lenin azt mondta, hogy nem lehet szabad az a nép, amely más népeket elnyom és kizsákmányol. Ezzel egyetértünk.

Ezzel mindent megmondott.

A nagy baráti népek „egybetartott” közössége, a Szovjetunió gyakorlata éppen az ellenkező volt. Ezzel viszont mi mondtunk meg mindent, amit tudni kell a proletár internacionalizmus jellegéről – különösen orosz értelemben.

Ez a kis ország 1956-ban vissza akarta nyerni nemzeti becsületét, állama szuverenitását, önállóságát, függetlenségét és szabadságát.

A hatalmon lévő kommunista vezetők, köztük Tito, testületileg, közösen hoztak döntést arról, hogy a magyar szabadságharcot el kell tiporni, felelős miniszterelnökét el kell távolítani és meg kell büntetni (Tito üzenetét Dobrivoje Vidić továbbította). A felelősségük világtörténelmi szégyen.

A nyugati nagyhatalmi birodalmi politika árulása

A nyugati birodalmak legalább annyira elégedettek voltak a világnak és különösen Európának érdekövezetekre való felosztásával, mint a Szovjetunió. A Krím félszigeti Jaltában megkötött egyezmény értelmében megállítottak minden kommunista tevékenységet a nyugati országokban, s nekikezdhettek a neokolonialista rendszer és viszonyok kialakításához (a gyarmatosítás addigi formái felbomlóban voltak). A szovjeteknek keveset adtak, de sajnos az Magyarország szempontjából sorsdöntő lett: bekerült a szovjet érdekövezetbe.

A nyugati birodalmak a jaltai egyezményt (mint utóbb kiderült) a modern kapitalizmus legfontosabb politikai tartópillérének tartották; s „gentleman” módon tartották is magukat hozzá – úgy, hogy az oroszokon is azonnal számon kérték a betartását.

A nyugati birodalmi nagyhatalmak cinikus és kétszínű magatartása az 1956-os magyar eseményekkel kapcsolatban túltett minden „jó ízlésen”.

D. Eisenhower, az USA akkori elnöke, szinte azonnal, 1956. november 14-én színt vallott: „mi sohasem szólítottunk fel egyetlenegy népet sem arra, hogy keljen fel idegen elnyomója ellen, legyen az akár egy kíméletlen katonai hatalom is.”

Így a második világháború derék katonája!

Az USA akkori külügyminisztere J. F. Dolles 1956. december 20-án kijelentette, hogy a Nyugat „nem támogatja az erőszakos forradalmakat”.

Persze, a népek, így a magyar nép szabadságharcát sem! Olyat mondott, amit különben is tudtunk. (Sok esetben 10-20 géppuskával „rendezték a viszonyokat” a törzsi szinten élő afrikai országokban.)

C. Bollen, a „nagy” diplomata ment el legtovább. Orcátlanul mondta ki, hogy az ő véleménye szerint az egész Nagy Imre-féle társaságot és kormányt meg kell semmisíteni, el kell tüntetni. Erre szólította fel - ki mást, mint az oroszokat.

Pedig Nagy Imre olyat tett, olyat mondott, amit utána egészen 1989-ig senki sem mert újból és másodszor kimondani. Nagy Imre az 1956-os események kezdetének kezdetén, tehát már október 4-én milliós tömeg előtt kimondta, hogy Magyarországon forradalom és szabadságharc

folyik. A magyar nép a szabadságharcát vívja! C. Bollenek nem tetszett sem a szabadságharc, sem a forradalom. (Sok birodalmi diplomatát az érdekelt, hogyan lehetne bevetni az újonnan kipróbált csodafegyvert, az atombombát, úgy, hogy az ne váltson ki elégedetlenségi mozgalmat és undort a saját népében. A hidegháború igazi, kipróbált diplomatája volt).

Fölvetődik a sokarcú magyar emigráció szerepe az 1956-os történelmi eseményekben. Ugyanis az emigráció rendkívül aktív volt az 1956-os eseményekben, azok kirobbanásától kezdve a leveréséig. A magyar emigráció legnagyobb része polgári világnézetű és nemzeti érzelmű volt. Antikommunista, de nem fasiszta. A fasizmushoz semmi köze nem volt! Az aránylag csendes maradt. Az emigráció minden eszközzel biztatta a forradalmárokat. Aki ezt elítéli, nagyot téved. Helyesen járt el! Igaz, hogy sokkal több információval rendelkezett a szabadságharc leverésének a veszélyéről, mint a hazai értelmiség, ennek ellenére ismételt: helyesen cselekedett. A szabadságharcosokat biztatni kell! Nem biztatni őket bűn.

A szabadságharcosokat nem érdeklik a világ felosztásáról való nemzetközi egyezkedések, hanem a népük elégedetlensége buzdítja őket. A szabadságharcosok mindig a lehetetlent akarják valósággá változtatni. Népüknek tartást és erényt adnak, és így írják be nevüket a történelembe.

A magyar emigrációnak felróható az, hogy nem eléggé következetesen, lagymatagon ítélkezik a nyugati birodalmi észjárásról, a globalizációs törekvésekről, a mondialista értékrendszerről – mert mindez, voltaképpen szintén imperializmus. Márpedig bármelyik birodalmi törekvés egyaránt veszélyezteti a magyar nemzetet és állami fennmaradását.

Csak ezek után térhetünk át az 1956-os történelmi események másik vonatkozásának a megítélésére: vajon ezeknek az eseményeknek forradalmi volt-e a jellegük és céljuk?

Mind a baloldali, mind a polgári nézetű tudósok jelentős része úgy vélekedik, hogy az 1956-os magyar történelmi eseményeknek nem lettek volna forradalmi változásokat kiváltó következményei; csak szabadságharcról lehet beszélni, ugyanis a forradalom megítélésekor leglényeg-

bevagóbb az, hogy ha győzött volna, kiváltott volna-e változásokat a termelési és tulajdonviszonyokban.

Az 1956-os történelmi események egyetlen politikai programjában sem szerepel olyan követelés, amely ezt célozta volna meg; sehol sem tűzi ki célul a kapitalista piaci és tulajdonviszonyok, azaz a kapitalista magántulajdon restaurációját. Abban a 14 pontban, amelyet egész Magyarország népe, sok millió magyar megismert írásban, szórólapokon, rádión és tömeggyűléseken közvetlenül az események kezdetén ilyen valami nem szerepel. (Később sem módosultak a követelések.) Ellenkezőleg. A híres 14 pont közül a 7. munkásautonómiát követeli! Ez igaz. Csakhogy a forradalmi változások kezdődhetnek más politikai követeléssel, amely majd utólag lehetővé teszi a termelési viszonyok változását, megváltoztatását!

A 14 pont közül az 5. az egész politikai rendszer megváltoztatását követeli. Követeli a többpárti demokratikus rendszer bevezetését általános és titkos szavazás útján. A 14 pont közül a többi 12 pont a nemzeti felszabadulás kivívásával kapcsolatos.

Az államhatalmi szervek többpárti úton történő megválasztása a polgári parlamentarizmus lényege – alapja. Az viszont valóban nem világos, hogy a forradalmárok hogyan képzelték el a polgári parlamentarizmust munkásautonómiával összepárosítva. Hathatott rájuk az állítólagos jugoszláv munkásönigazgatási rendszerről szóló mese. Az volt, mert hiszen az állami „általános társadalmi-önvédelmi bizottságoknak” és magának a Kommunista Pártnak az éber ellenőrzése alatt állt a rendszer (a jugoszláv munkásönigazgatás tartalmilag gyorsabban ürült ki és omlott össze Tito halála után, mint a szovjet rendszer).

Meg kell állapítani, a forradalmárok különböző következtetlensége az értelmiség elégtelen tájékozottságából és következtetlenségéből, nem koherens értékrendszeréből ered.

Az 1956-os történelmi események Magyarországon világtörténelmi jelentőségűek voltak:

1. Szabadságharc volt a javából az összeszövetkezett zsarnokok ellen.

2. Ha nem is teljesen következetes, de politikai forradalom volt, mert a többpártrendszer

követelő politikai államberendezésben lehetetlenség lett volna megőrizni a szocialista tulajdonviszonyokat.

3. Pártállami központú hatalmi rendszer helyett jogállamközpontú politikai rendszert és polgári parlamentarizmust követelt.

4. A polgári jogok tiszteletben tartását és széles körű kibővítését követelte a jogállam és törvénytisztelet keretein belül.

5. Polgárháború volt a „hazai” és külföldről importált zsarnokok és az általuk kiépített sanyargató, elnyomó zsarnoki rendszer ellen.

Abszurdum a forradalmároknak felróni, hogy nem voltak mindenkor és mindenben következetesek; hogy nem voltak tévedhetetlenek; a forradalmárok nem könyveken rágódó tudósok, hanem azonnal cselekvő emberek. Ha következetesek lettek volna, nem is lettek volna forradalmárok. Egy másik történelmi környezetben (ahol nincs nemzeti elnyomás) számos változashoz elégnék bizonyult volna a módszeres evolutív hozzáállás; a szükséges és sürgető változások evolutív úton történő, jól átgondolt véghezvitele.

Egy jobb történelmi környezetben Magyarországon is – talán – lehetőség nyílt volna az evolutív változásokra. Itt azonban már a fantázia birodalmába kerültünk. Magyarország ugyanis nagyon huzatos helyen van: több birodalom állandó ütközőpontjában. Magyarán, mindig veszélyes a helyzete. Ilyen helyen Cromvell sem csinálhatja szinte egyik napról a másikra a feudális földbirtokosokból és főurakból (landlordokból) vállalkozó kapitalistát, hogy sikerüljön mindenféle új és régi származású gazdagot egy egységes kapitalista viszonyrendszerbe beteretlnie.

Ez a hely a nemzeti elnyomás veszélyével mindig terhelt. Forradalmárnak lenni és mindenben tisztán látni – lehetetlenség.

Még nagyobb abszurdum azonban az, amit Kádár János évtizedeken keresztül kábítószerként adagolt a népnek: vagyis, hogy az 1956-os eseményeknek semmi közük nem volt a munkások, parasztok és értelmiségiek szabadságharcához; hogy fennállt a horthyzmus visszaállításának, restaurációjának a veszélye. Ettől a rögeszmétől nem tudott, nem is akart megszabadulni.

Mintha a történelem kerekét olyan könnyen lehetne visszafelé forgatni!

A magyar szabadságharcosok és forradalmárok megsejtették azt, hogy az egész szovjet politikai és gazdasági rendszer a történelem leg-sötétebb zsákutcájába vezet, vagyis nem vezet sehova. Csakis az összeomlásba. A földgömb a saját tengelye körül úgy képes forogni, ha gömb. Ha a földgömböt kettévágják két „félgömbre” - az abszurdum; a „fél gömb” nem gömb és képtelen forogni a tengelye körül – mert tartó tengelye, súlypontja nincs.

Az 1956-osok igazát és megsejtését az 1989-es rendszerváltás egy az egyben igazolta.

Útban a kádárizmus felé

Kádár János azért kerülhetett teljhatalmi államfői pozícióba mint a magyar nép legkiemelkedőbb egyénisége, mert

- 1) szovjet szuronyokból készült a fotelje;
- 2) minden történelmi változás 1948 és 1956 között következetlen volt és befejezetlen maradt a munkások és parasztok szemében; az értelmiség megalkuvó szerepe többféleképpen volt értelmezhető, tevékenysége és hatása félreértelmezhető volt.

Ellenzékisége könnyen elpárolgott és szerepe pozícionálttá, a politikai rendszerbe könnyen beépíthetővé vált. Ez többször is, így az 1956-os események után is megtörtént Magyarországon. Ha az értelmiségi elit kezében billeg az iránytű, minden létezővel szembeni kritikai magatartása határozatlan, a történelem által feladott leckét meg kell ismételni. Már fél évvel a szabadságharc és forradalom leverése után Kádár Jánost milliós tömeg éltette a budapesti Hősök terén és több milliós tömeg a Nagykunságon. Butaság azt állítani, hogy ennyi embert kényszeríteni lehet az éljenezésre már fél év után (még senki semmit nem felejtett, de nem is értette, hogy mi történt a politikai vezetés szintjén). Mindössze fél évvel később, tehát 1957 közepére az újonnan alakult Magyar Szocialista Munkáspártnak már csaknem félmillió tagja volt!

Ezek mind nem lehettek megfélemlített emberek és csöcselék.

Az, hogy ez egyáltalán lehetséges volt és meg is történt, arra utal, hogy a magyar társadalomban és a politikai közgondolkodásban, esz-

metörténetben és a fejlődésben rendellenességek mutatkoztak.

Kádár János népszerűsége a partizánvezér Titóéval vetekedett a magyar társadalomban. Viszonzásként Tito Kádár Jánost kora egyik legnagyobb államfőjének tartotta (a francia Le Monde-nak az élete végén adott interjújában). Negyven éven keresztül bálványozták, 1956 után nem is olyan sokára. Nyugaton és Keleten is – hogy az abszurdum még nagyobb legyen. A magyar történelemben hatalmon lévő politikus (Kossuthot kivéve) nem vívott ki magának olyan nagy tekintélyt Keleten és Nyugaton is, mint Kádár János. Nagy Imre egy hónap alatt tette meg azt az utat, amelyhez másoknak egy egész élet vagy két nemzedék tapasztalata nem elég: kommunistából polgári gondolkodású forradalmár lett. Kádár János mindig kommunista maradt (még akkor is, amikor elvtársai bebörtönözték és megkínózták középkori módon). Életútja az ortodox, dogmatikus kommunistától a legjóindulatúbb, legbölcsebb, legmegértőbb, mindenki bajával együtt érző kommunista végállomásig jutott el. Kádár Jánost „az öreg tudja”, „az öreg majd megmondja” típusú általános megbecsülés légköre vette körül. Ez a légkör nem azért alakult ki, mert egyeduralkodó volt, hanem azért, mert olyan „megértő volt”, mindig őt illette meg az utolsó szó és a döntéshozatal joga.

Nagy Imrét a Nyugat csaknem elfeledte; csak időről időre veszi elő a naftalinból (amikor a szovjetek – oroszok orra alá akar valamit dörgölni).

A történelemből tudjuk, hogy Titót is „stari”-ként („az öreg”-ként) emlegették, tisztelték. Még régebben volt egy „hozjajin” (a „gazda”: Sztálint nevezték így).

Milyen volt Kádár János politikai rendszere?

A bálványimádatról (szent tehén, aranyborjú), a piramidális személyi tekintélyen alapuló hatalmi rendszerről már említést tettem, nevezetesen, hogy feudális elemeket tartalmazott. Hogyan történhetett ez meg? Hiszen Kádár János egy átlagos képességű munkásember volt. A kommunista párt és mozgalom embere volt. Ettől a párttól kapta az egész műveltségét, ez a műveltség nem is haladta meg, nem is lépte túl azt a határt, amit a pártról és ideológiájáról tudni kellett. A műveltségét a párttagokkal kialakított élő kapcsolatokból szerezte, s csak jelentékte-

len mértékben olvasással, tanulással. Nem volt semmilyen különös vezetői adottsága. Ha csak nem gondolunk arra, hogy rendkívül bizalmatlan volt mindenkivel. Mivelhogy a belügyben kezdte a pályafutását, ez érthető is volt. Nem tűrte maga körül az „okos” embereket, „okoskodóknak” tartotta őket. Csakis így érthető és magyarázható az, hogy körülvette magát szófogadó, kisstílusú párt- és állami bürokratákkal, hízelgőkkel, besúgókkal, talpnyalókkal. Ilyen módon informáltságával mindig helyettesíteni tudta a műveltsége hiányait.

Kádár János, saját bevallása szerint, kezdetben csakis olyan emberekkel „kormányzott”, akiknek nem voltak nemzeti érzelmeik (a nemzeti érzést horthyzmusnak tartotta), hanem internacionalisták voltak. Ez egyet jelentett a Szovjetunió imádatával. Szerencsére, éppen a szabadságharcból kifolyólag, Magyarország egy kicsit nagyobb teret kapott nemzeti sajátosságainak kimutatására a Szovjetuniótól. Különben ezt Kádár János sohasem „kérte” volna, mert nem hiányolta. Saját bevallása szerint élete végéig szoktatta magát a nemzeti érzésre, mert csak a proletárszolidaritásról tudott. Komolyan vette „a munkásoknak nincs hazájuk” hazug megállapítást a Kommunista Kiáltványból és ebből dogmát épített föl. (Ugyanis éppen fordítva van: a munkásoknak van hazájuk, éppen ott, ahol megkeresik a kenyerüket, ahol laknak, kitanulják a szakmájukat, családot alapítanak stb.)

Már közeledett a rendszerváltás. Mindenki hátat fordított neki, de ő mint ideokrata (az uralkodó eszme éber őrzője) kitartott a „munkásoknak nincs hazájuk” elve mellett.

A magyar társadalom utólag drágán fizette meg ennek az árát. A „rábízott” munkásoknak sem lett kis híján hazájuk. Mindent el kellett adni a külföldieknek ahhoz, hogy legyen miből megélni. Tiszta szerencse, hogy a közvetlen közelében (amikor már nem tudott gondolkodni sem) néhányan észbe kaptak és elővették tartaléknyi nemzeti érzésüket és eszüket. Magyarország igen közel került ahhoz, hogy gyarmata, hitbizománya legyen annak, aki pénzt ad az ennivalóra.

Kádár Jánosból Nyugaton a hatalmon lévő szociáldemokraták csináltak „nagyot”. Nekik sokszor hangsúlyozta, hogy ő 1945–1948 között nem ellenezte a többpártrendszert. „Messziről

jött ember mondhat, amit akar”- tartja a mondás. Miért ellenezte akkor 1956-ban? Miért ellenezett minden civil szervezkedést, amit nem ő ellenőrzött személyesen, vagy a pártbürokrácia.

Kádár János nem vette észre a sírásóit sem; az egyeduralkodók tulajdonsága. A gazdasági vezetők, a helyi hatalmaskodók, értelmiségiek együtt már nyilvánosan (nem tiltakozva) kialakították az ellenzéki alrendszerét, alkultúráját az ő kiürült, üres és értelmetlen, érthetetlen kommunista eszmeisége körül. Meghalt mielőtt emberi-testi értelemben a halál magához szólította volna. Éppen 10 évvel Tito halála után, akivel egymást tömjéneztek; „eszmeccseréltek”.

Az alkotó értelmiség megalkuvása és a reprodukív értelmiség megvesztegethetősége

Mint említettem, a Kádár-korszakban a politikai rendszer ideokratikus volt, a párt ideológiája egyeduralkodó vagy hegemon volt a közgondolkodás és a közvélemény szintjén.

Magától vetődik fel a kérdés: hogyan lehetett csaknem negyven éven keresztül minden szervezkedő ellenzéki megnyilvánulást hatástalanítani, még a nem szervezkedő, magányos ellenzéki értelmiségi próbálkozásait is?

Az ideokrátiát rendszerbe foglalták. A párt és az állam minden szintjén kis Kádárok voltak, akik a fölöttük lévő Kádárnak számoltak be az eszme tisztaságáról a maguk szintjén.

Azt hinné valaki, hogy nagyon művelt emberek foglalkoztak ezzel a tevékenységgel. Nem úgy volt! Az eszme éber őrei (mint Iránban) nem az eszmék szembesítését, ütköztetését segítették, hanem a dogmához való ragaszkodást követelték meg. Ezek egytől egyig cselszövő alakok voltak, akik (mint a belügyesek) jól értettek az ellenzéki személyek lejáratásához, elszigeteléséhez. Megjátszották a nagyon műveltet, de besúgó útján csupán másodkézből voltak jól informáltak. Ott „nyüzsögtek” mindig az alkotó értelmiségiek közelében, de nem mint vitapartnerek, hanem mint olyanok akik „titkokat” sejtenek.

Ami nem képes önmagát megújítani – vallják az ókori kínai filozófusok – már nem is él (ehhez ma is tartják magukat a kínaiak; a Kínai Kommunista Párt még mindig hatékony, mert újít). So-

kan azon a véleményen vannak (gyakran még a legjelentősebb magyar értelmiségiek is, hogy amit Nagy Imre forradalmi úton akart véghezvinni, Kádár János tagadva az 1956-os forradalmat, „apránként”, „részletekben”, „adagokban”, „kicsiben” mégis megvalósította és előkészítette – tudatosan – a rendszerváltozást. Ez olyan badarság, ami ellen elsősorban Kádár János tiltakozna, ha feléledne. A kádárizmusnak éppen abban van a tragédiája, hogy a gondolkodó, alkotni akaró, a közösségéhez ragaszkodó értelmiségiből is „kiszűri”, markát tartó, megalázkodó szürke embert faragott. Sikeredt kifejleszteni a mindenkori hatalom előtt megalázkodó, a hatalomba beépülő mindig alkalmazkodó értelmiségi és embertípust. Éppen ezáltal lassította le a társadalmi-gazdasági fejlődést, és fosztotta meg alkotó értelmiségi és emberi erőforrásaitól. Magyarország ahelyett, hogy ledolgozott volna a gazdasági és forradalmi lemaradásából, ismét visszazuhant az előző szintre, és meghosszabbodott az újbóli felzárkózáshoz szükséges idő. Az emberi tőke mint a fejlődés tényezője kimaradt, elveszett.

Ha utólag valami mégis megtörtént abból, ami nem történt meg a maga idejében, a hatása csupán jelentéktelen, egyenlő a nullával; a valóságban mintha semmi sem történt volna.

A mulasztásokat fantaszták magyarázzák és nem a realitás talaján mozgó emberek. A magyar eszmetörténet tele van ilyen önimádókkal. Ahelyett, hogy maradnának a beismerő vallomás talaján, állandóan kilépnek – egy elképzelt világba.

Az értelmiségi közgondolkodást és köztudatot a kádárizmus (előtte a horthyizmus) a megalkuvás irányába taszította. Ebben hasonlítanak egymásra, holott a legnagyobb mértékben különbözni akartak egymástól.

A következőben szemléltetni fogom meglátásomat nem egy koronásfejű (tehenném!) alkotó, hanem valamivel kisebb író példáján!

Elmúlt 1956 után másfél évtized, de 1956 szelleme ott izzott az igaz emberek fejében. Gyurkó László vérbeli drámaíró volt. A klasszikus színházi drámaforma mellett állandóan kereste az új, korszerű kifejezési formákat is. Írt rádiódramákat, hangjátékokat, párbeszédet stb., nem tagadható a tehetsége. Szerelmem,

Elektra című drámája remekmű. Tartalma és mondanivalója izzik minden párbeszédében. Minden szóban ott van a zsarnokság gyűlölete. A szerző ezt a drámát nem közvetlenül 1956 után, hanem jóval később, 1972-ben írta. (Ha 1956 után írja meg, börtönbe kerül, és a drámájáról valószínűleg később nem tudott volna senki.) Az alkotói-írói szenvedélye (a becsület, az igazságérzet azzal szemben, ami történt) állandóan jelen volt benne, kínozza. A szerző 1972-ben a mondanivalóját 1956-ról átvizsgálja az antik, ógörög társadalomba. A szereplők „titokban” beszélnek arról, ami 1945-1956 között és a forradalom idején történt.

A metaforák, allegóriák nyelvéhez folyamodik.

Mint minden igazi drámaíró, ő is szereti, ha a közönség ünnepli. Értelmiségi alkotói kínok gyötrik. Az emberek közt forgolódik. Hallgatja titkos, félhangos, sugdoló beszéget. Nagy Imre és a forradalom már legendává, mitologizált mesévé vált. Írni kellene mítoszról, megrázó eseményekről és párbeszédéről. S ő nem tudja, hogyan! Az igazságérzet ösztökéli, az emberek feléje fordulnak. Tudja, többet várnak el tőle, de ő nem mer többet mondani. Írói feszültséget érez magában és emberi szégyenérzetet.

Meg kellene őrizni a tiszta arculatot azok előtt, akikkel beszélget. Ekkor írja meg *A búsképű lovag, Don Quijote de la Mancha szörnyűséges kalandjai és gyönyörű szép halála* című művét.

Most idézni fogok ebből a drámai párbeszéd-ből:

Don Quijote Sancho Panchához: „Te csak az óriásokat látod, Sancho, de én hallom azoknak a jajgatását, akiket ezek az óriások kiszipolyoztak és sárba tiportak...”

... Hadd mondjam meg neked: az óriások ereje bizony irtózatoss. Óvatos én sohasem leszek, mert az, aki az óvatosságot mindenek fölé helyezi, sohasem indul harcba nemes célokért...

Nem barátom, te becsületes vagy és igaz lelkű, csak az élet nagy összefüggéseire nem elég nagy a szemed. Gondold meg, Sancho: ha hősi harcban győzedelmeskedem, akkor itt, ezen a tájon megvalósíthatjuk a szabadság és igazságosság birodalmát. Ha pedig elbukom, a dicső küzdelemben jó példám buzdít majd min-

den igaz embert, hogy a rossz ellen harcolni soha meg nem szűnő kötelesség. Biztatni pedig ne felejtse! ...

... A harc sohasem reménytelen, Sancho. Tudd meg, gaz óriás: a gonoszság és igazság együtt nem létezhet... ”

Sancho Pancha Don Quijotéhoz: „Mire hazaérünk, mindenki tudja majd, hogy nincs még olyan vitéz, mint Don Quijote. Nem, uram, nem volt igazam: nem igaz, hogy minden reménytelen... Amíg te élsz, édes gazdám, semmi sem reménytelen!”

A szerző ezt a drámai párbeszédet, szinte a Szerelmem, Elektra című drámájával egy időben, vagy valamivel később, de mindenféleképpen 1972-ben írta.

Olyan nagyszerűen kifejezett gondolatok ezek, amelyek a mai napig képesek éltetni az 1956-os események emlékét. Sajnos, azonban ott van a metafora bennük. Ezután több mint tíz éven keresztül Gyurkó László sok mindenről írt és készített drámai párbeszédet. Én ezekről az alkotásairól nem akarok írni. Kerüljenek az irodalomtörténet ítélőszéke elé.

Gyurkó László azonban 1982-ben (tehát tíz évvel később) megírta egy dokumentumregényt. Ebben nincs semmilyen metafora. Kádár János életrajzát tartalmazza. A címe: *Arcképvázlat történelmi háttérrel* (Gyurkó László művei sorozat, Magvető Budapest 1986).

Gyurkó László ezt a regényét az értelmiségi rétegnek szánta.

Amit az egész népnek szánt a Párt, azt a propagandaosztály főnöke, Berecz János írta meg (lásd *Berecz János: Ellenforradalom tollal és fegyverrel, 1956*, Kossuth Kiadó, Budapest 1986, harmadik kiadás. A könyvet óriási példányszámokban adták ki és több kiadást is megélt).

Nehéz megmondani, hogy mikor válik az ember esendővé, a szépíró pedig gyarlóvá. Melyik mikor? Hogy változik benne? Melyiket mikor kíméli meg, vagy kezdi ki?

Mi készítette az embert vagy a szépírót Kádár János bálványimádására, istenítésére (idolátria, deifikáció)? Mennyire árulta el Gyurkó az írói hivatást? Milyen érdeke fűződött hozzá?

A műben ez alkalommal nincs semmi metafora; tiszta alakban jelenik meg a bálványimádat. Gyurkó Lászlónak többé nincsenek kételyei. Tudni való, hogy ki a legnagyobb magyar. Az, aki a

Párt első embere, a magyar nép legnagyobb jótevője és bölcse. Ez az, amit az egész magyar értelmiségnek is tudni kell!

Gyurkó László ez alkalommal cseles megoldáshoz folyamodik a szépírói mesterségben. Tudja jól, hogy Kádár Jánosból nem lehet sem szabadságharcost, sem forradalmárt csinálni (ez a hely már foglalt). Tudja, hogy Kádár János csaknem gyerekkorától, születésétől fogva arra volt ítélve, hogy kommunista legyen, sőt mi több Gyurkó László szerint az okos proli gyerekek sorsszerűen egyszer államfővé kellett válnia. A bölcs „öreget” (mindenki így hívta) úgy mutatja be, mint Ferenc Jóskát, akinek mindig egy gondolat járt az eszében: hogyan boldogíthatná a népét. Olyan ember (ha egyáltalán még ember és nem isten), aki csaknem minden egyes ember gondjával-bajával foglalkozik. Éjt nappallá téve dolgozik, virraszt a népe jólétéért. Soha más nem akart lenni, csak kommunista, a Párt sorkatonája, de a sors vezető keze úgy akarta, hogy államférfi legyen; sőt, mi több „a nemzet megmentője”. Igaz, bevallja, hogy egész életén keresztül tanulta, ráerőszakolta magát arra, hogy tisztelje a magyar nép szimbólumait, mert ezekről az volt a meggyőződése, hogy azok a horthyzmus kellékei (341 – 342 oldal).

Nos, ezek után nem kell csodálkozni azon, hogy a proletár internacionalizmus vezérei, a hatalmon lévő kommunista pártok vezetői – testületileg – közösen is, és egyénileg is mély meggyőződéssel küldték el üzenetüket (köztük Tito is, Dobrovoje Vidićen keresztül) a szovjet és magyar elvtársaknak, hogy Nagy Imrét és támogatóit likvidálni kell, mert „túltengett” bennük a nemzeti érzés, a proletár internacionalizmus kárára. (A magyar újabkori mitológia úgy tartja, hogy arra kényszerítették Kádárt, hogy végignézze Nagy Imre kivégzését. Lehet, hogy igaz, lehet, hogy nem, mint a mesékben).

Eljutottunk a lelkiismeret-furdalástól a megaluvásig, a hatalomba való szégyenlős vagy tünnető beépülésig.

Többé már nincs szükség a szabadságharcra (milyen handabandázás az a „HOGY KERÜL AZ IDEGEN CSIZMA AZ ASZTALRA!”); nincs szükség forradalomra sem. Írói szóra sem érdemes!

Nyilvánvaló, hogy a szépíró Gyurkó László bedőlt a nyugati szélhámoskodásnak is. Ott sem

szeretik ma már a szabadságharcot és forradalmat. Nagy Imrét sem! Alkalom szerint előveszik a „naftalinból”, hogy kifejezzék nemtetszésüket az oroszoknak, hogy még mindig „nagy hatalmasdit” játszanak Európában. Valójában nincs szükségük Nagy Imrére és a Nagy Imrékre. Ennél fontosabb az, hogy Gyurkó László többé nem szereti Don Quijotét és Sanchót. Kádár János uralkodásának idején mintha ott sem lett volna a nagy testvér csizmája a magyar földön. 50 éven keresztül csupán testvéri segítségről lett volna szó! Pedig nemcsak Lenin szerint, de a nem birodalmi, polgári megítélés szerint sem tartozik a politikai erkölcsiség értékei közé az „IDEGEN CSIZMA”.

Ha egy alkotó értelmiségi beépül a hatalomba, igen könnyen megtörténhet, hogy a hatalom bitorlóinak a hallgatóságos cinkosává válik.

Mindenről lehet „vitatkozni”. Arról azonban nem, hogy Sanchónak (a magyar népnek) tetszett-e a tatár, török, germán és szovjet birodal-

mi elnyomás.

Nem hiszem, hogy az elnyomásnak új alakzatait, a nemzetközi élősdi pénzügyi oligarchia mesterkedéseit, a kínaiak elleni gazdasági háborúba való belekényszerítés, a nemzetek nélküli, nemzetek fölötti Európa gondolata, a rejtőzködő birodalmi törekvések mögött ne érzékelné a magyar elit és a nép a birodalmi elnyomás formáit.

Megkérdézhethetnénk az író Gyurkó Lászlót: Kádár János hosszú uralkodása alatt hányszor szólította fel „a szovjeteket”, az oroszokat, hogy távozzanak Magyarországról? Miért nem tette fel neki ezt a kérdést Gyurkó László? Megkérdézhethetnénk Gyurkó Lászlót, az embert, hogy vajon tetszett-e neki a szovjet csizma dübörgése magyar földön? Milyen idegen csizma dübörgése tetszene neki?

Sajnos, sokan (és köztük sok mirtuszkoszorúval övezett fej) épült be a szellemi tunyaság (a bürokrácia) rendszerébe.

Nehezek a következő évtizedek feladatai.

Csávosi Sándor Karikatúra, 1911

Parton

„De ő velem van s vén tükrébe fáradt
Közönnyel nézem árva magamat”
Juhász Gyula: Stanza a Tiszánál

*folyókat folyamokat áradatot nézve
nem éreztem még hogy az élet
folyik el egyre keskenyebb medrében*

*nem hittem hogy hajók tördelte tükörképem
nem egykorú s egyívású mögöttem nyújtózó
fákkal hogy a házak s falak közül hulladékkal
kihányva új őrült hamletek játszanak koponyámmal*

*hogy mindaz amit minden sejtem kódolt
mindaz amit az agy s a vágy magában tárolt
egy pondrónak életét átjárva talajjá lesz
bár színez száz s ezer virágot*

*vajon rímek kiülnek-e szirmaikra vagy kiölnek
akik méreggel hazugsággal permetezik a földet
s kihál az utolsó magyarral bizarr nyelvem*

Juhász Árpád Faun

A nagy háború száz éve

Száz évvel ezelőtt „tört ki” az első világháború, aminek kimenetele gyökeresen megváltoztatta az emberi történelmet. Ezzel bizonyára sokan egyetértenek, és ehhez méltóan világszerte lesz visszatekintés 1914-re. Történelmi munkák, folyóirati, hírlapi megemlékezések tízezrei jelennek meg a következő hónapokban. De a bulvársajtónak és a filmiparnak is bő alkalmat ad az évforduló érdekességei táralására, milyen is volt a világ akkor, hogy is történt, mi váltotta ki Európa népeiből azt az indulatot, amivel egymás torkának estek.

Kérés jött Bata János főszerkesztőntől, küldenék-e olyan írást, ami az első világháborúhoz kapcsolódik, merthogy századik évfordulója lesz annak a napnak, amivel elkezdődött. Bizony, meg kell emlékezni annak a háborúnak a megindulásáról, amit akkori remények szerint be kellett volna fejezni, mire lehullanak a fákról az őszi levelek, természetesen győzelemmel. Jóllehet így remélték az ellenoldalon is. De mint tudjuk, nem négy hónapig, hanem négy éven át tartott az addig megélt emberi történelem legnagyobb anyag- és emberáldozatot követelő háborúja. Személyes élményt elmondóra ma már nem akadunk, mindannyian csak a megtanult, megszerzett ismereteinkre támaszkodunk. Ilyen ismereteink alapján kimondhatjuk, hogy az a négy év, és főleg számos következménye mindannyiunkat érintett, sorsunkra ma is kihat. Nem túlzás, Európát egészen más útra térítette.

Felvetődött bennem a kérdés, miért gondolja a nívós folyóirat főszerkesztője, hogy a témával foglalkozó júniusi szám szerzői között legyen olyan is, aki nem történész, nem kutatója a megadott témának, csupán, talán koránál fogva a közvetlenebb következmények nemzedékének még élő tanúja.

Valóban a húszas-harmincas évek mindent elveszített népe borús hangulatának és a csak

azért is talpra állunk makacosságának vegyes érzelmi légkörében nőtem fel, és történelemtanárait érdelem, hogy azóta is gyötör a kérdés: miért kellett megtörténnie, és miért így? Akit elverték, akarja tudni miért kapott ki. Történelemtanárom kifejtette, hogy Közép-Európa, pontosabban Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia ipari és gazdasági fellendülése felkeltette Britannia féltékenységét, szövetségekötésekkel előkészítette a háborút, a szarajevói pisztolylövés annak időzített elindítására szolgált. Azóta foglalkoztat engem – nem igazán a merénylet miéértje, hanem – a történetnek az a része, hogy szinte napokon belül hadüzenettel reagáltak rá Európa nagyhatalmai. A mai napig tartó százéves folyamat megfigyelése nyomán állítom, hogy ami száz évvel ezelőtt megtörtént, nemcsak nagyhatalmak között megvívott háború volt, ami be is fejeződhetett volna valamilyen megbékéléssel, hanem egy az egész emberi világot átalakító terv első állomása, ami még egyre halad valamilyen végkifejlet felé. Ennek a nyomulásnak érdeklődő figyelőjeként számos alkalommal írtam a nagy háború szerepéről, mint egy szerkezeti átalakulás kiinduló állomásáról. Ezért lesz talán megengethető számomra, ha korábbi írásaim néhány megállapítását is beépítem jelen írásomba.

Politikai érdeklődésem hajnalától két dolog kiemelten érdekel, egyik: mely hatalmak törekedtek mindenáron háború árán elérni céljukat, és az mi volt? Másik: van-e szerves kapcsolat a szóban forgó háború és annak máig élő következményei és a ma uralkodó Pax Americana világrend között.

*

Mintha elvesztették volna józan eszüket a fehéremberlakta világ népei, úgy estek neki egymást öldökölni. Eladdig a háborúkat addig vívták az uralkodók, amíg bírták anyagilag, ez a háború a szembenálló országok hadviselő erején felül,

a polgári lakosság kimerülésén át, a vesztesek kegyetlen letiprásával, megalázásával, könyörtelen kifosztásával, teljesíthetetlen jóvátételi kötelezettséggel, győztesek általi ellenőrzésével, uralkodóházától eltiltással, politikai és gazdasági elszigeteléssel tudott csak befejeződni. Vagy talán csak megállapodni valamilyen függőségben.

Igen, a befejezés szó csak a háborúskodás puszkaporszagú szakaszára találó kifejezés, mert nem jött béke Európára, hiába deklarálták. Egy emberöltőn belül újra kezdődött, és ha annak végeztével előállott helyzetre – beleértve a fél évszázados fegyveres megszállást – tekintünk, azt kell mondani, hogy a száz évvel ezelőtt elkezdett háború egy előre megtervezett – ma már alig leplezhető –, de igazán el nem ismert célja körvonalazódik Európa mai állapotában. Más szóval, a két világháború lefolyásának és politikai következményeinek okozati azonossága annyira szembeötlő, négy generáció nagyhatalmi politikája annyira következetes, hogy lehetetlen visszahúzódnunk a feltételezéstől, hogy a két világháború egyazon szándék, egyazon cél érdekében végrehajtott történelmi terv kivitelezése volt. Politikai áramlatok, izmusok, szólamok, mint: demokrácia, népek önrendelkezési joga, emberi szabadságok, szocializmus és hasonlók, mind csak függöny előtti színházi dekorációk, mind csak a szenvedélyek felkorbácsolására, egyenletlenség szítására, belső meghasonlásra, zavarkeltésre bedobott szólamok, amelyek sehol sem voltak, amikor (1918, 1945) a kocka el lett vetve. Amikor az átrendezés ultimátumát mi, közép-európaiak megkaptuk (1989), annak egész szelleme az örök győztesek lekezelő arroganciája volt, és maradt máig a belügyekbe is beleszólas igényével.

Az első világháború nem kezdete, inkább következménye volt egy hatalompolitikai irányzatnak: 1914-ben a történelem kilépett a medréből, de a vizek gátszakadásig duzzasztását korábbi törekvések végezték el. Ha mégis kezdete volt valaminek, 1914 kezdete volt egy méreteiben mind nagyobb és erkölcsében mind hitványabb véres, háborús korszaknak, amelynek elején még volt Közép-Európa ezeréves országokkal és reményteljes jövővel, még volt Európa mint a haladás és civilizáció kiérdemelt tekintélye, még volt kereszténység mint az erkölcsi magartás

mértékegysége. Vagy ha a következményekre akarunk rámutatni, elég csak azoknak a sorsát követni, akik a gátszakadás külső, Európán kívüli erőihez oly lelkesen partnerek lettek: hol vannak Nyugat-Európa „győztes” hatalmai, büszke gyarmatbirodalmaik mivé lettek? – Elvitte mind a Tengerentúli Nagy Hitelező?

Hol van Európa Tékozló Fia?

Nem mulaszthatjuk el, hogy a jelenkor történelméről szóló, az emigráció szinte egyetlen klasszikus művéből ne idézzünk:

„Anglia nem Európa. Nem a Csatorna miatt nem az, bár a Csatorna szimbolizálja ezt a tényt, hanem azért, mert Anglia öncélú világbirodalom, önmagában kontinensnyi kategória, s mint ilyen, nem tagja, hanem vetélytársa Európának a kollektív élet minden vonatkozásában. Anglia csak a Győzhetetlen Armada pusztulásáig volt európai állam, és majd csak a Brit Commonwealth szétesése után válik ismét azzá. Amint a jelek mutatják, ez a fejlődés már folyamatban van.

A Brit Commonwealth óta Angliára nézve a minden európai népre és államra érvényes kontinentális maximák nem érvényesek, sőt Anglia politikai és gazdasági maximái Európát illetően nemcsak mások, de ellentétesek is az európaiak maximáival. A Brit Commonwealth mind politikailag, mind gazdaságilag impotens Európát igényelt, s ennek megfelelően a brit politikának első számú maximája egy laza, széteső, szervezetlen és önmagát paralizáló Európa volt. Ezért volt Anglia ellensége minden valaminő kontinentális egységre törő, tehát a kontinentst megszervezni akaró vállalkozásnak, akár francia, akár német is az, és ezért volt az, hogy az angol ágyúk Waterlooán éppúgy dörögtek, mint Ypernnél, vagy Dunkerquenél, és 1815-ben éppúgy, mint 1919–20-ban, vagy 1945-ben. Bécsben, Versaillesben vagy Potsdamban az angol politika következetesen ugyanazt munkálja: az európai paralizist és ennek következtében a kontinentális káoszt. A brit politika »európai egyensúly«-nak nevezte ezt, s ha arra gondolunk, hogy az egyensúly az erők paralizisát és a tehetetlenség állapotát jelenti, az elnevezés valóban pompás és találó.

Angliára és Európára egyaránt tragikus volt az a tény, hogy Európa szervezésének és vezetésének feladata szempontjából a nagy európai

népek között egyedül a politikailag és lelkileg legalkalmasabb Anglia volt az, amely egy európai egységet megvalósítani hivatott népként soha szóba nem jöhetett és nem is kívánt jönni.” (Padányi Viktor: A nagy tragédia, Melbourne 1952)

Nem jött, nem jöhetett szóba, mert a tengeri hajózás technikai fejlődésével és a világkereskedelem új távlatának, beláthatatlan ígéreteinek mámorában Európán kívül világhatalommá vált. Elég itt idézni a neves konzervatív párti, gyarmatépítő miniszterelnököt, Benjamin Disraelit (1874–1880): „Gain and hold territories that possess the largest supplies of the basic raw materials. Establish naval bases around the world to control the sea and commerce lanes. Blockade and starve into submission any nation or group of nations that opposes this empire control program.” („Megszerezni és megtartani az alapvető nyersanyagokat birtokló területeket. Világszerte tengeri bázisokkal ellenőrizni a tengereket és a kereskedelem útjait. Blokáddal, kiéheztetéssel elnyomni bármely népet vagy népek csoportját, amelyek ellenállnak ennek a birodalmi ellenőrző programnak.”)

És ezek nemcsak üres szavak voltak. David Lloyd-George 1910-ben (január 8.) Plymouthban elhangzott beszédében mint az angol gyarmatbirodalom pénzügyminisztere az alábbiakat mondta: „Mi bonyolítjuk le a világkereskedelem legnagyobb részét. Sokkal többet, talán tízszeresét annak, amit Németország végez. Ők csak a saját árujukkal kereskednek. A nemzetközi kereskedelem a miénk.” Az angolok érdeke az első világháború kirobbantásában az volt, hogy megakadályozzák a kontinentális Európa felemelkedését, amelynek a XX. századra eljöttek a történelmi feltételei. Britannia elérte, amit akart, és még sokkal többet – velehanyaglott. Már a század elején Európa elveszítette élenjáró szerepét mint az emberi kultúra és civilizáció vezető hatalma. Ilyen szerepre ma már ismét képes lenne, de a százéves Európa-ellenes háborúskodás egyetlen győzteseként világhatalommá emelkedett Amerikai Egyesült Államok katonai, gazdasági és politikai ellenőrzése ebben megakadályozza.

Amerika vette át Európa szerepét a világpolitika irányításában. Ez azt eredményezte, hogy a változás üteme felgyorsult, mert míg Európa világpolitikai rendezői ereje a kontinens megosztottságának megfelelően megosztott volt (és részleges, hiszen abban főleg a nemzetközi kereskedelemben foglaltos nyugat-európai országok vettek részt), addig az Egyesült Államoknak mint egyetlen központi kormányzatú, gyors elhatározásra képes államnak széles körű és önálló elhatározásra felhatalmazott és a kereskedelmi vállalatokat készségesen kiszolgáló kormánya mérhetetlen előnyben volt minden más hatalommal szemben. Nem túlzás azt mondani, hogy a világpolitika irányításának monopol helyzetébe jutott. Mindaz, ami azóta történt, beleértve Közép-Európa szovjet-orosz megszállását is, az összes gyarmati közigazgatások felszámolását is, az ENSZ létrehozását is, egyszóval ami azóta történt, mind az amerikai világrendező politika akaratából, vagy jóváhagyásával történt és történik. (Csapó Endre *A hetvenéves háború 1914–1984, Magyar Élet, 1984. augusztus 16.*)

*

Számíthatunk a százéves évfordulón megemlékezések, fejtegetések, könyvek, tanulmányok özönére, főleg az akkor győztesek megfogalmazásában. Elmondják a szarajevói merényletet, annak részleteit, meg azt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia elindította a háborút, de a győzelem igazságát tett. Ezen túlmenően arról is szó lesz, hogy eladdig elnyomott népek végre önálló állami életre alkalmas országot kaptak.

Nem véletlenül készült fel Szerbia az évfordulóra. Emir Kusturica filmrendező dokumentumfilmet is készített Gavrilo Principről, aki „saját hazájában gyilkolta meg a megszálló rasszista, antiszemita Ferenc Ferdinándot, a gyilkossággal pedig visszaélt a történelem, és a szerb nép üldözésére, valamint a háború kirobbantására használták fel”. A Történelmi Füzetek (Andrić Intézet) című kiadványban jelent meg a hír, hogy megtalálták egy elveszett levelet, amit Oskar Potiorek tábornagy, Bosznia-Hercegovina osztrák katonai kormányzója 1913. május 28-án, vagyis 13 hónappal a háború kitörése előtt írt Leon von Bilinskinek, az Osztrák-Magyar Monarchia pénzügyminiszterének, amiben azt írta: „legfontosabb feladatunknak azt kell tekintenünk, hogy néhány

év alatt szisztematikusan felkészülünk egy elkerülhetetlen, nagy háborúra. ... Végzetes tévedés lenne azt hinnünk, hogy Szerbiából megbízható barátot tudunk csinálni. Amennyiben a mostani helyzetet nem használjuk ki arra, hogy Szerbiát veszélytelenné tegyük azáltal, hogy a monarchiával egyesítjük, legalább gazdasági-, vám- és katonai egyezmény keretében, feltétlenül számíthatunk arra, hogy a jövőben az az állam nyíltan és megkeseredetten az ellenségeink oldalán fog harcolni“ – olvasható a levél átiratában. Ilyen „dokumentáció” tucatjával jön majd elő a Monarchia bűnössége igazolására. Ennél többet mond az a tény, hogy a háború előtti évtizedben szerb tiszteket képeztek ki Franciaországban.

Kinek állt érdekében?

Középiskolai történelemtanárom határozotlan állította, hogy a háborúra az angoloknak a német felemelkedés miatti féltékenysége adott okot. Ezzel a '30-as években kapott információval azóta sem találkoztam hivatalos történelmi kiadványokban olyan értelemben, hogy az angolokat nevezik meg a nagy háború értelmi szerzőjeként. Ezért lett meglepetés számomra Schmidt Mária történész, egyetemi tanár előadása az „Európa nagy háborúja és az új világrend születése” című nemzetközi konferencián. A „1914-2014-CONFERENCE” nevű tudományos nemzetközi tanácskozás Budapesten lesz június 27-28-29-én. Ennek múlt év novemberi előkészítő tanácskozásán a szervező Schmidt Mária történész felszólalásában többek között az alábbiakat mondta:

„1871-ben, a Német Császárság létrejöttével, melyet Disraeli brit miniszterelnök az 1789-es francia forradalomnál fontosabb eseménynek nevezett, veszélybe került az európai erők erőegyensúlyán alapuló rend, ami biztosította, hogy a Waterloonál győztes britek felügyeljék és irányítsák Európát. A franciák felett aratott fölényes győzelme után a Versailles-ban kikiáltott Német Császársággal egy új erőközpont jött létre Európa szívében. A világkereskedelemben és az ipari termelésben vezető brit világbirodalom gazdasági előnye a dinamikusabb növekedést produkáló Német Császársághoz, illetve az Amerikai Egyesült Államokhoz képest a XIX/XX. század fordulójára aggasztóan csökkent, sőt az új iparágak-

ban a britek jelentős hátrányba kerültek. 1907-ben a brit külügyminisztérium egyik magas rangú tisztségviselője, Eyre Crowe, elemezte azt a kihívást, amit az új német birodalom létrejötte a világ akkori vezető nagyhatalma, a brit világbirodalom számára jelentett, és arra a következtetésre jutott, hogy »Mindegy, mi a célja Németországnak. Mindegy, milyen politikát választ. Németország önmagában, függetlenül szándékaitól, objektív fenyegetést jelent Nagy-Britannia számára, ezért léte összeegyeztethetetlen a brit birodalom létezésével«. ... A német–brit összecsapás tehát a német egység tényéből következett és ezért elkerülhetetlen volt, érvelt Sir Edward Grey brit külügyminiszter is. Vagyis, azt a válságot, ami az I. világháborúhoz vezetett, az egyesült Németország képessége és nem a német magatartás okozta. Ez azt jelenti, hogy 1914-ről 1871 döntött. A XX. század elejétől a brit világbirodalom egymás után kötötte meg azokat a diplomáciai szerződéseket, amelyek Németország elszigetelését és bekerítését célozták meg.”

*

F. William Engdahl a „Century of War. Anglo-American Oil Politics and the New World Order” című művében kifejti, hogy már 1914-ben a kőolajról volt szó: „A Bagdad-vasúttal a németek hozzá tudtak jutni Mossul és Kirkuk újonnan felfedezett olajmezőihez, ezenkívül el tudták kerülni a Szezei-csatornát. Angliában megszólaltak a vészharangok, amikor a német mérnökök legyőzték Anatólia hegyeit és előttük állt a mezopotámiai síkság. Szükségesnek tartottak egy háborút.” Tovább ezt mondja Engdahl: „Ahogyan Az olaj fegyverével a világhatalomhoz című könyvemben kifejtem, a BP (British Petrol Company) egész történetét intrikák, megvesztegetések és kriminális mesterkedések hálózzák be. Amikor 1914-ben a brit elit elindította azt a folyamatot, amely közvetlenül az első világháborúhoz vezetett, akkor ennek a vállalatnak a keze volt benne a játékban. A Német Birodalom és a német ipar, a Német Bankkal együtt, közvetlenül az akkori világ legambiciózusabb vasúti infrastruktúra projektjének, a Berlin–Bagdad vasútvonalnak a befejezése előtt álltak. A brit Királyi Tengerészet, amelynek tengerészeti minisztere egy ifjú politikus, név szerint Winston Churchill volt, ezt a Bagdad-vasutat, amelyet amerikai és brit bom-

bák 2003-ban végleg megsemmisítettek, Nagy-Britannia Perzsiában (Irán) és Kuvaitban lévő új olajforrásai halálos fenyegetésének tekintette. (Franz-Jürgen Römmeler: Kortörténeti szemléldések... 1914-2014 Conference.)

*

Drábik János Uzsoracivilizáció című munkájában említi:

„A hivatalos történetírás még ma is úgy írja meg a huszadik század – és benne a világháborúk történetét –, hogy a pénzhatalom és a vele szövetséges szabadkőművesség szerepét nem elemzi, vagy említést sem tesz róla, vagy csak mellékesen utal rá. Ez alól tiszteletreméltó kivételt jelent a Párizsban élő Fejtő Ferenc, aki a már hivatkozott »Rekvium egy hajdanvolt birodalomért« című munkájában több fejezetet is szentel a szabadkőművesség szerepének. Fejtő szerint az Osztrák-Magyar Monarchiát a Franciaországban és Nagy-Britanniában eluralkodott osztrákgyűlölet tette tönkre, amelynek élharcosai a szabadkőművesek voltak, akik régóta várták a leszámolást klerikális főellenségeikkel. Az osztrákgyűlölet ugyanis kihasználta a Monarchián belüli autonomista és szeparatista mozgalmakat, mégpedig úgy, hogy segítette kibontakozásukat. Fejtő is úgy látja, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia szétrombolásának ténye annyira összhangban volt a franciaországi és az amerikai szabadkőművesek eszméivel, hogy szinte fenntartás nélkül a feldarabolás mellett voltak, és befolyásuk hozzá is járult ehhez.»

Ismét csak Fejtő Ferenc állapítja meg, hogy az élcsapat szerepét betöltő szabadkőművesség számára a cselekvési tervet a propaganda két szabadkőműves lángelméje, Thomas Masaryk és Edward Beneš szállította. Ma már világosan látható, milyen fontos szerepet játszottak a kompromisszumos béke elleni küzdelemben, a háborús célok meghatározásában, és végül a háború előtti Európának az új Európával való felváltásában.

Háborúk és a tőzsde

„A háborúk legelején először a piacok beszakadnak, de elég hamar talpra állnak, majd új csúcsokra mennek. Vagyis a megfelelő befektetői magatartás ilyenkor az, hogy vásároljunk az első napokban vagy hetekben. Mi így tettünk hétfőn

a piaci mélypontokon is. Mert ahogy báró Rothschild mondta: »Akkor jön el az idő vásárlásra, amikor vér folyik az utcákon«. Ő vagyonának jelentős részét akkor kereste meg, amikor a napóleoni háborúk idején bevásárolt részvényekből. Amikor mindenki menekült a piacról, ő csak vett és vett. Vagyis »contrarian«-nek kell lenni, és a tömeggel szembe kell menni, ha komoly pénzt akarunk keresni. Nézzük meg az első világháborút. A piac először 4 hónapig zárva volt, majd mikor újra nyitott 30%-os gappal nyitott, de egy éven belül felpattant és 80%-ot erősödött 1915-ben.» (Tőzsde Fórum, WebStart Kft., 2014. 03. 07)

*

„A XIX. század második felében a Rotschild-ház bécsi ága finanszírozni kezdte egy tehetséges és becsvágyó fiatal német herceg, Otto von Bismarck karrierjét. Támogatásukkal Poroszország élére került, amely akkor a számos német nyelvű állam között a legnagyobb volt. 1866-ban Bismarck Ausztria legyőzésével kikapcsolta a Habsburg-ház befolyását a német ügyekre, és amikor a francia császár, III. Napóleon akadályozni próbálta a német egységet, legyőzte az ellene felvonuló francia hadsereget. ... A pénzoligarchia által háttérből irányított brit kormány mindig kezdeményező szerepet játszott az európai szövetségek kialakításánál. A feltörekvő kontinentális hatalmat lehetőleg más államok szövetségével korlátozták, és így alakították ki és tartották fenn a hatalmi egyensúlyt. »Angliának nincsenek állandó barátai, csak állandó érdekei« – hangzott a formula. A háttérhatalom már régóta tervezte a katolikus Habsburg dinasztia eltávolítását és birodalmának a megszüntetését. A napóleoni háborút követő „Szent Szövetség” időszakában azonban megszilárdult a dunai monarchia, és túlélte az 1848-as szabadkőműves forradalmi időszakot is. A Szent Szövetség másik fontos államának, a cári Oroszországnak a segítségével a bécsi udvar győzedelmeskedett a magyarok függetlenségi harca felett is. Sőt, az 1867-es kiegyezéssel megerősítette uralmát Magyarország felett, amely többé nem akart elszakadni Ausztriától. A háttérhatalom ezért szabadkőműves hálózatának a segítségével újabb kísérletet tett a Monarchia feldarabolására.» (Drábik János A német egység és a világháború című írásából.)

A háborúkezdés bűnének mentesítése

A világháború megalkotta a tömeggyilkosságot, az emberek gépi bedarálását. Második felvonásában ez hatványozódott, olyan fokra emelkedett, amelyen sokmillió városok pusztultak el mindenestől. A világháború akkora gazemberiség volt, aminek szégyenétől a győztesek a felelősség teljes áthárításával igyekeztek mentesülni, ami csak növelte gazságuk méretét. És még megtoldták a megvádolt megbüntetésével is.

Az első világháború végén a „Versailles-i szerződések” „jótételi cikkelye” (231§) így szól: „A Szövetséges és Társult Kormányok kijelentik és Németország elismeri, hogy Németország és szövetségesei mint e veszteségek és károk okozói felelősek mindazokért a veszteségekért és károkért, amelyeket a Szövetséges és Társult Kormányok, valamint polgárai a Németország és szövetségesei támadása folytán rájuk kényszerített háború következményeképpen elszenvedtek.” Németország ezt tiltakozás mellett írta alá – különben a szövetségesek általi teljes megzárás fenyegette. (Nos, ezt a mulasztást bepótolták 1945-ben).

Jótétel-fizetések

A fentebb már idézett Engdahl tovább ezt írja: „Valójában a párizs-versailles-i béketárgyalásoknál a Morgan bank rövidlátón cselekvő képviselői ültek a tárgyalóasztalnál. A jótételek nagyságát és a fizetési feltételeket kalkulálták. A háború alatt a Morgan banké volt a Szövetségesek el látásának hitel- és szállítói monopóliuma. Állam- és bankérdekek összemosódtak.” John Pierpoint Morganról ezt olvassuk a Wikipedia internetes enciklopédiában: – Az Egyesült Államok jegybankjának (Fed) társalapítói (1913. 12. 23.) finanszírozták a háború első éveiben a francia és a brit élelmiszer- és fegyvervásárlásokat, és ezeknek az államoknak a hadikölcsöneit. A teljes fegyver- és lőszerimportot a Morgan bank- és cégbirodalom bonyolította le, ill. állította elő és szállította. Morgan birodalma tette lehetővé az USA belépését a háborúba: J. P. Morgan vezetése alatt, az élen az ő (ma »J. P. Morgan Chase«-ként, a Rockefeller-klán befolyási övezetéhez közel álló) bankjával létrejött egy több mint 2000 bankot tömörítő konzorcium, amely (akkor gigantikus) 500 millió USA dollárt bocsátott az Egyesült Álla-

mok rendelkezésére. A Morgan-képviselők Versailles-ban pénzt akartak látni – a Morgan-képviselők első jótételi követelése Versailles-ban a háború vesztesével, Németországgal szemben 20 milliárd arany márkára rúgott (mintegy 7000 tonna aranyra). A devizaárfolyamtól és az aranyártól függően ez átszámítva mintegy 100 milliárd eurónak felelne meg. Ez akkortájt óriási követelés egy háború által meggyötört ország részére, kivált, mivel jótételként még természetbeni cikkeket és gépeket is követeltek. (Franz-Jürgen Römmeler: Kortörténeti szemlélődések... 1914-2014 Conference.)

Világháborúból világhatalom

Ha jellemezni akarjuk a huszadik század történelmét, áttekintve a föld öt kontinensén, azt látjuk, hogy a háború, mint valami erdőtüz, hol itt, hol ott lobbant fel, két esetben füstjével belepve az egész világot, majd kisebb fellángolásokkal felperzselve a korábban esetleg véletlenül kihagyott részeket, hogy nyomában új színekkel új zászlók lengjenek.

A futótűzről azt állítják, hogy tisztító láng, ami hivatott elégetni korhadt ócskaságokat, a velejáró szélviharról pedig azt hirdetik, hogy új időknek új dalait hozza. Nekünk, magyaroknak országunk, népi állagunk ötfelé tépését, lelkünk meghasonlását, környezetünknek a kisantantós gyűlöletgyűrűbe fogását, a háborúba kényszerítést, újabb országcsönkítést, szibériai katorgát, szadisták rémuralmát, felkelésbe hecceléssel előcsalt hazafiak legyilkolását, a szolgaság nemzetközi konszolidálását hozta. De ezt hozta többkevesebb hasonlósággal más népek részére is, Európában minden vitán felül, de még a gyarmatvilági új kirakati államok népeiről sem lehet azt állítani, hogy a függetlenség rájuk aggatott kellékei mögött nagyobb léptekkel haladnának egyéni szabadságuk és kollektív nagykorúságuk irányába azóta, hogy „felszabadultak”.

A háború nem tisztítótüz, mert erőszak nem hozhat igazi békét és igazságos rendet. A huszadik század háborúinak közös jellemzője volt, hogy mindenütt kierőszakolta a párturalmak uniformizált állami közigazgatását, melyeknek minden funkciósinóriját valamelyik világhatalom vagy annak nevében működő politikai vagy gazdasági agentúra húzokodja.

Két világháborúban népek vicsorogtak kollektív gyűlölettel egymásra, mindenütt bevezették az általános hadkötelezettséget, belevonva mindenkit a kötelező öldöklésbe, és a profitéhes kapitalizmus bőven nyújtotta a fegyverkezési kölcsönt egyik, vagy akár mindkét fél elvéréig. Tudomány és technológia a permanens háború szolgálatában állt, és a gazdasági élet alapjává állandósult a háború, a war economy, aminek legnagyobb vívmánya a deficitgazdálkodás. Vagyis, az állam nem megy tönkre, csak eladósodik.

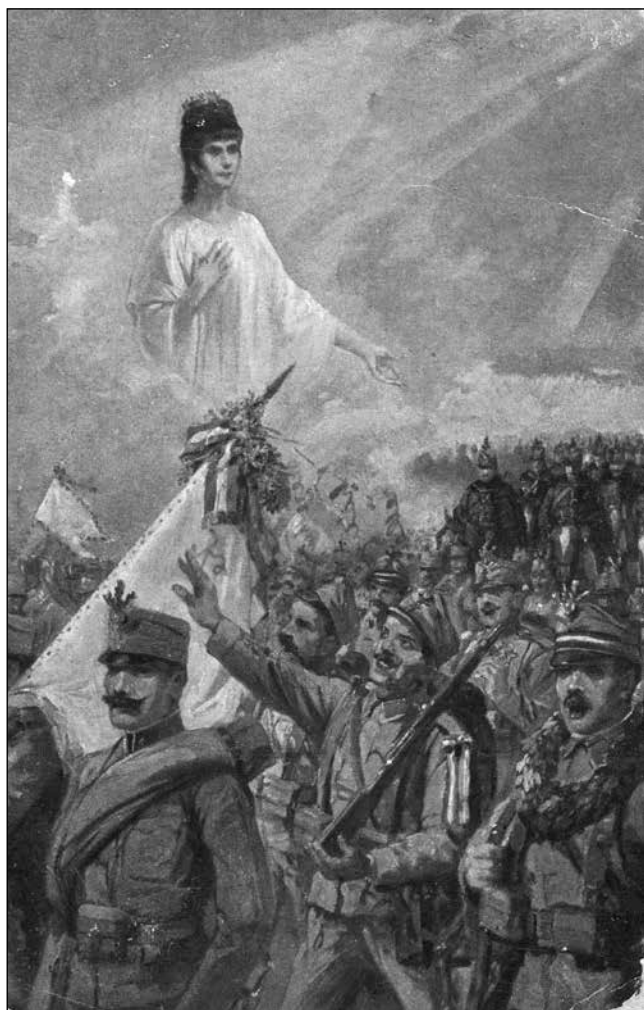
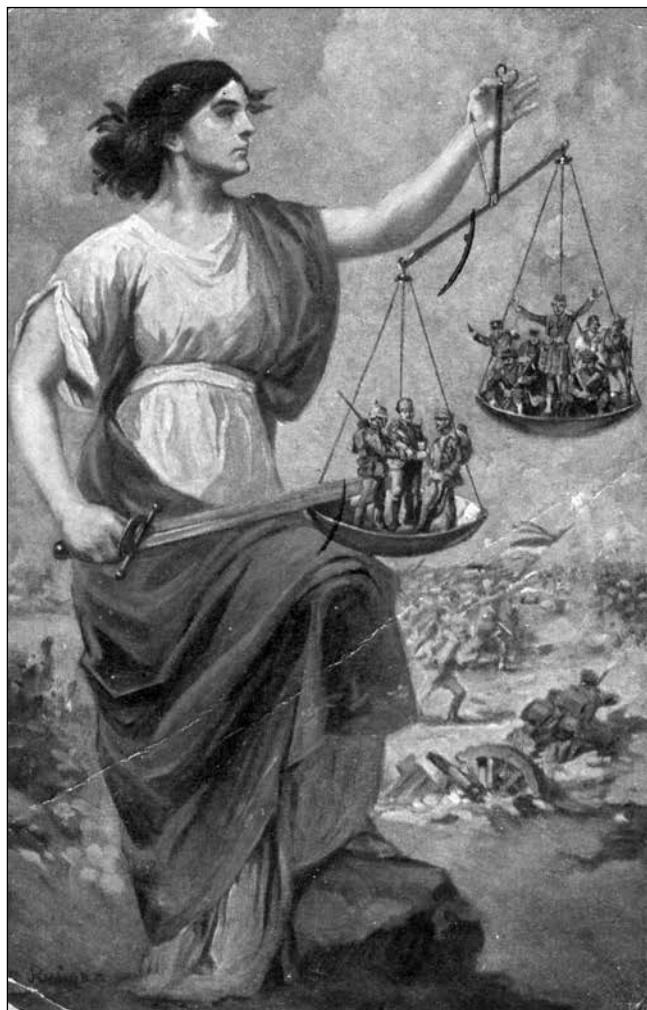
A politika a hadiipar prostituáltja. Amikor a politikusok a Versailles környéki békediktátumokat létrehozták, tudva és szándékkal olyan átrendezést létesítettek, amiből egy negyed századon belül egy másik általános háború zúdult Európára, hosszú időre új piacokat adva a hadiiparnak.

A háborúkat tervezik. A háborúhoz pénz kell. A nagy háborúhoz nagy pénz kell. A első világháború hiteligényeit nagy bankhálózatok szolgál-

ták ki, azok a számlák azóta is nyitva vannak a további háborúk finanszírozására. Azóta tönkrementek kis országok és nagyhatalmak, de a hitelintézetek növekedtek, gyarapodtak. A nemzetközi hitelhálózat így lett globális méretű. Az első nagy projekt óta a mai napig egyetlen nagy vállalkozás. És hatalmi bázis.

Az első világháború felborította a világ rendjét. Hogy ez nem a háború véletlen következménye volt, sem szükséges mellékterméke, hanem előre tervezett, azt bizonyítva látjuk az eredményből. Az eredmény: a folyamatban világhatalommá lett Amerikában székelő monetáris hatalom az amerikai nagyhatalmi erővel ellenőrzése alatt tartja immár egész Európát, azt követően, hogy a szovjet állam összeomlott. Az ellenőrzés azonnal létrejött Oroszország fölött is, azonban ez kicsúszott a pénzügyi csapdából. Itt van a gond Oroszországgal napjainkban.

A nagy háború 1914-ben kezdődött, és (ha lesz olyan) Európa feltámadásával ér véget.

A bűt is megszerették

Ismert mondás, hogy a bajok eredete rendszerint a kölcsönös határsértésekben keresendő. Márpedig elegendő, ha csak magunkban nézünk széjjel, mást sem látunk, mint határokat. A szabadságunk, a szabad akaratumk is egy korlát, hisz nem mindenre, csak egy valamire irányul, vonatkozik. Mennyivel inkább így van ez a (kül)világban, mely csakugyan átláthatatlan a határoktól. Nincs hát mit csodálni azon, hogy a háborút is a határsértés szüli. Micsoda szó! Háború... Ördögi. Démoni. Az ember magától nem képes rá. Az ember kevés hozzá. Odahaza, Magyarfaluban úgy tartja a hit, hogy az ördög nevének az emlegetése a lény megidézése. Akár dicsérik, akár káromolják, nyomban ott terem, ahol említik. Az okos ember ezért elkeresztelte nemtisztának, hogy ne ismerjen magára, amikor emlegetik. De így sem szerencsés sok időt fecsérelni reá, a lényeg az, hogy minden tisztátalanná válik, aminek köze van a nemtisztaéhoz. A háború is.

Valahogy soha nem volt kérdés számomra, hogy az élet igazi fészke a rom. Az élet a pusztulásba, a szenvedésbe húzódik vissza, a pompában, tombolásban, a boldogságban nem találja, csak keresi a helyét. Egyedül a halálban nem tudom meglátni az életet. Márpedig a háborúban pusztulás, szenvedés és sok-sok halál van. Világégésben világhalál. A háború ellentétes az élettel.

A háború férfiügy, amihez egy nő nem is érthet. A háború következményeinek a jelentős részét azonban mégis a nők szenvedik meg. Mi történik a hátszországban? A hátszországban éppúgy háború van, csak itt valamivel kegyetlenebb fegyvereket használnak: bű, bánat, gyász, magány és persze halál. Ebben a háborúban nem folyik vér, amikor kiálszik az élet. Itt a halál nem egy szerencsétlen pillanat. Hosszú és lassú eleven elégés. Itt nincsenek hősök, posztumusz előléptetések. Itt csak hontalan halál van. És élet. A hátszországban

tomboló halálban megjelenik az élet. Élet ott van, ahol nő is van.

Az emlékezéshez ismeretre, hagyományozódó élményekre van szükség, s micsoda szégyen, hogy nekem mindebből alig van valami is. Pedig dédapáim – Istenem, még az is megtörténhetett, hogy a magyar testvéreik elleni harcban – vesztették életüket az első világháborúban. Tanuld el Istentől a hallgatást! – mondták örökké a panaszkodónak, aki semmi egyébre nem használta szavát, mint a siránkozásra. Lehet, hogy a világháborút is így hallgatták el? Nem. Az történhetett, hogy a bűt is megszerették, mert szokva voltak vele. A bűt pedig nem elbeszélték, hanem elénekeltek. Az éneket már nemigen lehet faggatni. Csak énekelni. Az énekek megéneklék, hogy '16-ban, Nagyboldogasszony napjának éjszakáján az ország minden templomában megkondították a harangokat. A nép a templomba tódult, aki férfinak született és elmúlt 16, azt a templomból ragadták ki. Az ellenszegülőt helyben főbe lőtték. Az apa, a testvér, a férj odalett, a falvakban jelentek a férfiak: a katonák. Lóháton, gyalogosan, feltarisznyázva. Erőben, rettegésben, megszállottan. És elkezdődött a háború. Mindenki tette a dolgát. A katonák éjjel gyilkoltak és (meg)haltak, a „civilék” nappal temettek és gyászoltak. Ki megmaradt, és járni is tudott, annak véres lett a talpa, akárhová lépett – összegzi az emlékezés a '16-os „verekedést”. Ez minden, ami a vérrel együtt csörgedez. Időtlenül. Emlékezésnek tán kevés, ellenben a félelemhez túlságosan is sok. Félek a háborútól. Ha próféta volnék, azt üzenném a hatalmasságoknak, ne sopánkodjanak afelett, hogy hatalmuk ideje elfolyik, mint a rosta likán a víz. A föld színén még nem hagytak senkit sem. Egész biztos, hogy számukra is tartogatnak egy békésebb helyet valahol. Ám minthogy nem vagyok próféta, csak azt motyoghatom önmagam megnyugtatósára, hogy bizony az életet

mindenki meg tudja rövidíteni, de megnyújtani egyedül csak az Isten. Valahogy így lehet a világ történetével is. Az ember rövidíti, az Isten nyújto-

gatja. Ki tudja miért és meddig? Egy biztos: előbbi istent játszik, utóbbi az Isten.

Sorsok az I. világháború idején

1968 őszén Farkas Márton (Marci bá') magához hívta Farkas Lajos nevű unokáját, mondván:

- Figyelj ide, fiam. A tata érzi, hogy nem sokáig fog élni. (1968 tele el is vitte magával.) Nagy titkot bízok rád: itt van ez a csomag. És átnyújtott egy összekötözött, szürke, régi gyapjufuszeklit.

- Kőfaragó inas voltam 1914-ben, amikor megkaptam a behívót az osztrák-magyar hadseregbe. Rövid tüzérségi kiképzés után a szerb frontra kerültem. Fiatalok, életerősek, vidámak, boldogok voltunk. Naphosszat katonadalokat énekeltünk. Az első nap szép volt, harcra buzdító beszédekkel hallgattunk és igazi, finom katonababot ebédeltünk, s akkor, mint derült égből a mennykő, becsapódott egy gránát. Akkor ébredtünk rá, hogy hol is vagyunk.

Nemsokára egy éjszakai támadásban hadifogságba kerültem. Egy szerb katona jómagamat és még ötünket egy fogolytáborba kellett, hogy kísérjen. Az úton tüzérségi tűz alá kerültünk és meghúzódtunk egy dombocská mögött. Ekkor éles süvítés, majd durranás hallatszott. Becsapódott egy gránát és föld temetett be bennünket. Két társam és én megúsztuk könnyebb földhalommal, és sikerült kievickélnünk. A két társam azonnal futásnak eredt az ismeretlenbe. Én ott maradtam és emberszeretetből kikapartam a szerb katonát a föld alól. Az, miután letisztogatta a földet magáról, a zsebéből előkotorászott egy kis csomagot, ami egy öreg, szürke gyapjufuszekliba volt belecsavarva, és azt nekem adta. A csomagban egy pravoszláv rézkereszt volt, amit hálája jeléül adott, amiért megmentettem az életét.

A fogságom ideje alatt, később ismét találkoztam vele, amikor már jobban megértettük egymást. Elmondta, hogy pap, aki járt a Szentföldön és a kereszt a Szent Sír közeléből származó, megszentelt rézlemezből készült, és védőereje van.

Engem mindenesetre megvédett a bajtól, sőt fogságom alatt megismerkedtem egy gyönyörű padéi asszonnyal, aki a te nagyanyád. Annyira lenyűgözött, hogy többet soha vissza sem tértem Budapestre. Szép, kiegyensúlyozott, békés életet éltünk.

Hálát adtam az Istennek, mert úgy éreztem, mindig velem volt.

A katona jóvendölése szerint a keresztet 2012-ig vissza kell juttatni a Szentföldre. Mivel te vagy a második fiam második gyermeke, így neked kell a keresztet visszaszármaztatni, vagy egy hívő szerb családnak átadni.

Farkas Lajos nagyapja szerencsés megmenekülését és boldog, sikeres életét a keresztnek tulajdonította. Ezért a keresztre egy megfeszített Krisztus-alakot készíttetett.

Amikor Farkas Lajos 1968-ban megkapta a csomagot, először este, villanyfénynél nézte meg, és amint a kezében tartotta a keresztet, erős melegséget, mi több: forróságot érzett. A keresztet visszahelyezte a zokniba, és elrejtette a padláson, mert nem volt szabad, hogy bárki is lássa, vagy tudjon róla.

Már maga is megfélelkezett a keresztől, és csak véletlenül bukkant rá ismét a régi holmik között. Ekkor jutott eszébe, mit is ígért a nagyapjának.

Farkas Lajos állítja: nagyon sok bajtól megóvta a kereszt, túlélte egy autóbalesetet, egy robbantást a katonaságnál. A hetedik osztálytól sikeressé vált a tanulmányi előmenetelei során...

2012 előtt eljuttatta a keresztet egy pravoszláv családnak, mivel személyesen nem tudta a Szentföldre visszaszármaztatni. Ma is érzi a kereszt hiányát.

Gyurkovics János nagyapám az I. világháborúból jött haza Baranyába, Csúzára. A háborúban aknazsilánkokat kapott és kórházban ápolták. Majdnem felépülten hazafelé jövet szerb katonák-

kal utazott a vonaton. A vonatból való kiszálláskor az egyik katona visszavágta az ajtót nagyapámra. Leesett a vonat mellé, felszakadtak, kiújultak a sebei. Mire a magyarok rátaláltak, már elvérzett.

Csúzán a templomdomb kőkerítésén van felüggesztve két kőtábla, melyekbe az I. világháborúban elesett magyar katonák nevei vannak bevésvé. Az egyikén Gyurkovics János neve is szerepel.

Dédöreganyám Kishegyesen élt. A helybeliek jelentették, hogy jönnek a csetnikek, meneküljön, aki tud. Ő azt mondta, hogy neki nincs miért menekülnie, meg már öreg is. (Elmúlt 80 éves.)

A csetnikek bejöttek, elfogták és faggatták, hogy hova menekültek a fiatalok. Nem vallott, mert talán nem is tudta. Orrát, fülét, ujjait leszabdalták és szabad tűzön sütögették.

Bálint Kálmán szobafestő, apám anyai nagybátyja, nekem nagybácsim. Taskentban volt orosz hadifogságban. Jómagam a '60-as években voltam középiskolás Újvidéken és a házukban családjuknál laktam. A családtagok mondták, hogy az öreg kém volt. Miután a Szovjetunióból hazajutott, itthon is börtönbe vetették. Még házkutatást is rendeztek nála, de nem tudtak semmit rábizonyítani.

Írtak róla újságcikket a következő címmel: Bálint Kálmán háromszor körüljárta a Földet létrán. (Természetesen számítási alapja volt a cikknek: hány éven át és napi hány órát dolgozott mint szobafestő.)

Kedvenc rigmusa volt: „Holláreszkum Ferkó, neked a bor nem jó!” - De Neked jó, ugye?— mondta rá a felesége. Ilyenkor lehetett tudni, hogy megint felhajtott a garatra.

Végül torokrák vitte el.

Feleségem, Farkas Mária egészségügyi nővér családfája:

Unokatestvére, Losonc Péter az elbeszélő.

Anyai nagyapja, Nagy József 1899-ben született. Az olaszországi Doberdónál teljesített katonai szolgálatot. A háború végén, 1918 után, épségben hazatért Oromra.

Losonc Péternek, szintén Péter nevű apai nagyapja és testvérei Oromról:

1. Losonc Ferenc szül. 1882-ben. Orosz fogságba került. Egy orosz katona kérte a karóráját. Mivel nem értette, vagy nem adta oda, az orosz szuronnal azon nyomban leszúrta. (Ezt egy kanizsai ember mesélte, aki hazakerült a fogságból.)

2. Losonc János szül.1886-ban.--Elvesztett a háborúban.

3. Losonc Péter szül.1888-ban./Farkas Mária nagyapja. /Nyugat-Szerbiában, a ceri csatában megsebesült. /Golyótól megsérült, ill. elvesztette félszemét./1914 augusztusa/

4. Losonc Dezső szül.1900-ban. Apja Losonc Szilveszter több lánccs földet adott el azért, hogy ne vigyék el őt is katonának.

Dezső később áttelepült Magyarországra, Mezőszilasra. Ott dolgozott mint gyógyszerész. Elmenésekor azt a nótát húzta a zenészekkel, hogy Megállj, megállj te kutya Szerbia...

Losonc Péter horvát-bunyevác feleségének, Vitának a nagyapja Ivković Ivandekić Luka volt, aki 1914-ben eltűnt. A háborúba való induláskor Franjo fiának azt mondta: Zbogom, budi dobar, sine. (Isten veled, légy jó, fiam.)

Losonc Ferenc anyai ági dédunokája, Gulyás Ferenc az adatközlő. Az ő emlékezete szerint:

- Apai nagyapját, Gulyás Jánost Oromról, a Csongrád megyei lovasezredbe sorozták be, Temes megyébe, Lugosra. A román betöréskor elesett.

- Apja, szintén János, elment a fia sírját megkeresni a '30-as években, de nem találta meg.

- Testvére, Gulyás Szilveszter a háborúban elveszett.

- Gulyás János anyai nagyapjának testvérébátyja, Borsos István Erdélyben, Sepsiszentgyörgyön volt katona, és ott esett el.

Gulyás Jánosnak a kanizsai temetőben állítottak fakeresztet, amelyre az adatait bevésték.

Ez csupán egy szerteágazó család tragikus története – egy a sok közül.

1914: mire a levelek lehullanak...

A nagy háború szóbeli és tárgyi emlékmorzsaírói

Hosszú ideje béke honolt Európában, úgy mondják, boldog békeidők jártak a Kárpát-medencében. Igaz, a szomszédságban a balkáni népek háborúztak egy sort, először a törökkel, majd egymással, de a csatazaj lassacskán elült. Senki nem gondolta 1914 forró nyarán, hogy egy főherceg miatt – akkoriban igen sok volt belőlük szerte az öreg kontinensen – lángba borul egész Európa.

A vérmesebb lelkületűekben is csak egy helyi konfliktus képe sejlett fel, arra gondoltak, hogy a behemót Monarchia megleckézteti a kis szomszédot, Szerbiát.

Volt egy kormányfő, akiről az a hír járta, hogy amíg tehet, ellenállt a háborús hisztériának. No, ez csak részben igaz, hiszen Tisza Istvánt valójában az aggasztotta, hogy a Monarchia szerinte nem volt kellőképpen felkészülve egy lehetséges nagyméretű fegyveres konfliktusra. Ma már tudjuk, hogy igaza volt. Mégis őt és rajta keresztül a magyarságot tette felelőssé a világégés kirobbantása miatt a ravasz és sunyi propaganda, majd egy őszirózsás vitéz '18 zavaros októberének utolsó napján lelőtte a volt miniszterelnököt. Ne szaladjunk azonban ennyire előre térben és időben, hiszen az első háborús nyár még csak egy kiteljesedő konfliktus árnyékát vetette előre.

Bécsben egyre ostromolták az uralkodót, ő vonakodott ugyan, mert fáradt volt, öreg, és nem gondolt már konfliktusba keveredni hátralévő éveire. Aztán történt valami, ami miatt hagyta magát meggyőzni: a német szövetséges támogatása számára elegendő érvnek bizonyult. S lám, agg és komor császárunk, illetve nekünk, magyaroknak királyunk, aki mindent megfontolt és meggondolt, hadba szólította népeit... Példáját az európai hatalmak serényen követték, és alig pár hét leforgása alatt már seregek masíroztak Európa útjain a harcterek felé.

Gyürközött Magyarország is, minden lakójával: szlovákokkal, szerbekkel, horvátokkal, ruténekkal, románokkal, németekkel, no meg a magyarokkal, természetesen. Pedig a magyar parasztság nem is olyan régen még azt a nótát fújta, hogy:

Ezernyolcszáz acht und vierzig vót egyszer egy háporú,

Kozsúd Lajos s Ferencz Jóska összevesztek cúdarú'.

Én is ott fót, még se meghótt, ez aztán a fálámi!
Én is ott fót, még se meghótt, ez aztán a fálámi!
Tiszán innest Dunán tú', úgy futottunk, mint a nyúl!

Még asz ágyú meg se szó't, meine Hose teli fót.
Én is ott fót, még se meghótt, ez aztán a fálámi!
Én is ott fót, még se meghótt, ez aztán a fálámi!

(Magam a magyarkanizsai Tisza-parton töltött nyarak egyikén hallottam először a velem majdnem egykorú barátom előadásában, tehát élő hagyomány volt/lehetett, ha még ő is tudta, aki az 1950-es évek elején született!)

Az egykor ifjú császár már régen kiegyezett a magyarokkal, sőt jócskán megöregedett. Elvesztette fiát és feleségét, megkeseredett öregember lett a nemzet atyja. Igen, a nemzet atyja, hiszen ezt énekelték szerte a birodalomban a katonának álló fiatal férfiak.

A jótékony feledés és a múltó idő látszólag begyógyította a forradalomban kapott sebeket. '14-re hol volt már a nagy összeveszés emléke?! Hazafias szónoklatokban emlékeztek arra a régi márciusra. Az öreg honvédek közmegebecsülésnek örvendtek, és egyre fogyatkozó számban, de még ott voltak a megemlékezéseken, ahol őket köszöntve idézték meg a dicső időket, a ki nem vívott szabadság emléknapiján a honvéd

emlékművek előtt... Itt, a mi szűkebb pátriánkban is számos oszlop és szobor hirdette a nagy idők eseményeit Szabadkán, Óbecsén és Kishegyesen, s a bennük szereplők bronzba öntött alakjai ott álltak Zomborban, Nagybecskerekén és Törökbecsén.

Igen, álltak, voltak ilyen emlékművek, de azután fenekestül fordult fel a világ 1914 nyarán.

A vitézkedés emlékezete

A magyar néprajztudomány talán legnagyobb mulasztása, hogy a háború szóbeli emlékanyagát nem gyűjtötte össze. Magam egy régi emléket őrzök a hetvenes évek második feléből, amikor a horvátországi Baranyában, Laskón népdalgyűjtés közben egy idős bácsi első világháborús katonanótákat énekelt, és bele-belesírt az emlékeket idéző nótázásba... Vagy egy másik történet gyűjtési terepgyakorlatról, ahol súgva adtuk tovább: a Doberdóssal vigyázatok! Szegény bácsi, mindig csak a háborús élményeit mesélte volna, de nem akadt olyan, aki meghallgassa, sem a családban, sem az egyetemi hallgatók között. A gyakorlatvezető tanárok sem tartották fontosnak az emlékanyag gyűjtését. Az előttem járó generációhoz tartozó Szilágyi Miklóst idézem: „Egyetemista koromban – ahogyan minden etnográfus- és folkloristatanoncot akkortájt – ilyen iránymutatással indítottak el első önálló gyűjtőutamra tanárain és idősebb pályatársaim: A jó néprajzi gyűjtő onnan ismerszik meg, hogy tudja irányítani, mederben tartani az adatközlővel folytatott beszélgetéseket. Azonnal hallgattasd el és térítsd vissza az öreg magyart a földműveléshez/állattartáshoz/halászathoz, s ha nem sikerül, inkább hagyd ott, amikor a háborúról és a hadifogságról kezd el mesélni – minden öreg hajlamos ugyanis a haszontalan »mellébeszélésre«! Akkor, olyan időket éltünk.

Hát igen, két elvesztett háború volt már mögöttünk, és a vészterhes időket túlélők története szinte senkit sem érdekelték. A hatalom nem szerette ezeket a történeteket, helyette a kömmün dicsőségét zengték a '19-es veteránok. A 133 nap eseménysora fontosabb volt négy vagy hat világháborús esztendőnél... Szűkebb pátriánkban meg igyekeztek feledni a történeteket, végleg túlélni a hadak hordalékának maradványát. Ennek az volt az ára, hogy a személyes érintett-

ség okán emlékezőket folyamatosan leintették. Jeles ünnepeken meséltek helyettük a partizánok a tanulói ifjúságnak!

Hogy mégis vannak emlékeink, az részben a paraszti önéletrajzoknak, részben a frontokról írott leveleknek, tábori újságoknak, fényképeknek és képeslapoknak, illetve a hagyatékot a ládafiába eltevéő utódoknak köszönhető. Szemezgezzünk hát ebből a hagyatékból és azokból a történetfoszlányokból, melyeket a mára életkoruk alkonyán lévő unokák jegyeztek meg!

Mielőtt belefognánk az emlékmorzsák szedgetésébe, mondjuk el, hogy a bácskaiak a 32. hadosztály kötelékében verekedtek végig a háborút. A Tisza mentéről a szabadkai 86. gyalogezredbe vonultak be, illetve a 8. huszárezredbe. Újvidéken a 6., Zomborban a 23. gyalogezred laktanyái várták a hadba vonulókat. A háború kezdetén, 1914 augusztusában ezek a seregtestek a szerbiai harcokban kerültek bevetésre, majd 1914 szeptemberében az orosz front következett. Az olasz frontra 1918 márciusában, tehát a háború végén kerültek.

Idősb Bálint József bácsgyulafalvi parasztember önéletírásában olvashatjuk az alábbiakat: „December 13-án – 1915-öt mutattak ekkor a naptárak (betoldás: K. Z.) – este indultak a harcra, fel Galíciába. Édesapám, édesanyám és én bementünk Zomborba kocsival, de a szüleim délután hazajöttek a kocsival, de én este kikísértem a bátyámat az állomásra. Nekem gyermeki ésszel, bár sajnáltam és szerettem a bátyámat, mégis olyan öröm és élmény volt, hogy ott lehettem. Elöl mentek a tisztek katonásan, utánuk a gyalogság, ezek után a trombitászenekar, végül a gépfegyveres osztag, amelyben az én Jani bátyám is menetelt a kövesúton, én pedig a járdán kocogtam mindég a bátyám irányába. A szemem mindig csak őt figyelte, meg a zene hangját élveztem, gyönyörködtem.” Sok-sok ehhez hasonló jelenet játszódott le ekkortájt Zomborban, Szabadkán és Újvidéken. Bár két levélhulláson már túljutott a háború ekkorra.

Zabosné Geleta Piroška Horgosról merőben más emlékeket őrzött meg a kitörés híreről: „Négyéves voltam. Játszadoztunk az utcán a porban, mikor jött a dobos. Szokás szerint körbeálltunk. Kitért a háború! Mindenütt síró-rívó asszonyok, gyermekek. Sírt mindenki, hát mi is

sírtunk. Apám letette a kalapácsot, és csak anynyit mondott: – Végünk van.”

A háborús évek hátországában aggódva várták a híreket a messzi frontok poklában forgó fiak, férjek, édesapák, testvérek sorsának alakulásáról. Bár ez sem teljesen igaz! Magyar-kanizsán még ma is sokan ismerik az otthon maradt hadisegélyezett asszony szállóigévé vált mondását: „Húzd rá cigány, kapom a segélyt, Isten az uram haza ne segítsd!”

De hát így kerek a világ, szokták mondani. Aztán a múltó évek során egyre kevesebb tábori lapot hozott a postás, s az aggodalom egyre nőtt: mi történt, miért nem ad hírt a távolban lévő?

Kovács Teréz Hertelendyfalván papírra vett önéletrajzi írásából a fogságba esés története rajzolódik ki: „Édesapám Versecre rukkolt mint tüzér, és vitték rögtön az orosz frontra. Ott harcoltak valameddig, míg egyszer csak az oroszok közrefogták. Hat ló húzta az ágyújukat, és már nem volt semerre se kiút, sorban adta meg magát a legénység. Édesapám látta, hogy nincs menekvés, gyorsan elvágta mind a hat ló hámistrángját, és szélnek eresztette, azok meg trombitaszóra visszaszaladtak. De az ágyút, azt felrobbantotta. Ő is elesett a légnyomástól, haslövést is kapott. Úgy ütötték, agyon akarták verni, de hogy, hogy nem, az jött a szájára: Bože! Ezt szerbül mondta. Az oroszok többet egyet se üttek rá, hanem gyorsan jöttek a szanitécek, az orvosi segély, és beszállították egy nagy város kórházába (aminek a nevét nem tudom).”

Szögi János Magyar-kanizsáról vonult be Szabadkára a 86-os gyalogezredbe, s onnan került az olasz frontra. A karsztmezőn sokak kaptak halálos sebet az ágyútűzben szétrepülő kődaraboktól. „Öregapám nagyon vallásos ember volt – mesélte Almási János –, de mikor hazajött a frontról, többet nem ment templomba, azért, mert a haldoklókat gyóntató pap, féltve az életét, fedezékbe menekült. Magára hagyta a szegényeket.”

Anyai nagyanyám, Varjas Lídia mesélte, hogy Bácskossuthfalván a templomi harangok búcsúztatása valóságos népünnepély volt. A reformátusok harangjait virágkoszorúval ékesítették, és nemzetiszín pántlikát kötöttek rájuk, ahogyan a katolikusok templomának harangjait is illőképpen díszítették és kísérték ki a vasútállomásra... Azt mondták: a harangok is hadba vonultak.

Fotográfiai, képeslapok

A katonáskodó parasztság nagy tömegei ekkor, 1914-ben kerültek közvetlen kapcsolatba a fotográfiával. A nagyvárosok fényképészeti műtermeiben a sok-sok polgári, parasztpolgári zsánerkép szereplői után a kevésbé tehetős rétegek is megjelentek, hogy elsősorban a családból kiszakadó férfiak hagyjanak emléket maguk után. Készültek közös családi fotók, melyen sokszor több generáció álldogált, üldögélt együtt, s nézett bizakodva a lencsébe, de szép számmal maradtak olyan felvételek is, amelyeken barátok, ismerősök álltak, ültek mundérban, fegyverrel a kézben...

Volt, aki végül hazatért, s volt, aki nem. „Szülémtől négy fia, Jóska, Ferenc, István (apám), Jani búcsúzott el, és a legkisebb, a Jani maradt oda örökre” – írta Geleta Piroska. A fényképek azonban egyszer csak megérkeztek, s odakerültek a szentsarok közelébe. Imába foglalták a frontokon, hadifogságban lévőket neveit, s várták, várták őket haza.

Néha-néha képeslap érkezett tőlük, melyen ott vöröslött a katonai cenzor pecsétje, a vöröskereszté is, ha fogságban volt a feladó. A harc-tereken jobbára a tisztok fotóztak, néha-néha fényképész is ellátogatott „életképet” készíteni. Sok értékes felvétel készült és jutott el az otthoniakhoz, néha képeslapként, postai úton.

Sóti Mátyás az olasz frontról jelentkezett: „Kelt 1916 novem 11 én / kedves anyuskám Lajoskám / és othon valóim? / Halla Istennek egészséges vagyok amit viszont kívánok, tudatlak hogy / irtam

a Lukácsnak is / Tőled ez idáig agusz 23 ait / kaptam jövő levelembe / többet irok boldog üne / peket csokollak beneteket”

Gecse István tizedesnek testvére írta a következőket: „1917 augusztus ho 2 dik / ha meg kapod rök / irjál / Kedves Öcsém / Mink hála az Istennek / egészségesek vagyunk / amit szívből neked is / kívánunk kedves öcsém / elgyütünk hozzád a / kis manczikámmal hogy / lásd meg te is hogy / mijen, édes kis lány de / ha még életiben látnád / csokolunk mindnyájan / Szerető testvéred Lucza Isten veled”

Balázs Ferenc a háború utolsó évében vonult be Szabadkára. Magyarokanizsára írt szüleinek: „Kedves Szüleim! Kelt. 918 II 13. / Tudatom, hogy levettük már a / civil ruhát. Angyal bőrbé bújtam. / Jó volna, ha bejönne Édes Anyám a / civil ruhámért, mert itt nem kell; / sőt el is veszhet. Ha megkapták a / lapot akkor azonnal kell jönni / vagy más nap mert 1-2 hétig leszek / az új helyemen a címet legjobb egy / rendőrtől megkérdezni. Balog utca / 532 sz. majd csak ide talál Édesanyám / Ezzel maradok szerető fiuk Feri”

A levélváltásokból a fontosabb családi és gazdasági események rajzolódnak ki. A távollévő ilyen módon ad életjelet, az otthoniak meg az élet fontosabb eseményeiről tájékoztatják katonáskodó szeretteiket.

A hátországi élet nemcsak a háborúról szólt. A vidéki lét sokszor prózai dolgairól váltottak levelet. Egy ilyen idézünk 1918. szept. 9-ei bélyegzővel: „Édes Nagycsád lapját / meg kaptuk de a nővérem / nincs ithon elment Makora / egy holnapra és miután / nálunk is 60 kr. kiloja / a szilvának és nem szabad / tölünk le szállítani / így nem vehetünk / és olcsoban nem lehet / sehol venni törökkanizsá / rol drága volna ide szál- / itani és ezren vannak / rá mindenüt. / Tisztelettel / Szöginé nővére.

Mivel közös ezredek tartoztak a 32. gyaloghadosztály kötelékébe, így a vezényleti nyelv német volt, de a hadosztály lapja fele-fele arányban német és magyar nyelvű. A közlemények többségét szinte szó szerint fordították. 1917-ben már a második évfolyam jelent meg. Ezt a megsárgult, töredezett papírlapú újságot őrizték meg. Fejlécén az alábbi olvasható: A tiszta jövedelem a cs. és kir. 32. gyaloghadosztály özvegy- és árva-alapját gyarapítja.

Az újság nagyobbik részét a seregtettek harc-téri hírei foglalták el, sok apró – ma talán kis színes írásnak mondanánk – történet, vers, novella, naplórészlet, „népdal” és vicc is volt azonban a havonta háromszor megjelenő lapban.

Az 1917. évi januári első számban dr. Pataj Sándor tette közzé A zombori 23-as kezdetű népdalt: A zombori 23-as magyar regimenttel / Az én drága közvitézem, az is azzal ment el. / Piros arccal, piros ajakkal, mosolyogva kérte, / Hogy a rózsám, fehér rózsám tűzzem kebelére. / Az volt az utolsó rózsza, amit néki adtam, / Az volt az egyetlen csókja, amit tőle kaptam. // Rózsza nyílik minden fámon, ott hervad az ágon, / Elpusztult a legédesebb, legdrágább virágom, / Hiába volt a kebelén, golyó ment a szívébe. / Piros ajka, piros arca, de fehér lett tőle. / Hiába volt a kebelén, ráömlött a vére, / Piros lett a, piros lett a fehér rózsza tőle.

Kicsit döcögős szövegén érződik, hogy még nem folklorizálódott, dallamát sem tette közzé a lejegyző, de legalább a régi táborigazgató őrizte a nótát a kései utódoknak.

A február végén megjelent számban Harnos László A 86-osok dalolnak címmel adott közre egy háromstrófás nótát és három töredéket. A közlést bevezető sorokból megtudhatjuk, hogy a muzsikuskisgyerekek – az ezredeknek zenekaraik voltak – a pihenők idején zenéjükkel szórakoztatták a bakákat. Íme, a 86-os bakák nótája: Esik eső, fujdogál a hideg szél, / 86-os ezer muszkától sem fél, / Olyan rendet vág a muszkán, / Mint amilyen rendet vág a kaszája, / Szanitéc a marokszedő, alig győzi szedegetni utána. // Levelet hozott a táborigazgató, / Minden legény a magáét olvassa. / Egy legénynek a rózsája / Azt írta a rózsaszín kártyára: / Úgy harcoljál édes rózsám, hogy a cárnak / Ne maradjon kozákja... // Nem esik már s nem fúj már a hideg szél, / Huszon-egy marskompanyi útra kél, / Úgy csépeljük majd a muszkát, / hogy hírmondó sem marad meg belőle, / Egész világ 86-os gyalogezred dicsőségét beszélje...

A márciusi utolsó számban Czebe László egy hosszabb cikkben számolt be a fronton szolgáló rímfaragókról Huszonhármas bakaköltők cím alatt közölt írásában. „A háború nehéz napjainak emléke valóságos inspiráció a fogékony parasztlapok nótás-verses lelkének. Százával nőttek a

poéták – hivatlanok inkább, mint hivatottak – kik megzengették a nagyidők véres napjait, a sok-sok szenvedést, az otthon aggódókat és mindent, ami megrímelni valót csak lát a baka...” Azt is tudjuk, hogy nem mindegyik rímfaragó tudott írni, olvasni. Sokszor segítették ki egymást a bakák, írtak levelet a bajtárs nevében, s az otthoniak a kapott levéllel elmentek olvasni tudó szomszédhoz, ismerőshöz...

A hadiújság márciusi számának Vidámságok a táborból című rovatában Varga János tizedes az alábbi történetet adta közre: „Jánost behívták a századirodába. Csomagja érkezett. – Írd alá! – Jelentem alásan, nem tudok írni. – Nem tudsz írni? A XX-ik században? – Jelentem alásan, én a 16-ik században vagyok.”

A megszállás emlékei – 1918/19 eseményei

A Bácskába 1918 novemberében vonultak be a szerb csapatok, nyomukban a francia gyarmati hadsereggel, hogy a két szövetséges, Szerbia és Románia nehogy egymás torkának essen a területért folytatott marakodásban.

Egy szerb géppuskás osztag és a francia gyarmati hadsereg katonái érkeztek Magyarországra, ez utóbbiak ágyúkat vontatva.

Az apró gyerekek – köztük a '15-ben született Kiss Amália, hiszen az ő emlékeit idézem – megkiabáltak: „Katona bácsi hopp, hopp, hopp! Adjál nekem cibakot! Hogyha nem adsz cibakot, betöröm az ablakot!” A vonuló „francia” katonák, ha cibakot nem is, de csokoládét adtak az apróságoknak. Magyarországon, Martonoson és Horgoson állomásoztak.

A megszállás másféle eseményeket is generált. 1919. január 17-én három szerb katonát lőttek le Adorjánon. A dohány csalta ki a fegyvereseiket, akik randalíroztak, lövöldöztek. Elfajultak az események. A szerb katonai vizsgálat szerint az áldozatok eltévedtek, semmilyen kihágást nem követtek el, és orvul meggyilkolták őket. A megtorlás nem maradt el, január 19-én a falura törő szerb katonák nyolc adorjáni lakost lőttek le, fosztogattak és gyűjtögettek, túszoikat szedtek.

Epilógus

Feltehetjük magunknak a kérdést: van-e tanulsága a fent leírt történeteknek? Vagy máshogyan fogalmazva: tanult-e valamit a fentiekből a kor politikai elitje? Ismerve a 20. századi európai politikátörténetet, bizvást állíthatjuk, hogy nem. Olyannyira nem, hogy a háborút lezáró béke válójában melegágya lett az újabb fegyveres leszámolásnak. Sikertelen elvetni a gyűlölködés magvát, az szárba szökken, és rettenetes termést hozott: bolsevizmus, fasizmus és náciizmus szabadult rá a polgári társadalom felé tartó Európára.

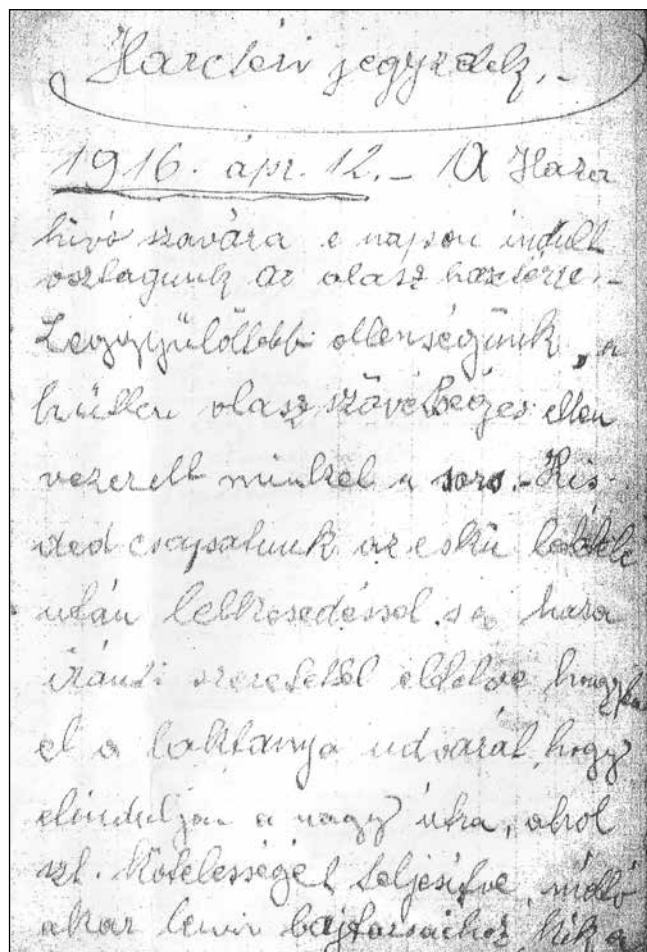
Nos, egy főherceggel kezdtük írásunkat, az ismert események miatt nem lett, nem lehetett belőle király. Halála casus belliként vonult be a történelemkönyvekbe.

A merénylők nem érték meg a kirobbantott háború végét. Sőt, nemzeti hőst sem kreált belőlük a királyi Jugoszlávia. Megelégedtek egy közös sírral és egy szerény emléktáblával a merénylet helyszínén. Úgy tűnik, trónörököszt ölni akkor még nem számított szalonképes tettetnek. Gavrilo Principből Tito Jugoszláviája faragott nemzeti hőst, aki a merénylettel kiszabadította a délszlávokat a népek börtönének tartott Monarchiából.

A Habsburg Birodalom romjain kialakuló új királyságok egyikében, nevezetesen a Szerb–Horvát–Szlovénban az újonnan szerzett területeket 1919-ben végiglátogatta a trón várományosa, Sándor főherceg... Akkor még senki nem gondolta, hogy húsz évvel a szarajevói gyilkosság után, 1934-ben ő maga is merénylet áldozatává válik. Igaz, ekkorra már király lett belőle. Soknemzetiségű országában, zömmel délszláv alattvalói szinte az egyesülés pillanatától acsarkodva figyelték egymást. Az azonban, amit a merénylők reméltek – háború és egy újabb birodalom szétesése – nem következett be. Egyben maradt a délszláv népek számára jutalomként létrehozott saját börtön. A vén Európában pedig még öt évet váratott magára egy minden korábbinál véresebb fegyveres konfliktus, amelynek narratíváit megkésve ugyan, de már szorgalmasan gyűjti a néprajztudomány.

Harctéri jegyzetek

(1916)

1916. ápr.12.

A Haza hívó szavára e napon indult osztagunk az olasz harctérre. Leggyűlöltebb ellenségünk, a hűtlen olasz szövetséges ellen vezérelt minket a sors. Kisdéd csapatunk az eskü letétele után lelkesedéssel és a haza iránti szeretettel elterelve hagyta el a laktanya udvarát, hogy elinduljon a nagy útra, ahol szent kötelességét teljesítve, méltó akar lenni bajtársaihoz, kik a magyar névnek már annyiszor szereztek dicsőséget. (...) A jó isten oltalmába ajánlva magunkat, ezredesünk és kapitányunk néhány buzdító szava s bajtársi kézszorítással való búcsúzása után vonatunk füttyent, s a közönség és a bajtársak lelkes éljenzése közben szeretett

hadnagy urunkkal felszállunk kocsinkba s csapatunk zengő éneklése közben futunk ki a pályaudvarról.

Füleken elválunk az orosz frontra irányított bajtársainktól, s igaz testvéri szeretettel fejezzük ki kölcsönösen jókívánságainkat. (...)

1916. ápr.15.

(...) Laibachnál előttünk csodálatra méltó dolog köti le figyelmünket. Ugyanis a Száva folyó bal partján gyönyörű május van. Az erdő fái teljesen kilombosodva, a gyümölcsfák pedig virágjukban pompáznak, s Luhean, a folyó jobb partján, alig 4-5 kilométernyire, megszámlálhatatlan csúcsú havasok merednek az ég felé, beterítve vastag rétegű hólepelrel. (...) Éjjel 1 órakor megérkezünk a végállomásra, Santa Luciára. – Itt kipakolunk, s mivel az éjj elég hűvös, három helyen tüzet rakunk. Midőn a tűz melegét élveztük már, az egész társaság szalonnasütéshez fog. Otthon egy 5-6 fogásos ebéd nem nyújthat oly élvezetet a nyomornak, mint itt e darab sült szalonna a zsírral italt kenyérral.

1916. ápr.16.

(...) Még mindég nem tudjuk, hogy tulajdonkép melyik részére megyünk a frontnak s felsőbb parancsra várjuk továbbindulásunkat. Alig 8-10 km-nyire vagyunk a tűzvonaltól. (...)

1916. ápr.18.

E napot a terepszemlére szántam, de rövid pár perc megértette velem, hogy a hely kiismerésére napok lesznek szükségesek. – Amit itt lát az ember, az minden képzeletet felülmúló. – Amerre és fölfelé ameddig csak a szem ellát, mindenütt óriási hegyek a vas keménységével veteledő kősziklákból alkotva. – S e sziklatömbök között méternyi szélességű futóárkok húzódnak beláthatatlan területen. – A sziklák belsejébe pedig a tisztikar és a legénység részére lakások, - valóságos bútorozott szobák – vannak vájva. – Min-

denfelé kanyargó meredek utak vezetnek egyik lakásból a másikba s a fegyverek állásaiba. – A szobák mindenütt kipadlózva, kátrány papírossal bevonva teljesen meleg és esőmentesek. – A föld mélyében olyan a meleg, hogy szalmafonattal bevont deszkaágyainkon teljesen az otthon szokásos módon levetközve alhatunk jó meleg takaróink alatt. A helyiségek nagyságukhoz mérten 1-2-3-4-10-12 ember befogadására vannak készítve. – Így van a hegyek között elhelyezve mintegy 4-5 ezer ember. – A tartalékok pedig a többi hegyeken és falvakban vannak elszállásolva. A 4-5 ezer ember csak a mi állásaink előtt értendő, míg a front további részein hasonlóképp áll a katonaság. – A szobákban mindenütt villanyvilágítás; az erdőség s a hegyek s e lakások és lövészárkok keresztül-kasul villamos csengő vezetékkel és telephonnal összekötve egymással. (...)

1916. ápr. 19.

A rendes költő óra – az ágyúszó – jelzi a hajnalhasadást. Ezután felöltözés, állások végigvizsgálása. – Ez éjjel az olaszok a mi és azt ő általuk tartott hegyek közé eső völgyben egy házat felgyújtottak. Hogy mi volt ezzel céljuk, az ismeretlen. (...)

1916. ápr.22.

(...) Időjárásunk csúnyára fordul, óriási eső szakad s folyik minden futóárkon egy-egy kis patak. – Nappal folytatjuk a fedezék készítéséhez szükséges anyagok összehordását. Este ½ 7 óra tájban az olaszok 4-5 löveget – az amúgy is félig már ronccsá lőtt falura küldenek, melyek egyike azon épületbe hatol, melyben lovászaink, lovaink és szekereink vannak. Az áldozat 3 ember. (...)

1916. ápr.23.

Húsvét vasárnapja, krisztus Urunk föltámadásának emlékűnepe van. – Legalább az otthonlevőknek az. – Mi bizony nem tudjuk, itt nem mutatja azt semmi. –Az eső tegnap reggeltől megállás nélkül úgy szakad, mintha dézsából öntenék. Néha valóságos felhőszakadássá fajul. S mi e rettenetes időben ép kell, hogy járjunk fegyvereinkhez s végezzük munkáinkat, mintha a legjobb idő és nem húsvét vasárnapja volna. – Mondhatom, kegyetlen sors.

Édes szeretteim, de jó, hogy nincs még csak halvány fogalmatok sem arról, amit mi itt szenvedünk. – Hiszen az értünk való aggodás úgy is nagyon megviseli lelketeket, hát ha még látnátok

a valót. – majd ha a jó Isten szent kegyelme szerencsésen hazasegít Hozzátok, majd akkor szóval mondom el, amikor édes Hediczám a te határtalan boldogságot nyújtó szereteted és jóságos lényed mellett mint mesét mondom el az átélt eseményeket. (...)

1916. május 1.

A mai nappal szűz Anyánk, Mária hónapjába léptünk. – Hálatelt szívvel köszönöm e napon eddigi közbenjárását, kérve azt továbbra is, amikor arra mindnyájunk részére különösen szükségünk van. Kimondhatlan boldog vagyok, hogy napi imáimat oly zavartalanul végezhetem itt a harctéren is.

Tőlem jobbra-balra a különböző katonaság légénysége lakik kicsi kunyhókban, míg ezek alatt terülnek el a barakk istállók. – Előttünk mintegy 200 lépésnyire az örült sebességgel rohanó, kristály tiszta vizű és mégis gyönyörű kékeszöld színű Idria folyó siet az Isonzóval való egyesüléséhez, hogy aztán azzal együtt adja át vizét az adriai tengernek. A víz sajátságos színét a medre alján lévő kékes-zöld színű kövektől kapja. – A folyón túl kitűnő karban tartott országút vezet, mely fölött és lakásunk háta mögött óriási hegyek emelkednek. – Gyönyörű szép mindez, de az otthon gondolata mellett minden eltörpül. (...)

1916. jul.17.

Ma három hónapja, hogy a harctéren vagyunk. Sok volna elmondani, mennyi fájdalmat éltem át ez időalatt. – S hányszor voltam már életveszelemben s a jó Isten szent kegyelme igazán csodálatos módon mentett meg a veszélytől, miért is napi imáimban adok hálát jóságáért. – S ép ezért bízom én erősödő hittel, hogy testi s lelki épségben segít haza Hozzátok, hogy édes kis porontyainkat neki tetsző módon együttesen nevelhessük s Irántadi véghetlen szeretetemmel Téged is, - kinek az életben úgyszólván sok keserűség jutott ki, - nagyon boldoggá tegyelek, édes Hediczám! –

Esemény nélkül telnek most a napok, egész lényünket csak Ti édeseim s Veletek együtt boldog kis otthonunk gondolata tölti be. -

Ügyszólván óráról órára várjuk a milliók által nagyon óhajtott béke elérkeztét. – Adja Isten, hogy minél előbb részesei legyünk e nagy örömnök.

1916. jul.18.

Napról-napra nehezebb tűrni már a háború okozta állapotokat. Ügyszólván állandó lelki nyo-

más ural mindnyájunkat. – A fájdalom, a düh és szeretteinkért való aggodalom, nemkülönben a folyton erősödő honvágó oly kegyetlenül keveredik bensőnkben, hogy érzéseinkről igazán képtelenek vagyunk beszámolni. – Nem tudunk már következtetni és semmiről fogalmat alkotni; gondolkozási képességünk csökken s mintegy ösztönszerűen csak egyetlen érzés, a szeretteinkkel való véghetlen vágy az, amire aléltásunkból föl-eszmélünk. (...)

1916. aug.6.

(...) minden képzeletet felülmúló volt a nehéz ágyúk d.e. 9 órától d.u. 6 óráig tartó rettenetes bömbölése. Egy pillanatnyi szünet sem volt. – Még gondolatnak is borzasztó az a pusztulás, ami ennek nyomában jár. – Jóságos Istenünk, vess már mielőbb véget ez irtó hadjáratnak. – Gyakorolj már irgalmasságot a szenvedő emberiséggel. –

1916. szept.8.

Munkám csak nem fogy, de erőm már alig van. (...)

1916. szept.10.

Két nap óta szünetel az eső s nincs víz már. A lakosság cementezett vízmedencéket készít, 8-10 méter mélyet s abba a ház csurgóiról favályúk vezetik be az esővizet. – Ezzel él itt békében is

ember, állat egyaránt. – A füstös és szalmafedeles házakról összegyűlt víz néhány nap múlva már egész sárga, félős inni belőle. – De muszáj, ebből főzünk és iszunk. – Nincs más.

1916. szept.30.

(...) A honvágynak kifejezésére igazán nincsen szó. – Hiszen itt igazán csak a test van, a lélek örökké, a nap minden pillanatában övéi között él. (...) Mi van egyebünk itt távol minden Szeretteinktől, mint az a reményünk, hogy Istenünk szent kegyelme meghallgatja milliók s a mi kérésünket is s e hitünk fokozatos erősödésével zárom le harctéri jegyzetem első részletét, mely Hazámtól és Szeretteimtől való 5 és ½ hónapi távollétem ideje alatt átélt eseményekről számol be dióhéjban.

Imádkozzunk továbbra is könyörgéseink meghallgatásáért s a várt jutalom bizonyára nem fog elmaradni. Igazságos és könyörületes Istenünk irgalma vezérelje utainkat továbbra is s a mielőbbi béke helyreállításával adja meg gyarló de már nagyon szenvedő teremtményeinek a kiérdemelt örömet és boldogságot.

Adja isten, hogy úgy legyen!! –

Harc tér, (Leopa), 1916. szept. 30.

Jegyezte: Kalmár Géza önk.szkp.

Napló

(részletek)

Bátyáim is kikerültek a harcterekre rövidesen. Ármin a szerbiai harctérre. Misi olaszországi harctérre. Jenő hadikórházban, mindig frontközelben. A két sógorom pedig az orosz harctérre. Zelnika Náci Galíciába, a Przemysl várba került. Most már igazán volt elég ok aggódni értük és lesni a rózsaszín, nyomtatott katonai tábori lapokat.

Ármin bátyám, aki a szerb fogságban sokat szenvedett

Misi bátyám, vagyis Gergely Miska joghallgató.
Az olasz fronton kétszer sebesült.
Hadnagyként szerelt le és signum laudis
kitüntetését kapott.

Jenő bátyám, vagyis dr. Gergely Jenő orvos. Különböző frontkórházakban teljesített orvosi szolgálatot. A képen a Vöröskereszt orvosi kitüntetését viseli.

Először Ármin bátyám került fogságba, a szerb harctéren. Pár hónap múlva erről valahogy értesíteni tudott bennünket. De később az egész háború alatt nem volt hírünk róla. Kétségbeesve gondoltunk arra, hogy talán már nem is él.

Aladár katonai éveire nem tudok visszaemlékezni. Valami rémlik, hogy segédszolgálatos volt a rossz szeme miatt.

Misi Olaszországban, a Piavenál harcolt, ahol megsebesült a karja, kórházi gyógyulása után azonnal visszaküldték a harctérre. Újra az olasz frontra került, de egész más helyre, itt ismét megsebesült, de sokkal súlyosabban, a vállánál. Elég sokáig tartott a gyógyulása, akkor kapta meg a signum laudis kitüntetését. A 10 nap szabadságnak, amit akkor kapott, mindennél jobban örült.

Jenő most már komoly és sürgős műtéteket is végzett a fronthoz legközelebb eső kórházakban. Munkájáért kapta az orvosi kitüntetését a Magyar Vöröskereszt kitüntető jelvényét. A hosszú háború alatt egyetlenegyszer kapott szabadságot.

Henrik sógorom az orosz harctéren közlegény léte és sebesülés nélkül is kapott valami kitüntetését. Nem tudom volt-e szabadságon, mert ha volt,

akkor csak Pestre ment a feleségéhez.

Berthold sógorom mint őrmester szolgált az orosz fronton. Ő sajnos szabadságon egyszer sem volt itthon.

Galíciában óriási harcok és nagy veszteségek voltak, Przemysl várában. Sok kanizsai és szegedi fiú vére omlott ott hiába. Az oroszok bevették a várat. Azokat a katonákat, akik életben maradtak, fogolytáborba, Szibériába vitték. Ezek között volt Zelnika Náci is.

Az egész hosszú háború alatt, kivéve a rövid szabadságot, végig a fronton és fogságban voltak a bátyáim és sógoraim.

Hacsak teheték, küldték a rózsaszín tábori lapokat. Anya ilyenkor örült is, meg sopánkodott is. Igen, igen, ő hála Istennek jól van. De a többi..., már oly rég nem jött tőlük tábori lap...

Mikor otthon voltak szabadságon Misi vagy Jenő, én rettenetesen büszke voltam az én fess katonatiszt bátyáimra! Úgy intéztem, hogy kicsit sétára vigyem őket a „nagy utcára“. Hogy irigyeltek akkor a kanizsai lányok! (...)

A magyarság tragédiája

Erre valóban nem voltunk felkészülve. Éreztem, azon a hajnalon drámai pillanatok szemtanúja vagyok. Álomból felriadtam a nagy zajra. Odarohantam az ablakhoz és láttam, hogy nagy harogó trombiták zenéjére és zászlókat lobogtatva bevonul a szerb hadsereg. Csőcselékszerű népség szalad mellettük és éljenzi őket. Csak a kis sánta szabót ismertem fel közülük. Csak néztem, néztem, míg el nem vonultak. Nem volt túl hosszú a menet, úgy látszik több irányból masíroztak be. Berohantam a másik szobába, ahol apa, anya és Aladár szintén nézték a bevonulást. Mi ez apa? - kérdeztem.

Úgy látszik Magyarországon feküdtünk le és Szerbiában ébredtünk fel - felelt apa, nagyon szomorú hangon. Ez csak ideiglenes lehet - mondta Aladár. - Mit keresnének ezek itt? De hitte és nem is, amit mondott.

A magyar lakosság között valóságos pánik tört ki, mondanom sem kell. Igaz, a lakosság egy része, talán 20-25%-a szerb volt, de a többség mégis magyar ajkú, mindenképpen bánáti magyar falu volt Törökkanizsa. A Tisza túlsó oldalán lévő Magyarkanizsán pedig egyáltalán nem éltek szerbek. Másnap az utca teljesen üres volt. Senki sem

mert kimozdulni. Persze, ez alatt csak az egyszerű magyar lakosságot értem. De hogy hivatalosan mi történik, senki nem tudta. Bizonyára ennek is megvolt a formasága, és a katonaság elhelyezése is már elő lehetett készítve. De késő délután a kisbíró minden fontosabb helyen hangosan kidobolta, hogy mindenki folytassa a munkáját, senkinek bántódása nem lesz. Másnap apáék is kinyitották az üzletet, Aladár a kocsmát, én pedig bemenetem a bankba. Az elnök úr nem jött be. Az igazgató ott volt, de teljesen letört. Ő már a teljes igazságot tudta. Leült közénk, amit eddig soha nem tett, úgy beszélt halk hangon: „Az egész Erdélyt megkapják a románok, a Felvidéket a csehek és az egész Bácska, Bánát a szerbeké lesz. Szép országunk akkora marad, mint egy zsebkendő. Még nem volt soha csúfosabb és igazságtalanabb békekötés.“ Mi ámulva hallgattuk szavait. - Hogy lehet ez és miért? - kérdeztük.

- Úgy informálták Wilsont, hogy itt főleg szerbek laknak. Erdélyben csak románok, a Felvidéken pedig főleg cseh és szlovák a lakosság. Mit tud erről egy amerikai elnök? Semmit. Persze, lehetett volna erről meggyőződnie, hogy mi az igazság, ha valóban igazságos békét akart volna kötni! De annyi fáradságot már nem volt érdemes venni ezeknek az uraknak! - mondta halkan, bánatosan az igazgatónk.

A főkönyvelő kérdéseket tett fel.

- Ugyan, mit számít ez nekik! Egy tollvonás, ugyan kérlek, Károly királlyal szóba se állt már régen senki közülük, Apponyinak se volt már szava. Bezzeg a szép román királynő, Carmen Sylvia latba vetette minden báját a románság érdekében, és nem hiába.

- De a csehek?

- Azoknak, úgy látszik, jobb politikusaik vannak, mint nekünk.

Ezután külön a főkönyvelővel beszélt pénzügyi dolgokról. Bizonyára dinár lesz rövidesen a pénzünk. Átmentek kettesben az igazgató szobájába a bank teendőit megbeszélni a megváltozott helyzetben. Az igazgató szavai tükrözték az ottani magyarság véleményét, nemcsak csúfosnak, de nagyon igazságtalannak érezte minden magyar az ország ilyen nagymértékű megcsonkítását, feldarabolását.

Még a határok lezárása előtt a mi igazgatónk elment Kanizsáról feleségével és két fiával együtt,

otthagya szépen berendezett otthonát. Valószínűleg ezt is közölte a főkönyvelővel akkor reggel, amikor kettesben elvonultak a bank pénzügyeit megbeszélni. Mi hárman nagyon meg voltunk lepve, erre nem is gondoltunk. Látszólag semmi nem történt, az élet ment tovább.

Mégis benne volt a levegőben, hogy itt most más világban élünk, idegenek lettünk a saját hazánkban. Nagyon sokan nem tudták elviselni ezt a gondolatot és sürgősen elhagyták Kanizsát családstól. De ezekről szomszédjaik, ismerőseik tudták, hogy önként elmentek. De egyes magyar emberek eltűntek, senki nem tudta mikor és hová, de soha többé senki nem látta őket. Ezek közé tartozott az én volt elemi iskolai igazgatóm is, Ocskay. Egyelőre a bankban változás még nem történt. Dolgozni jártam ugyanúgy, sokszor reggel elkésve, mint azelőtt. Apa is kinyitotta az üzletét a kevés árujával. Aladár pedig vezette a kocsmát. De ez már nem a régi volt. Sok ismeretlen, hangoskodó és italos járt be. Kötekedtek, enni is szerettek volna. Apa elhatározta, hogy utána néz egy másik házvételnek, és amint lehet eladja ezt a kocsmát.

Egy napon bejött pár szerb katona, egy névlista volt a kezükben, arról olvasták le a neveket. Ki adhatta ezt a listát a szerb katonáknak, akik itt senkit nem ismertek? Név szerint apámat keresték.

- Gelbman Israel?

Aladár fogadta őket, azt mondta, „én vagyok az“. Semmi iratot nem kértek, elhitték és Aladárt elvitték. Azt sem tudtuk, hova, és hol kereshetjük. Vártunk. Apa a kocsmát bezárta és nagyon sürgősen nekilátott a ház eladásához. A ház kívülről is nagyon szépen rendbe lett hozva. Akit ezen a forgalmas helyen egy kocsmára érdekel, az nagyon jól jár vele. Nagyobb gond volt azonban az új ház vétele, hogy az megfelelő és megfizethető legyen. Apa véletlenül és szerencsére megtudta, hogy a Dobó-féle ház most eladó. Már többször is volt, hogy eladják, de mindig meggondolták. Egyetlen fiúk, Jani kiment Amerikába. Már régen hívogatta a szüleit, de az idős emberek mindig haboztak. Már az összes iratuk rendben volt, ők még mindig spekuláltak, menjenek-e? A szerbek bevonulása ezt eldöntötte. Ha már nem Magyarország, úgy inkább legyen Amerika. Így sikerült apának megvenni a Dobó házat 1918-ban. Ez maradt mindvégig a családi otthonunk, a családi fészünk. Aladárt két hétig tartották fogva a községi fogdában. Azt

mondta, nem bántották és nem is kérdeztek tőle semmit. De így volt valóban? Vagy csak apa miatti kíméletből mondta? Mindegy. Egy fiú többet nem tehet az apjáért. Ha apát viszik el, úgy könnyen végzetes lehetett volna. Ha másért nem, hát inkább éhen hal, mint hogy az ottani kosztot a „tréfilit“ megegye. A kocsmát már többé ki se nyitottuk. Röviddel Aladár visszajövele után elköltöztünk az új házunkba. Törökkanizsa fő utcáján, nagyon szép helyen, a piros kőépület, vagyis a szolgabírószobával szemben. Területileg nagyobb, mint az előző, de nagyon elhanyagolt állapotban volt. Szegény édesapának sok pénzbe került, amíg rendbe hozatta kívül-belül. Ezt nem is tudta egyszerre, de lassanként mégis elkészült. Két tágas szoba nézett az utcára, 4 nagy ablakkal. A többi 4 helyiség derékszög alakban az udvari rész felé sorakozott. Egy csukott üvegveranda lett az étkezőhelyünk. Nagy udvar, külön baromfiudvar és ólak, majd egy nagy konyhakert következett. Ezt felesbe kiadta apa egy fiatal párnak. Ezek gondozták a kertet és mindennek a fele az övéké volt. Még így, a fele is elég volt nekünk, még a téli tárolására is. Egy kis fürdő helyiség is létesült, ahol anya fájós lábait kezelhette kénfürdővel. Az én fehér lányszobám itt még jobban érvényesült. A kertben rengeteg gyümölcsfa állt, de külön az udvarban is volt egy hatalmas diófa, körtefák és szilvafák. Nagyszemű szőlő futott fel a falon. A jót könnyű volt megszokni. Oly hamar megszoktam és megszerettem új otthonunkat, mintha csak itt születtem volna. Közben Szerbia hivatalosan a Jugoszlávia nevet vette fel. Nem volt többé kétség létezéséről. Az én katonatestvéreim, egymás után szerencsésen hazaértek. Még Árminunk is megjött a szerb fogságból. Olyan állapotban volt, hogy arcának szinte állati kifejezése lett a sok éhezéstől és szenvedéstől. Egy ideig ágyban tartotta anyja és csak vigyázva etette. Szerencsére rendbe jött, de egy ideig otthon akarták tartani a szülőket. Amíg otthon volt, tanult, letette az érettségét és fuvoláztatott. Jenő Győrből került haza bánatosan, mert menyasszonyával szakítottak. Neki sem volt más választása egy ideig, mint otthon maradni. Misinek már szöknie kellett, mert megvolt már a jugoszláv határ. Szerette volna folytatni a jogi tanulmányait az egyetemen, de az akkori antiszemita légkör ezt lehetetlenné tette. Majd be kellett volna vonulnia vörös katonának. Elég volt neki a katonaság, így

gyorsan hazaszökött. A sógoraim is szerencsésen hazajöttek. Zolika már szép nagy fiú volt, amikor apja hazajött. Rövid pihenő után Berthold újra javíttatta az órákat. Henrik sógort, talán a hősi kitüntetése miatt, mint ellenőrt vette vissza a BKV, pár év múlva főellenőr lett. Mind a négy bátyám szerencsésen visszajött tehát a háborúból. Természetes ez nagy öröm volt, de ez gondokkal járt. Teljesen bizonytalan volt a jövőjük. Mindenképpen várni kellett a helyzet kialakulására. De nemcsak nálunk, más családokban is így volt, szinte általános lett. Hazajöttek a magyar fiúk és nem tudtak mit kezdeni. Bátyáim egy ideig nagyon élvezték, hogy itthon vannak, együtt vannak, Aladár is tanult, ő is letette az érettségét. Fuvoláztak mind a négyen. Azonban egy idő múlva mindegyik igyekezett minél előbb elhelyezkedni. Látszólag észrevétlenül, de folyamatosan és aránylag rövid idő alatt megváltozott minden. Elszerbesedtünk. Megváltoztak a városok nevei, a faluk nevei, az utcák nevei az egész ajándékba kapott országrészben. Jöttek az ismeretlen szerb családok és letelepedtek. Ahol csak lehetett, kicserélték a magyar tisztviselőket szerbekre, de legalábbis mellé helyeztek egy szerbet, mert a túlnyomó részben magyar lakosság ügyes-bajos dolgaihoz mégis kellett a helyismeret és nyelvtudás, legalábbis egyelőre.

Szinte észre sem vettük, máris szerb közigazgatás lett. Apa is kapott a különféle hivatalokból szerb nyelvű nyomtatványokat. Nem értette, és a cirill betűket nem ismerte. Átment a szomszéd parasztgazdához, Jásóhoz, hogy olvassa el és mondja meg a tartalmát. Jásó lassan betűzgette, és mint az első osztályos, szótagolva olvasta. A

hivatalos szöveget pedig egyszerűen nem értette. Na, mondta apa, aki akkor már közeledett a hatvanadik évéhez, annyit, amennyit ez a Jásó tud, nem lesz nehéz nekem se megtanulni. Hozzáfogott a szerb nyelv tanulásához. Egy év múlva már Jásó jött hozzá, ha valami hivatalos papírt kapott.

Nálunk a bankban is kötelező lett a szerb nyelvű bankvezetés. A bank taníttatott bennünket, együttesen négyünket. Igazgató már nem volt, egyelőre a főkönyvelő volt most helyette is. Kinevezve ekkor még nem volt hivatalosan Kuzmanov tanító, mindannyiunk régi ismerőse tanított bennünket. Kuzmanov (felesége, Gubás Veronika, az én vonatos társam nővére) lett az én igazgató bácsim utódja. Az ottani kevés szerb intelligens ember most mind magasrangú állásba került. A bankban, ha nem is ment túl jól a szerb nyelvtanulás, amennyi nekem a munkámhoz kellett, hamar megtanultam. A sablonos kifejezéseken kívül a könyvelésben a név és a számok domináltak. A felek fogadása nem az én dolgom volt, de úgyszólván főleg magyarok voltak. Tanítónk változatlanul jött rendszeresen, a szerb nyelv szépségéről is meg akart bennünket győzni. Példának mondta:

Popac cvrcsi! A tücsök ciripel! Van-e ennél lágyabb nyelv?

Bözsivel egymásra néztünk. A franciákra gondoltunk. Mi el tudtunk képzelni ennél lágyabb nyelvet is.

A lakosság lassanként mindjobban érezte, hogy az országban másodrangú polgár lett. Természetes ez a magyarokra értendő. Ekkor hallottam vagy olvastam először a kifejezést, „magyar kisebbség”!

Ágyúk Magyarkanizsán, 1918

Síkáros

Sokszor hallotta apjától anyjának kiáltani: mék a Síkárosra! Apja olyankor mindig elemózsiát készített, a kis batyut a kapanyélre húzta, a kapát a jobb vállára vette, baljába egy kötött üveg vizet, s indult gyalog. A gyerek még sose volt a Síkároson, nem is tudta hol van, s nagyon titokzatosnak tűnt neki az egész hely, a nevével együtt. Ha kérdezte, apja messzire, ismeretlenbe, napnyugta irányába, valahova el, a lehajló égaljra mutatott mindig. Ő meg csak még kíváncsibb lett a Síkárosra, és ment volna.

- Messze van, meleg lesz, zivatar jöhet, meg csak elunnád ott magad -, sorolta ellenvetéseit az apa, hogy kedvét szegje a gyerekeknek a Síkárostól.

Egyszer aztán – jó késő ősz volt már – megint oda, abba az ismeretlenbe, titokzatosba készült az apa. S akkor megkérdezte a gyerektől, menne-e vele.

– Hazahozzuk a szárat a Gyöngyösnek.

Örült, készült a gyerek; indultak. Gyalog. Kocsijuk-lovuk nem volt, biciklijük meg minek, apja se tudta hajtani. Mindenhova gyalog járt.

Mentek hát kanyargós, mélyre vajt kocsitakon, dülőkön, földeken át; száraz, szikes lapályokat hagyva el, hogy minél rövidebb legyen az út. De arrafelé haladtak, amerre az apja mindig mutatott, amikor a Síkárosról kérdezte.

Meglépdelhetnek már jó hosszút az útból, amikor hirtelen csak eszébe jutott a gyerekeknek:

- Hogy visszük haza a szárat?

- Pityu Pistával. Ott lesz, mire odaérünk.

- Messze-e még?

- Nem. Csak gyere. Az ott már Síkáros. Horgasi föld. A mienk ott van a – s fák foghíjas sorának irányába mutatott az apa.

A földjük végén, göcsörtös olajfánál álltak meg. Öreg volt már az a fa, halvány barnára pirult bogyói lehullottak a fűbe, s megfonnyadtak-feketedtek ott.

- Ha már még nincs itt - a kocsira gondolt az apja -, rágyútok.

Cigaretta csavart, aztán kicsi taplócsomót igazított a kovára, csiholt kettőt-hármat a lapos, egyik élén már fényesre vert és megkopott acéldarabbal a kövön, ráfújt a tüzet fogott taplóra, meg is lengette három ujjhegyén tartva, s mikor a parázs már elég erős volt, cigaretta végére nyomta, hogy oda is tapadt az, elégve meg lehullott a cigaretta hamujával.

A gyerek csalódottan nézelődött. Ez volna a titokzatosnak képzelt Síkáros? Azt a rövid olajfasort, fölshántott, bevetett földeket látta; fölgazlott meg keléses tarlókat; kaszálókat, szikes foltokat, szénát, feketedő boglyákban állva; szárkúpokot, vágtalan kukoricaszárat, gúlákba rakott vályogot, ismeretlen irányba elkanyargó kocsit; nem túl messze, szétszórvva, fákkal körülvett házakat, tanyaikat.

- Azok ott a Huszkák, amott az Ágostonok. Nagygazdák mind – mondta az apja, amikor látta, hogy a gyerek fürkészi a közelt és a távolabbat is. - Ott balra meg Császár, körösztyanyád nagy szerelme. A nevedet adta.

Ezt nem tudta a gyerek, de anyjától sokszor hallotta rosszállóan emlegetni, hogy a korozsmát még most is hozza az apai első unokatestvér-körösztyanya.

- Mink is itt... – kezdett bele az apja, de kerek zörgése hallatszott a kocsit kanyarulatából. Kiléptek az útra. A kocsit már kiért a kanyarból, látszott a két ló, meg ült valaki a kocsit két oldalára lapos, kampós vassal függesztett, rázós deszkaülésen.

- Ő lesz az, az én Pityu Pista egykomám – mondta az apa, s igaz öröm volt a hangjában.

A lovak, engedve a gyöplű húzásának, befordultak az útról a föld végire.

- Hőhe, te! Penészesek... Hozott Isten ben-

nünket, Jóskám! Inasod is van? – hangoskodott a kocsiról lelépő magas, fekete borostás idegen.

- Hozott-ë, nem-ë, itt vagyunk, ugyë fiam? – nevetett az apa, s kezét nyújtotta a jóleső találkozáshoz.

- Ez itt a legkisebb – mutatott a gyerekekre. - Errefelé mi újság?

- A tavalyi – bizsolygott Pityu Pista.

- Kutyaszőr maradsz te mán! De a lovaidd jók...

- Majd nyilván összébb veszem az abrakostarisznyát. Neked meg adok egy barackot. Szereted-e? – kérdezte a gyerektől hamiskás-komoly hangon a kocsis, de az apára nézett, mielőtt a gyerekekre nyomta volna jobb hüvelykujja hegyét, bütykeit koppintani ott.

A barackozás után, a gyerek nekimerészedett:

- Hogy híjják a lovaidd?

- Ez Hëgza, a kanca meg Kontësz. Teccenek tán?

- Szép a nevük is. Csak olyan... uras.

- Ennye, az urakba, hát csak nekik lehet? – mondta zavartan nevetve Pityu Pista.

Az apa meg figyelte, mire mennek azok ketten. A gyerek látta, hogy elégedett vele az apja, s most nem is szólt rá hogy „ne komázz, pupák!”

- Épp azt meséltem volna neki mielőtt ideértél, Pista, hogy szomszéd gyerekek voltunk itt. A lovaglásainkat, futtatásainkat arra a nagy kaszálon, ami Marcinknak aztán a fél lábába került...

- Hát, Marci akkor nyakát is szeghette vóna. Pedig jó kiálló csípejű, horpaszos vót az a rossz szürke. Ki se lehetett vóna nézni belúle. S hogy nekivadút csak ëccërre! Mintha valami táltosféle – élte bele magát a nagyon régi történetbe Pityu Pista.

- Hallod? - nézett a gyerekekre az apja. - Ezért lett papucsos mester Márton bátyádból. S ezt úgy mondta – vette észre a gyerek -, mintha apjának tán nem is bátyja lett volna a falábú Marci bácsi. Aki legénykorában még Pesten is dolgozott meg csavargott, s hírelték róla, hogy ottani örömök házából hozta a pusztá tanyavilágba a magas Ménesi Máriát, Mari ángyót. Akit sokszor üt majd el utánadobott görbebotjával, s vissza is viteti azt magához, és megveri az asszonyt vele.

Megnézte aztán, megigazgatta a vendégoldalakat a két ember; a köteleket, a rudak kiálló végire akasztotta az eperágból vágott kukákkal rajtuk; s kezdődhetett a rakodás.

A gyerek úgy segített, hogy adogatta apja kezébe a kévét a kúpokból, apja meg föl a kocsisnak.

Nem sokáig tartott megrakni a parasztkocsit. A két kötéllel, úgy keresztbe vetve egymáson, jó erősen meghúzgálva, lekötötték a szarát. Aztán fölkapaszkodtak a rakományra, a közepére ültek, Pityu Pista mögé. A gyerek jobb hüvelykje meg mutatóujja közt nagy, vörös mezei egeret tartott, amit az egyik szárkúpnál csípett el. Hogy jó lesz majd a fekete Csidri macskának. S mire hazáérték, belefeledkezésében lemorzsolta az egér farkáról egész hosszában a bőrt.

- Na, gyerünk! Hëgza, Kontësz!

A puha rakományon ülve, csak a kocsi himbálózását érezték, a ráfózott kerekek apróbb zötykölődését fölfogta a teher.

Hazafelé hosszabb lett az út. Megrakodva, nem lehetett földeken, dűlőkön, szikes lapályokon átvágni. Az oldalgós, másutt meg mélyen kitaposott, poros keréknyomokon kellett haladniuk.

- Te Jóska, mé' e' nem adod te ezt a kis fődét itt? Szomszédod két sógorod is – szólt egyszer hátra Pityu Pista. – Megvënnék. Neked úgysis messze van ide e'járnod. Meg sovány is...

Az apa igazított erre hóka bajusza mindkét ágán, és sandán kérdezte:

- Mennyi a cenzárpíz? Mert biztattá' mán többször. Megvënnék... Meg. Tudom én azt. Egy pár tyúké'. De apai örökség ám ez Pista, tudod-ë?

Pityu Pista megértette: erről nem lehet többet beszélni.

Csönd ült meg utána, hosszasan. Aztán oldódott lassan a hallgatás, a két férfi ment vissza gyerekkorába, suhanc- és legényéveibe. Birkóztak, kacskáztak udvarban vagy kint, kopár szikesen; rongylabdát rúgtak vagy tereltek botokkal; lovagoltak, jószágot őriztek; húsvétban locsolkodni jártak; előbb festett tojásért, kalácsért; később rozmaringszál járta, kalapjukhoz tűzni, a kis pohár bort meg egészségre köszöntve inni ki fenéig; szántottak, vetettek, bicskázós bálókba jártak, messzire; a végén meg, mert hívták és vitték őket, mentek katonáékhoz. De nem sokat laktanyázhattak, várta őket Galícia, ahol dolgos parasztok, parasztasszonyok, sűrűn panaszkodtak az idegen katonákra, hogy „zobrali kartofli!”¹, és

¹ (?)lengyel-rutén-német: Fölszedték (a földből) a krumplit.

ahol - kezdte is dalolni ott a kocsin Pityu Pista: „Megásták a baka sírját, az uzsoki fronton”...

Galíciából aztán a Piavéhoz. Véres-zavaros, dermesztő vizéhez. Halottakon gázolni.

Hullák leszakadó lila ujjai, amikor megfognak a hideg kézfejet.

- Az ember egyik oldala lefagy, a másik megég ennél a császári-királyi rohadt tábori kályhánál!

- Ki volt az? Le-lö-ve-teeem! Nem! Fölkoncolni az ilyeneket!!

Gránátrobbanás. Kartácstűz.

- Beszorult a závárr!!

- Szuronyroham!

- Szentséges Szűz! Csak azt ne!

- Nem hátrálunk! Vissza!!!

Vérhas. Könnyű, aztán ólomsúlyú, hosszú lebegés napokon át; zuhanás fölszökő lázban.

- Domani, dopodomani, via tutti casa!²

- Szabó közlegény! Nem szűrünk teát a gázárc szűrőjén! Értettem?!

- Igenis!

- És nem kenünk lepcsés barackot a lefogott káplár fejére! Bornyút föl! A magaslatnak! Komjátí közlegény is! In-dulj!

- Ungheria caput, Italia malata.³

Mért nem tudott az az egy málé talián is át azon a szaros kerítésen ott a többi után... Cipelhetem majd... Jó, hogy csak egyet köll...

Hidegleléses vacogás. ...

Hanem rám a puskája csövét... Vártam vóna tán, hogy ő engem?...

S aztán a két áldott jó gyógyír: a sok rossz, de jó erős rum, meg a rengeteg, félig már rohadt narancs. Az átkos olasz földön termett...

Lerakodás előtt, kifogták a kocsiból a lovakat, és a fakó eperfa alatti nyári jászolhoz kötötték őket, hámmhoz fölhúzott istrángokkal, lecsatolt fejjel.

Amikor kúpban állt a szár, Pityu Pista meg az apa asztalhoz ültek a konyhában.

- Próbáld meg ezt – nyújtotta tózniját a kocsis.

- Nézzük, no, leégett-e a pajtája.

- Nem homoki csörmő ez – nevetett a borostás.

- Egységünkre! –, s megemelte pálinkáspoharát.

Míg elszívták cigarettájukat és megpálinkáztak – az apa nem volt pálinkás, csak egy pohárral ivott most is –, addig az egyik nagylány rántottát sütött a vályogból rakott sporheton, kék lábokban. Meghintette pirospaprikával, és az asztalra tette, Pityu Pista elé. A gyerek nézte a szép piros rántottát, az apja meg őt. Szűkre vont szemekkel. S a gyerek is látta, hogy Pityu Pista nem eszik jó étvággal.

Azon az őszön volt az apa még egyszer a Síkároson. A búzát elvetni. Szép hosszú, éretten meghajló kalászu, bánkúti búzát, a kukoricaföldbe. Kézzel vetett. A magból – mindig becsávázta kékkövel, fateknőben - keskeny zsákba öntött annyit, hogy ne legyen nehéz cipelnie a szántáson. A zsák aljának és szájának egyik-egyik csücskét madzaggal összekötötte, bal hóna alá és jobb vállára igazította, jobb markával merítette a magot, és tempósan lépve hintette a friss szántásra.

Amikor estefelé hazaért boros volt kicsit, s csak mosolygott hóka bajusza alatt. Nem is nézett a fiúra, úgy mondta neki:

- Ereggy ki az udvarra, vár ott egy gyerek.

Gyerek? Milyen gyerek? Biztos csak tréfál, gondolta a fiú, de kiment. Gyerek sehol az udvaron. Hanem az akol oszlopához kötve egy vörös kutya! Fialat. Indult felé. Az meg örült, hát-só lábaira állt, farkát csóválta! Látta a fiú, hogy csakugyan gyerek az. Kan. Ami lesz, gondolta, s megsimogatta a kutya fejét. Dehogy akart harapni! Nyalta a gyerek kezeit, meg ágaskodott rá.

- Hogy hínak?

- Citrom.

Ezt az apa mondta, aki közben kiment megnézni, milyenre sikerül a találkozás.

- Hun vette?

- Egy leszkelegény juhászgyerektől. Hosszút nyelt kövidinkás üvegemből. Kettőt is. Drága vót kicsit ez a vörös...

- Vág hozzá a neve.

Leguggolt, simogatta.

- Pulinak jó lesz-e?

- Tán. Nézd meg! Sötét-e a szájállása!

Megnézte a gyerek. Sötétbarna volt.

² olasz: Holnap-holnapután mindnyájan megyünk haza.

³ Olasz: Magyarország halott, Olaszország beteg.

Lassított érverés

Miként dobban a szív, úgy káprázik a szem. A pillanat, amelyen parttalanul ívelt át a kongótéglák harangszóba ágyazott éneke, csupán Rideg Alajos retinájába égette be mozdulatlan-ságát, hogy ismétlődő álmai onnét évek múltán is részletgazdag pompájában hívják elő újra és újra. Rideg Alajos muzsikus volt, úgy tartotta magáról, hogy egy kicsit zeneszerző is, de élményei ennek ellenére mindig képekben rögzültek, panorámás látványokat komponált belőlük, nem pedig zeneműveket. Nem is a szimfóniák ideje járt abban az időben, ha zenei műszóval kellett volna Alajosnak leírnia saját korát, a rapszodián kívül nem jutott egyéb találó kifejezés eszébe. Nem volt ritmusa a világnak, minden csak úgy jött, áramlott, robbant, vagy fölbukkant a semmiből, a világ jelenének elmondásához hiányzott az összhang, a kompozíció csak bicsaklott, meglódult, majd képtelen volt önmagát értelmezni, s behorpadt, akár egy bádoglavór, amit Rideg Alajos bádogosmester nagyapjához hozott át a Szibériát kétszer is megjárt Kotek szomszéd foltozásra, hogy az edényt bár a baromfi itatására alkalmassá tegye, mert a tyúk, a kacska, a gyöngyös még hagyján, de a libák nem bírnak magukkal, szétrágtak minden eléjük kerülőt, így az itatóvályút is, amiből Irma meg Vilma, a két gyapjas birka is szomját oltotta a lábasjóság mellett. Kotek szomszéd, aki kétszer is hazagyalogolt Szibériából, pedig idehaza a házsártos feleségén, meg a majdnem a gypszélen, Cigány Jocó putrija mellett álló házacskáján, baromfiján kívül aligha volt miért ilyen kalandra vállalkoznia.

Sophie Maria Josephine Albina Chotek Gräfin von Chotkowa und Wognin biztosan genetikai kapcsolatban állhatott az Idősebb Kovács Gyula utca 17-es számmal szembeni házában lakó Kotek családdal, akiknek a kertje szinte leszakadt a dombról, ott lehetett volna nagyokat szánkázni, vagyis ródlizni, miként az utca

páratlan számú házaiban lakók emlegették a nagy lesiklások után átázott cipőben, átizzadt ruhában hazatért lurkók szórakozását. A ródli a múlt kapuja. Legalábbis Rideg Alajos előtt mint-ha dohos pince ajtaja csapódott volna föl a szó előbukkanását követően, Lakatos nagyapja, aki neve ellenére nem volt cigány, s innét már tudjuk, az anyai nagyapáról van szó, aki bádogosként szerette volna leélni életét, akarata ellenére belekóstolt a történelem keserű vizébe, krisztusi korában, harminchárom évesen tartalékos katonaként fogságba esett, munkatáborba hurcolták. Valami nagyon hasonló történt egy emberöltő múltán unokájával, Rideg Alajossal, akit úgyszintén tartalékosként szólított magához a sereg, ugyancsak harminchárom esztendősen, egy évvel apja halálát követően, hogy szemléltesse előtte a halál reprezentatív módozatait.

Alajos a bogyfák alatt, a megmosolyogtató grimaszokat vágó lovat figyelve vagy negyven évet zuhant hanyatt az időben. Érverése lelassult, elalélt a déli verőn, gondolhatta volna bárki, ha figyeli. Emlékezett. Számára az emlékezés nem adatokat, időpontokat, neveket jelentett, emlékei hatalmas tablókön jelentek meg, s a jelenvaló látványokat az elvetélt zeneszerző újra komponálta, de már a filmrendező szemével. A gyermeki memóriában lehorgonyzott jelenetet újra és újra történetekbe ágyazva idézte meg.

Kotek szomszéd télen járt át a bádogos szomszédhoz. Este, amikor a műhelyben kialudt a faszén a forrasztópákák alatt a letkohlnis kályhában, a konyhában a Plamen tűzhelyben is már éppen csak hogy pislákkolt a parázs, a hálósobában viszont lobogott-dobogott a fűrészporról megtömött dobkályha, amit majd Kotek szomszéd halála után egy 4-es számú Kraljica peći öntöttvas kályhára cserél a bádogos család maradáka. Nézték a tévét, de leginkább azon igyekeztek, hogy az antennakábelt sztaniolpa-

pírral és csíptetővel manipulálva élvezhető képet varázsoljanak a képernyőre. Eme mesterkedés a bádogsmester feleségének feladata volt, aki imádta a hírközlés minden újkori médiumát, az elemre működő rádiók tucatjait tartotta készletben komódokban, fiókokban, asztalokon. S amíg keze alatt surrant a Galeb csokoládéról lehántott alumíniumhártya, Kotek szomszéd is alumínium dózniját csörgette, felnyitotta, majd lecsukta fedelét, de soha nem gyújtott rá, Rideg Alajos nem is látta dohányozni soha, noha fogyott a dobkályhán forralt bor, meg az udvarban álló fáról szüretelt eper adta pálinka. A dózni a kétszeres szibériai fogság emléke volt. Lakatos nagyapa is maga készítette dísz tárgyakat hozott, vagy küldött haza a haláltáborból.

Kotek szomszéd bizonyára ismerte származását, de arról fogalma se volt, hogy Zsófiaként emlegetett névrokonát, aki mellesleg ugyanúgy március elsején született, mint Rideg Alajos, csak még 1868-ban, 1914. június 28-án Sarajevóban ágyékon lőtte a Mlada Bosna húszéves aktivistája, aki állítása szerint csupán Ferenc Ferdinándra célzott, de pisztolyával mégis a nagyasszony méhében durrantott, és a szomszédnak arról se volt fogalma, hogy talán

ezen Chotek család távoli leszármazottjaként sínylődött kétszer Szibériában, mintha bosszút szeretett volna állni a császári helyett diákgyólyával halálra ketyintett grófnő élete elvesztéséért.

Mondta volna történetét Kotek szomszéd a dobkályha mellől, idegesen babrálta az üres dohányszelencéjét, de nem volt kinek. Egyedüli hallgatója Lakatos nagyapa lehetett volna, de ő sokkal kíméletlenebb emlékeket raktározott el lassított érverésébe. Foldozta a bádog- és alumíniumlavórokat, januárban pisztolyával fejbe lőtte az ólban nevelt hízót, majd bemenekült a konyhába, amíg a böllér kiengedte a disznó vért. Túl sok volt a halál diadalittas anygala által feltekereselt emlék.

Rideg Alajos rosszul volt a vér, a nyers hús láttán, apja egy vérvételen elájult.

Hogyan maradhatott életben egy ilyen nyápic familia? Rideg Alajos a bogyfák árnyékában a szomszédos asztalra tekintett, a kék vászonterítőn álló kelyhek elveszítették hamvasságukat, a fagyalt ocsmány masszává olvadt. Pedig még kettőt se dobant a szívem, gondolta Alajos, fizetett, búcsút vett a társaságtól és elindult a temető felé.

Teljes elszakadás

Közvetlenül a Károlyi-féle hatalomátvétel után, 1918. november 9-én a románok a kormányhoz szabályos ultimátumot intéznek, amelyben a Román Nemzeti Tanács 26 magyar vármegye átadását követelte, mert „át kell vennünk Magyarországnak és Erdélynek románok által lakott vidékei fölött a teljes kormányzó hatalmat”. Választ november 12-én délután 6 óráig vártak. Az ultimátum 10-ei átvétele után a Károlyi-kormány a határidő 12 órával történő meghosszabbítását kérve és azt megkapva egy 25 fős küldöttséget menesztett tárgyalni Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter vezetésével. A delegáció tagja volt többek között a Magyar Nemzeti Tanács küldötteként Bokányi Dezső, a szociáldemokrata párt vezetőségi tagja, dr. Apáthy István, dr. Vincze Sándor kolozsvári katonai biztos és Somló Bódog, az Erdélyi Nemzeti Tanács tagjai, Varjassy Lajos aradi kormánybiztos-főispán, a Német Nemzeti Tanács két képviselője, továbbá gróf Bethlen István és gróf Teleki Pál is. (Utóbbinak vajon eszébe juthatott-e ez az aradi november nem egészen huszonkét év múlva, 1940 nyarának végén, amikor kicsit más pozícióban és más pozícióból kicsit másképp tárgyalhatott kicsit *másféle* románokkal az elrabolt Erdély északi felét visszajuttató, majdani bécsi döntést előkészítendő...?) Ugyancsak a Magyar Nemzeti Tanács tagjaként lesz a küldöttség tagja P. Ábrahám Dezső is. (A Magyar Nemzeti Tanácsba való bekerüléséről nem éppen hízelgő módon, de a lényegre tekintve helytállóan ír Gratz Gusztáv: „A függetlenségi pártból került a Nemzeti Tanácsba P. Ábrahám Dezső, azoknak az alföldi politikusoknak típusa, akiknek látókörét erős, kizárólag érzelmi alapon kialakult s Magyarország igazi érdekeivel gyakran ellentétes nemzeti ideálok meglehetősen szűkre szorították.” Tagadhatatlan, hogy akkoriban, 1918 novemberének elején-közepén még valóban az ily módon – is – aposztrofálható politikusi magatartás jellemezte.)

Arad a 20. század második évtizedének vége felé inkább alföldi, mint Erdély-széli jellegű nagyváros, jelentékeny iparral (téglagyárak, gőzmalom, gép- és vagongyár, vasöntöde, szeszgyár), hét nagy pénzintézettel, három napilappal, több mint háromnegyed részben magyar lakossággal (a románok a népesség kevesebb mint egyötödét tették ki, az 1910-es népszámlálás adatai szerint a 63 ezer 166 lakosból 46 ezer a magyar, 10 ezer a román). Belvárosra és öt külvárosra oszlik, „sok csinos köz- és magánépülete van”, írja a korabeli ismertető. Az 1918-as esztendő novemberének legelső napjaitól azonban minden felborul: mind gyakoribbak a rendzavarások, rablások, fosztogatások. „A város közönsége napról napra tapasztalhatott olyan megdöbbentő és botrányos eseményeket, amelyekről a napi sajtó is rendszeresen beszámolt”, tudósít Fráter Olivér. „Napi gyakorisággal fordult elő olyan inzultus, amikor román gárdisták vasúti és egyéb közlekedési eszközök működésébe avatkoztak be, emellett nem csak a vasúti tisztviselőket, hanem az utazó közönséget is tetteleg bántalmazták”, amint minderről például az Arad és Vidéke 1918. november 24-i száma is hírt ad. Ebben a légkörben él és lélegzik vértanúink városa akkor is, midőn a megyeháza tanácskozótermében ezen a 13-i reggelen különösen nagy a sürgés-forgás: délelőtt 11-kor kezdődik a tárgyalás, amelyen román részről többek között jelen van Vasile Goldis, Stefan Pop-Cicio, Aurel Lazar, Ioan Ardelean, Aurel Vlad – Iuliu Maniu nemzetiségi pártvezér csak másnap, 14-én érkezik meg Bécsből, ekkor csatlakozik a tárgyalókhöz. A megbeszélések témája és főleg végkimenetele ma már nagyjából ismert – néhány részlet most főleg abban az összefüggésben érdekes, amennyiben jelentős részben hozzájárult hősünk későbbi politikai pályájának alakulásához.

Az aradi magyar–román tárgyalásokat Jászi Oszkár és a román fél tagjainak „ég és föld”-távol-

ságú nézet- és eszmerendszeri különbözősége és mindezek megnyilatkozásbeli formái jellemzik, természetesen a mindebből levonható következtetésekkel együtt. Jászi tudvalevően hosszan és igen részletesen taglalja „keleti Svájc” elképzelését, ami ott és akkor körülbelül úgy hat, mint ha valaki egy bárdal a kezében éppen támadó, vérgőzös rablógyilkosnak tartana türelmesen jó-tékony kiselőadást az evangéliumi szeretetről. Az még hagyján, hogy a magyar kormány delegációvezetőjeként, tehát pro forma Magyarország képviselőjében micsoda megalázó helyzetet teremt, és így „ziccert”, alkalmat szolgáltat a román sajtónak arra, hogy őt is úgy aposztrofálja, mint „a magyar kormány zsidó vigéc kiküldöttjét”, de – Fráter Olivért idézve – „akadémikus érvelése teljes mértékben figyelmen kívül hagyta a politikai és nagyhatalmi realitásokat és azt a tényt, hogy a románság képviselői már nem elvi vitát és igazságos osztozkodást akartak Magyarországgal szemben, hanem annak nem kis méretű területeit kívánták elszakítani.” A román lapok nem kis elégtétellel idézhették a Jászi kérdésre („De hát mit akarnak voltaképpen a románok?” – „De fapt, ce vor romanii?”) adott Maniu-választ: „Teljes elszakadást Magyarországtól.” (Despartirea definitiva de Ungaria.)

Despartirea definitiva, igen.

Jászi, ezt tisztán látni, „egyoldalú, a gyakorlati étellel jóformán semmi kapcsolatban nem álló doktriner volt [...] gyökértelenségét lehet szemé-
re vetni, főleg pedig azt, hogy mindazzal, amit a magyar politikai génusz teremtett, jóval és rosszal egyaránt, nem csak idegenül, de egyenest ellenséges indulattal állt szemben.” (Gratz Gusztáv, i. m.) Többszörösen jelképes, amint a tárgyalások közben hirtelen őszinte, meglepett indulattal felkiált: „Önök nacionalisták!” Mire Maniu nemcsak roppant tanulságosan, de a „nacionalizmus” szó máig érvényes, valódi jelentés-tartalmát is megadva: „Igen uram, mi nacionalisták vagyunk. Elsősorban népünk javáért és érdekében dolgozunk...” (Jászi egyébként utólag így summázza aradi megbeszéléseit: „Nem volt az a benyomásom, hogy román ellenfeleim Aradon bárminő jogi vagy erkölcsi diadalt arattak volna fölöttem.” Ja, az egészen más, tehetnénk hozzá jól pestiesen.

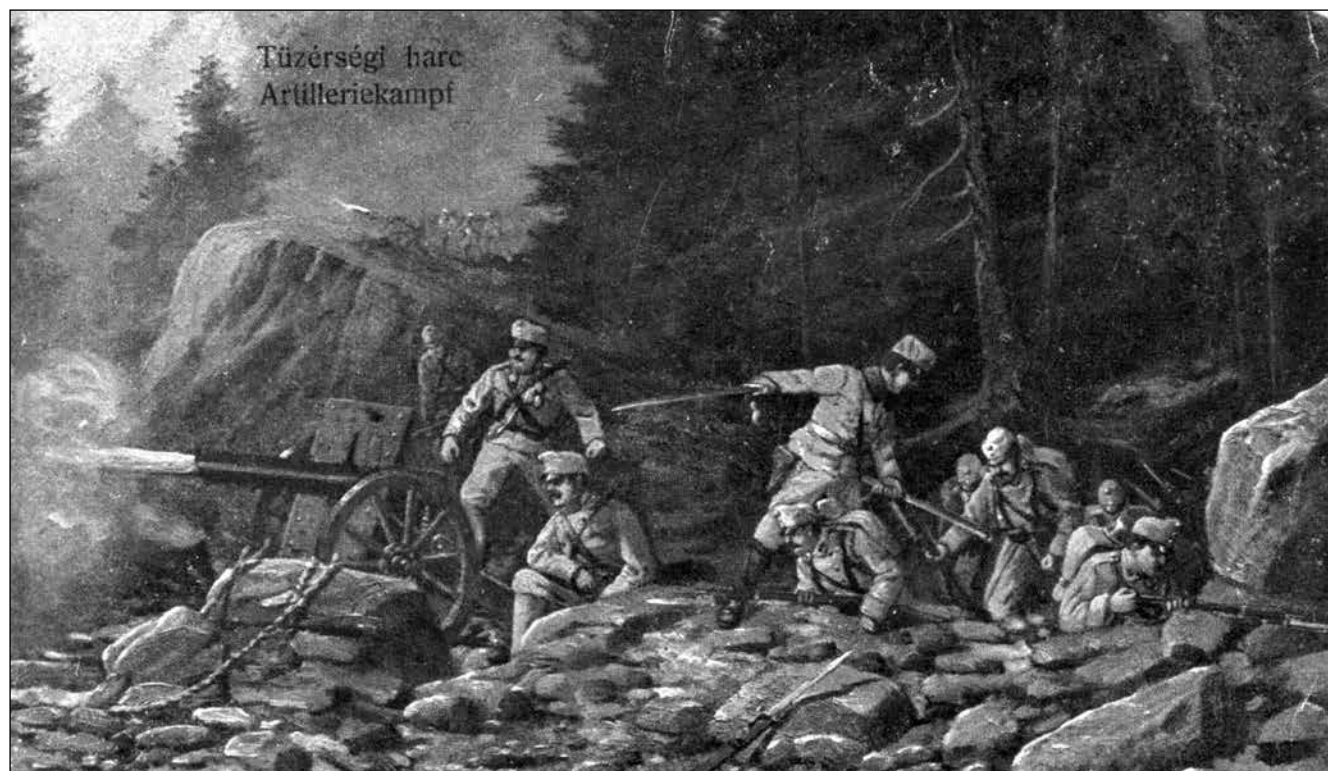
A delegáció P. Ábrahám Dezső nevű tagja döbbenet üli végig ezt a két napot. A második nap tárgyalásairól készült jegyzőkönyv hiányzó részének a Világ című lap tudósításában történt kiegészítése szerint egyszer szólt hozzá: „Ábrahám Dezső szerint az eredeti tárgyalási alapról lesiklottak. A rend fenntartása volt a román ajánlat lényege, míg most a szuverenitásról és a határok megállapításáról tárgyalnak. Ezek a kérdések pedig a béketárgyalások elé tartoznak.” Ez az egész aradi közjáték – udvarias(an) elszánt) románokkal és magát teljes terjedelmében fel- és megmutató Jászival – nem akármilyen lecke Dezsőnek. *Arad – harc a románokkal* című visszaemlékezésében beszámol arról is, hogy a küldöttség tagjai közül „a szociáldemokrata kiküldött Bokányi Dezső izzó magyar hazaszeretetről tett tanúságot”, „tagadhatatlan magyar érzéssel” vett részt a megbeszéléseken, Apáthy István pedig „lángoló magyar hazaszeretettel.” Utóbbi „ezen kívül magas jogi és tudományos felkészültsége is méltóvá tette a magyar álláspont képviselőjébe”. Elmondja azt is, hogy mellékesen itt, Aradon, a tárgyalások pillanatnyi szünetében tudta meg államtitkári kinevezését is: „Békésen ültem az aradi Fehér Kereszt szálló nagytermében, midőn odajött hozzám az aradi királyi ügyészség vezetője, dr. Szapolczay Lajos, akihez régi barátság fűzött. Őszinte szívvel és örömmel üdvözölt mint hivatali feljebbvalóját. Ez az üdvözlés meglepett, mert nem tudtam róla, hogy időközben a Károlyi-kormány igazságügyi államtitkárrá nevezett ki, minden előzetes megkérdezésem nélkül, habár megkértem a kormány irányadó tagjait, hogy mellőzzenek magasabb hivatali állások betöltésénél. Miután azonban az akkori politikai helyzet kezdett mindinkább bonyolultabbá fejlődni, nem akartam további zavarokat és tudomásul vettem e megbízatásomat. [...] Berinkegy Dénest, az akkor kinevezett igazságügy minisztert a kormány elnökévé tették [...] ezek után hónapokon keresztül (két és fél hónapig, január végéig – D. L.) én vezettem az igazságügyi minisztériumot. Később elfoglalt állásponthoz folytán azonban arról, illetve államtitkári állásomról lemondtam.”

A később elfoglalt álláspont kialakulásához valószínűleg igen nagy mértékben hozzájárultak az Aradon történtek is. „A magyar bizottság reményvesztve tért vissza Budapestre” – írja. „A

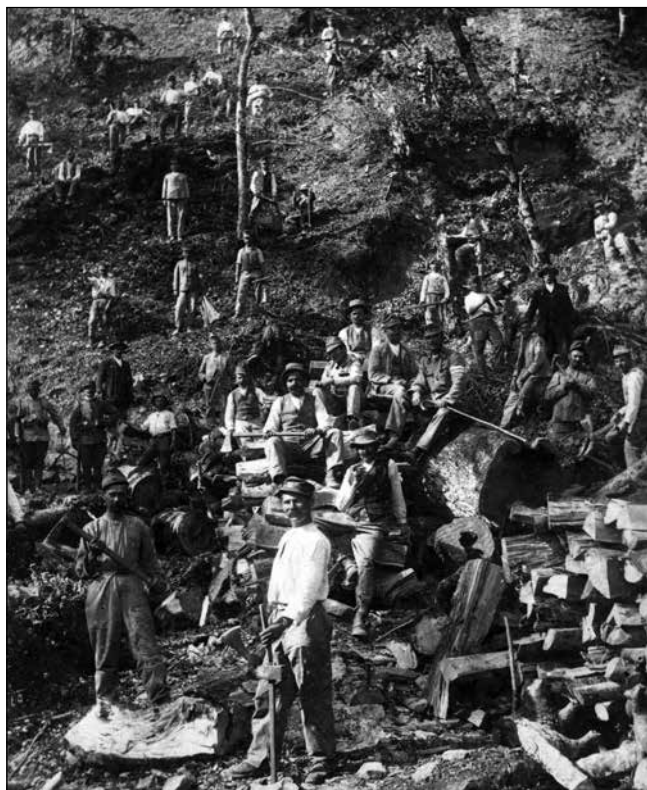
józan belátás – csalódásra vált – reményében indultunk Aradra” – összegez. „A győzelmében elvakult úgynevezett 'nagyantant' s az ezt befolyásoló román propaganda már elvégezte káros munkáját. A tárgyaló román felek már ennek tudatában jöttek a drámai színjátékra, ahol csak

komédiát játszottak az ő multságukra és a magyar bizottság rövid ideig tartó áztatására.”

(Részlet a szerző *Tanúsors Magyarországon – Az elfeledett kormányfő: P. Ábrahám Dezső* című, a lakiteleki Antológia Kiadónál megjelenés előtt álló kötetéből.)

Tüzérségi harc
Artílleriekampf

A családi legendárium kincsei

Ha gyerekkorom családi ünnepeire, névnapokra, születésnapokra gondolok, szinte hallom a beszélgetésből fel-felcsattanó hangsúlyokat, ahogy a rokonság hadastyánjai, frontot járt férfiak egymás szavába vágva mesélik világháborús borzalmaikat. Mindig a nagy háborúról, vagyis az elsőről folyt a szó, mert a másodikban már a náluk fiatalabbak kerültek ki a vágóhídra.

Hogy apámat mi mentette meg a Piavénál: a véletlen, a csoda, a sors vagy az Úristen, ki tudja? Az okot tetszés szerint be lehet ikszelni. Nagypám az orosz fronton, Galíciában kapott tüdőlövést és nyomorodott meg hátralévő életére. Nagyanyám bátyja századparancsnokként rohamozta a szerb állásokat, kétszer sebesült meg, másodsor súlyosan, utána lett Zenta alpolgármestere, hogy aztán arany vitézségi érmével és családjával együtt kiebrudalják a vadonatúj SHS-királyságból, csakúgy, mint a húgát, vagyis nagyanyámat (és persze beteg, lábadozó nagyapámat is) a gyerekekkel, köztük anyámmal...

Ez az első, ez a „nagy” volt a legostobább, legértelmetlenebb háború a magyarság legújabbkori történetében, de Európa történetében is. Összeroppantott minket, mint egy diót és feltálat bennünket ellenségeinknek. Soha be nem gyógyuló seb, mely elrákosodott, sőt, a második után elRákosiasodott, nagyon nehéz róla érzelmek nélkül, tárgyilagosan beszélni. (Szerintem nem is lehet.)

1914. június végén és júliusában az akkori Magyarországon szinte senki sem volt észnél, néhány költönket, írónkat kivéve. Aztán évekig rengett a föld Verdun-től Lembergig, vajúdtak a hegyek, hogy a végén a hullalepényből kicsuszszanjon az ikerpár: előbb a bolsevizmus, majd némi késéssel a nácizmus. Világos?

De még mennyire, hogy az! S ha már megvilágosodtunk, akkor Világosnál bukott el az **igazi** reformkori Nagy Generáció ügye, hogy százegy-

néhány évvel később feltámadjon, reinkarnálódjon 1956-ban – és nem 1968-ban, ahogyan azt a ballib aranyszájú sáfárjai próbálják bedumálni a jónépnek!

Magától értetődik, hogy nem maradhatott ki a *Szuvenírből* ez a „nagy”, ez az első, már csak azért sem, mert a mélyén már ott lapult a második. Tegyük gyorsan hozzá, hogy a kapzsi és durva antant nélkül aligha jutott volna hatalomra a fent említett, két ordas eszme, s amikor az évek múlásával kezdett bevörösödni, befeketedni és bebarnulni Európa térképe, a Nyugat átváltott sunyításba, szemét, fülét befogva, szemérmesen elfordult, beburkolózott látszatdemokráciájába, amíg csak pofán nem vágták a Molotov-Ribbentropp paktummal és Lengyelország megtámadásával, feldarabolásával.

Nagypám remekül tudta utánozni egyik-másik bajtársát, mondhatni belebújt a bőrükbe, s az ő stílusukban adta elő a harctéri élet ilyen-olyan epizódját. Így született meg bennem a sztálinvárosi öreg kocsis (fuváros), a hajdani „vilháb”-os huszár (és tenyérjós) figurája, akivel a regény főszereplője, az akkor még kiskamasz Sanyi 1952-ben, az épülő szocialista monstrumban összebarátkozott, és ahova Szegedről menekült a család a fenyegető internálás elől.

Négy évvel később, 1956. november 11-e estéjén az oroszok által kivégzett, ingre-gatyára vetköztetett, fiatal corvinista szakasziparancsnok a Ludovika kerítésének tövében arra eszmél, hogy él és fázik. Egyetlen vágya, hogy melegben haljon meg, s egy árokszerű mélyedésben kúszva-mászva, félig szétroncsolt fejjel igyekszik elmenekülni a helyszínről. Többször elájul, majd újra magához tér, víziók is gyötrik, nemcsak a fájdalmak és a rosszullét. Mintha az árok partján Jani bácsi üldögélne és mesélné neki a galíciai kalandokat, mintegy biztatásul, hogy mindig van hajszálnyi esély a menekülésre. Sanyi kétségbe-

esve kapaszkodna a látomásba, de hiába szidja az öreget, az nem segít neki szellemkezelével.

Úgy gondolom, hogy apáink, nagyapáink, dédapáink sokszor elmondott és szinte változatlanul előadott „sztorijai” megannyi esszénél, történelmi tanulmányánál közelebb hozták a harcterek

szenvedéseit, iszonyú megpróbáltatásait. Azok a gyerekek, akik ezeket még hallhatták, szerencsések, mert első kézből (első szájból) – tehát a leghitelesebbtől – ismerhették meg a családi legendárium igazi kincseit.

Szuvenír

(Regényrészlet)

Erő, erő, gyere elő!

Az öreg.

Gyökérbarna arccal hajol fölém az árokszélről. Valósággal belém lóg, mint egy lassan közelgő, pókfonálon ereszkedő úrlény. Sötétség és sötétség közt ég és föld a különbség, az öreg arca szinte fénylik, foszforeszkál az éjszaka tintájához képest. És arcával együtt a szeme is kitágul, növekszik, csillogó, olajfekete tó, olajfekete tenger, vakítóan fekete égbolt. Gravitációs mágnes. Magához szipantana, de én még az integetéshez is gyöngye vagyok.

Mindenesetre úgy hajol fölém, hogy már-már beteljesülni vélem iménti óhajom. Fölemeli karját, hóna alól erdőkkel tarkított síkság tekeredik le, mint egy vászonroló. A nap furcsa, kékeslila porba burkolódzik az égen, fekete csákós huszárok vágtnak az országúton, mentéjük kinyúlva lobog a hátukon. Fogalmam sincs, hogy honnan tudom, de tudom, hogy Szklin felé robognak, mint ahogy abban is egészen biztos vagyok, hogy a sztojanowi attak óta Jani bácsiék előőrse egyfolytában nyugtalanítja, űzi, aprítja a menekülő oroszokat. Az árokban sebesült kozákok hevernek, némelyikük bágyadtan emeli égnek a kezét, mások szomorú, lágy dalokat énekelnek, talán halotti búcsúztatót, azt hiszik, hogy rögtön lemészárolják őket, de a huszárok rájuk se bagóznak, robognak egyenesen az erdőszél felé.

Az árokbeli sebesültek közt egy fehér kendős ápolónő tüsténkedik, látszólag teljesen hidegen hagyja, hogy melyik irányból kik támadnak. Együtt énekel a többiekkel, csengő szopránja pacsirtaként szárnyal a csüggedt baritonok és basszusok fölött. Mozdulatlan bábú hever az ölében, a katona feje ki se látszik a pólyából. A nő még vastagabbra tekeri a gézt, a kozáknak csak az orrnyílása feketéllik az ormóttan burokból. Valahol az erdő sarkánál egy géppuska kerepel. Pra-ta-tra-ta-ta-ta-ta, tyui-hi-tyui-hi... Hátborzongatóan komikus, milyen

panaszosan füttyögnek a golyók, szinte jajgatnak, mintha ők szenvednének leginkább a háborútól. Alig észrevehető-enyhén lejt a rét az erdő felé, megkönnyíti a lovak dolgát. Az egyik ló bukfcenet vet a levegőben, egy másik nyergéből oldalt kirepül lovasa.

A gyűlöletnek nincs közös gondolata, még a golyók is más nyelven vijjognak. A magyar úgy füttyül, mint a csíksomlyói búcsú papírsípja, az orosz tompábban, elnyújtott hangon. Hát persze, mert a ruszlik a hevederekben végig bereszeltették a töltények hegyét! A lövedékek eszeveszetten szaggatják a fűvet, megfélemezhetetlen indulattal turkálnak a lovak hasa alatt, a dübörgő paták körül. Nem ők tehetnek róla, csak azt teszik, amire ki vannak találva.

– Gazemberek! – ordítja Jani bácsi. – Dumdummal lönek! Levágni őket mind!

A huszárok karrierbe fejlődnek, fogy a táv, újabb két ló döng bele gazdájával a földbe. Száz méter, nyolcvan, ötven.

Az oroszok pontatlanul lönek, pánikba estek, érzik a vesztlüket.

Az erdőszélnél csúszva, ágaskodva fékeznek a huszárlovak, mint az érett ringlő, potyognak a nyeregéből az emberek, de nem a halál kaszál beléjük, hanem az olthatatlan düh ugrasztja őket gyalogosan a bokrok közé. Kézitusa, hörgések, káromkodások. A kaszabolás borzalmas, szótlán csattogása.

Mindössze egyetlen lövés dördül. Alig telik bele két perc, előszédelegnek a vörösnadrágosok. Egy fejletlen bajtársukat húzzák maguk után, egy másiknak a melléből csurog a vér, hóna alatt megkapják két oldalról, úgy támogatják, fogoly meg egy sem...

Jani bácsi most olyan közel hajol hozzám, hogy mentegombja belelóg ép szemembe, kancsalítanom kell. Kiabálok az öregre, hogy segítsen. Több ezer méterre zuhanok, aztán visszasedülök az öreg hóna, válla mögötti képbe.

Elhomályosodik minden.

Csak a hangját hallom.

– A muszkát is csak anya szülte, ő is csak ugyanúgy fohászodik az Istenhez, amikor a végzet a szeme közé pörköl, de ezek itt nem kaphattak mentséget. A dumdumra csak egyféle válasz jöhet: mind egy szálig lerázni őket az élet fájárú', akárcsak a kutya a szőrirű' a vizet. A föld is szinte füstölgött ekkora aljasságtú', hát akkó' egy döfesse' le, egészen odáig, ahol az a mocskos lelkük fészkel!

Bűn vót? Nem. Az anyjuk isteninek utolsó csepp vériig kiontani a hitvány életüket! Miénk a virtus, az egykedvű, mélabús bölcsesség, miénk a keserűség, ahogy vágatunk, futunk, kúszunk, vánszorgunk a végzetünk felé. De, hogy az legyen a harci vallásunk, hogy fölösleges tölcseréket ronszoljunk az ellenség testibe? Hogy pusztá alattomosságú' nyomorékokat gyártsunk? A mi gigánkat még a legparányibb gaztetek is úgy szorongatták, mint a torokgyík... Hát akkó', kérdem én, mi értelme annak, amit ezek itt műveltek? Attú' még az utolsó ítélet kárhozata is undorral fordulna el!

Porosan, véresen, izzadtan, szakadozva bukannak elő a mi fiaink a ződbű'. Szemünk még tele az iszonyattal, agyunk lüktet, egyszerre meg-részegülve és lekonyulva a győzelemtű', hányingerig megittasulva az őrjöngés vérrel, sárral, hullákkal teli italátul.

És akkó' úgy néztünk egymásra, mint a holdkórosok. Hirtelen elsötétedett az ég, úgy, ahogy az csak a bibliába' van megírva. Kék a fű, kék a levegő, a nap helyén kifli alakú hold! Sápadtan kerüngünk az állatok körül, a lovakon is átfut a világvégi hideg, ágaskodnak, nyihognak, mered a szőrük, sárga foguk szürkésfehéren csillog, mint a farkasoké. Ezek mingyán ránk vetik magukat! Kannibálok, akik felfalnak bennünket. Szabad szemmel bámulok a napba, még öt perce sincs, hogy lán-golva gyötörte a kiszáradt, galíciai tájat, s most az éji vándor bús képét látom benne. Ez a háború elején, augusztus huszonegyedikén vót, egy hétre rá a sztojanowi rohamra, soha nem felejttem e'!

Hát éppen egy lengyel paraszt hajszolja az úton szegényes talyigáját, kék por száll mögötte, olyan kék, mint az égboltozat. Soha ilyen rideg, éles színeket nem láttam, se előtte, se azóta életemben...

Bevágattunk a talyigát követve a nyomorúságos faluba, százalmas kunyhók, leégett zsinagóga, szertehajigált könyvek, hengeralakú tekercesek. Hullabűz, füstölgő romok, jajveszékélő, pajeszos zsidók futkosnak, felemelt kézzel gajdolnak, magyarázzák egymásnak az isteni csodát, olyanok, mint az elárvult, kifüstölt méhek.

Rettenetesen furcsán érzem magam, mintha üres volna a mellkasom, s a szívem dermedten, mozdulatlanul, kettéhasadva feküdne odakint a réten, az erdő aljában, ahol pár perce rohamoztunk. Tisztára olyan vót az én lelkem, mint az a két nappal előbb látott harang, mely a szétlőtt templomtoronybű' zuhant alá, és megrepedve feküdt az oldalán, az üszkös gerendák közt a szemét- és romhalmazban.

De közben folyton csak annak a hátragyaklott fejű, szakállas muszkának a képe járt az eszembe, akit én vágtam le a géppuskafészek harántgátjának a tövében. Mikó' beugráltunk a fedezékbe, mán nem nagyon védekeztek. Ez is csak nézett rám kigúvadt, rémült, vizenyőskék szemével, mindkét keze a melle előtt, egy fényképet szorongatott görcsösen. Az asszonya vót rajta a három gyerekivel...

Tudom, hogy ez nem valami óriási felfedezés, de akkó' utána gyűttem rá, hogy a nap megfelekedett karikájábű' a vereség feltartóztatlan közönye csurog alá, akár egy kiütött szembű'. Meg nemcsak ez, hanem hogy minden emberi lény vére pirosan fröccsen a sárba, legyen az testvér, barát, ellenség, fehér, sárga, rézbőrű vagy fekete, a földben ugyanaz a nedvesség itatja, rohasztja, mert a halottak mind egyformák. Na szóva' egyetlen-egyig féregcsemegék.

A hétpróbás istenit! Jól megadtuk nekik! – rikkantott a mindig habókosan vidám, mocskos beszédű Balog káplár. Ferde szájában nyálasan csillogott ronda, lila nyelve.

– Fogsz te még más hangon is esdekelni az Úr Jézus Krisztushoz! Tartsad azt a lepcsés pofád! – fojtottam belé a szentségtörést ebbe a fél-eszűbe, mert ami sok, az sok. Tisztában vótam én azzal, hogy napfogyatkozás van, hallottam én mán errű', vót e' máskor is, meg még lössz is, hát minek olyan nagy feneket keríteni az egésznek, nem igaz? Mégis belém mart, megcsípett, mint a vipera, szinte láttam, ahogy megkékül tőle a szívem. Abban a pillanatban csikorogva mállott

szét a győzelmünkbe vetett hitem. Attú' kezdve én már tudtam, hogy elveszítettük ezt a háborút, csak nem szóltam róla senkinek.

Keringőzik az árok, ti-ra-ti-ra-ti-ram... Émelygés. Megint, megint, megint! Összekeveredik bennem a feltámadás a haldoklással, telerondítom a sötétséget, Jani bácsi pedig csak beszél, beszél.

Halomra gyilkoljuk egymást az egyetlen óráig tartó üres hírer', hogy megkaparinthassuk a halál utáni felesleges dicsőséget. Mint a bányában. Ott is pukk, elég egy szikra, és hetek múlva se ássák ki a hóttakat. Hát errú' szól a háború. Meg arrú', hogy rövid két hónap alatt e'pusztult a lovaink fele. Elgennyesedtek a sebek a nyereg alatt, agyonhajszoltuk őket, jó abrak nem vót, sokszó' csak azt ették, amit tanáltak, meg a szörnyű esők, meg a tengelyig érő sár, a járhatatlan utak, a vánszorgó, elakadt trének, a káromkodás, az ostromra' csapkodás, a durvaság. Bár ez az utóbbi a huszárra nem jellemző, de azé' mi is bevadtunk. Nincs is szomorúbb a gyalogos huszárná', nincs esendőbb a leromlott, támolygó gebéné'. Némelyiket már csak a szél fúta előre, mint a tollpíhét... Szerencsére a Virág még megvót, de a parancs az parancs, a bűn meg bűn, hát menni kellett, én is kínoztam, gyötörtem a szegény párát, igaz, loptam is neki. Fölfogod ezt, kis csikaszm? Jani bátyád lopott, amit még sohasem! Mer' pénzé' már nem adtak semmit, rekvirálni kellett, mindenki úgy segített magán és a lován, ahogy tudott. Neki a vermeknek, a pajtáknak, a padlásoknak, mindent feltúrtunk az utolsó szem zabért. Három vödörnyit zabráltam az egyik faluban az én drága csillagomnak, e'lött az én legfényesebb vitézségi éremem. Már rutinunk vót, hogyan játsszuk ki a tábori csendőséget, ám bár a maradék huszárságot ők is respektálták. Túlünk függött minden, a felderítéseinktű', még az ő tyúkszaros életük is. Pár hét, és a városok, falvak lakói egyformán gyűlöltek minden uniformist, pedig a kozákok kegyetlenebbek vótak nálunk. Ők aztán passzióbú', értelmetlenül is raboltak, gyújtogattak, erőszakoskodtak a nőkke', kínozták, gyilkolták a zsidót, gyötörték a parasztokat. No amikó' meg mi is rákezdünk, mer' mink se vótunk ma született bárányok, hát olyan jajveszékelést, akkora cirkuszt csináltak, hogy olykor a levegőbe kellett löni. „Keressetek, kutassatok

átkozottak!” – kiáltozták. Vót egy-kettő köztünk, aki értett a nyelvükön. Az asszonyok hisztérikusan ordibáltak, szitkozódtek, zokogtak, némelyik fafejű paraszt meg keresztbe feküdt az ajtaja előtt, meg kellett kardlapozni őket, hogy véget vessünk a zshivajnak. Ellenben megerőszakolás, pajesznyírás, gyilkolás, csonkolás, gyújtogatás minálunk nem vót, odáig mink sosem fajultunk. Amerre csak jártunk kosz, mocsok, hullák, fölégetett, kifosztott falvak, városok. Amikó' az oroszok nagy érőkke' áttörtek, hát akkó' meg mi futottunk, de csakhamar megállítottuk az offenzívát, utána pedig mi nyomultunk előre. Tili-toli, a vezérek részirú' semmi elgondolás, csak ideoda rohangászás, egyik fél se bírt a másikká', de az oroszok mégiscsak többen vótak, rajzottak, mint a sáskák, és felfegyverezve is elég tiszteségesen... Az egyszerű baka se hülye, nemhogy a huszár, kifundáltuk mi már néhány hét alatt, micsoda életprédálás folyik itt honvédelem ürügyén. Honvédelem? Kossuth apánk idejébe' vót utoljára! Akkó' a magyar szabadságér' küzdött a huszár Ferencjóska és a muszka cár ellen. Csakhogy mi nagyon hamar rágyűttünk, hogy annyi közünk van az egészhő', mint az eszkimónak a hortobágyi lóvásárhó', de azér' mégse úgy van, hogy fogjuk magunkat, azt curikk. Kötelességtudásbú' meg kitartásbú' tízszer annyit tö'töttek a magyar huszárra, mint kellett volna. Túrtunk, túrtunk hónapokig, évekig, amíg bele nem döglöttünk a tűrésbe. Nincs az a zsidó, aki úgy átvágna, mint ahogy átvágtak minket a sógorék. Na, meg idehaza a feudalista grófok, politikusok, mifenék, az uraink... Hát azé' lőttem vöröskatona a harminckilences dandárná'. Ez vót a legnagyobb faszág életembe', égbekiáltó faszág! És az, hogy hittem a humbugba, a proletárdiktatúrába. Mer' nekünk fővárosi terrorlegények parancsolgattak, kocsmatöltelék lumpenek, bőrkabátosok, oszt akasztgattak is szorgalmasan a Dunántúlon magyar testvéreinket, az éccerű parasztokat, miközbe' ezek a nyikhajok hagyták, hogy az oláh előrenyomuljon. Mostmár mindegy, e'mondhatom végre, de annakidején hallgatnom kellett róla odalent Sztálinvárosban. Ezt végre te is tudhatod mostmár, szegény kis csikaszm, itt, a Ludovika kertjibe'... Megvót, sötét gaztett vót, de még a poéta is arrú' danolt, hogy sosé hull le a vörös csillag az égrű'. Én meg csak azt

kaptam érte, amit megérdemeltem. Az ökörségemé!

Na szóva, azt látni kellett volna tizennégy őszin, hogyan rohadnak mindenfelé az utak mentin, a sártengerbe' a lótetemek. Vértanú lovak. Mártír lovak. A mennyország szent lóangyalai, méltók bármelyik oltárképre. Nem is annyira magamér', mint inkább a Virágér' reszkettem. Minden újabb hajszáná', felderítésné', folyón való átkelésné' majd meghasadt érte a szívem. Például a Viszlokná' is. Emlékszem jól, micsoda végítélet folyt ott mán a második napja, özönlött az orosz, gyűlt, mint a tenger, oszt csak elakadtak valahol. Mán hajnalba e'keztek gyűlölködni az ágyúk, az ütközet fátyla tovahúzódt Krosnyenkó Visnya felé. Akkó kiadták a parancsot, gyerünk a szakasz-sza', nézzük meg, hun a muszka. Elhagyott orosz állásokon ugrattunk keresztül, szennyes szalma vót ott e'szórva kilométer hosszan, orrfacsaró bűz, töltényhüvelyek, szétdobált, üres konzervdobozok, csupa élettelen tárgy, és mégis, mintha ez a rengeteg, haszontalan lom is érezné szörnyű sorsát a sáros talajba temetve, taposva. A kacatok csak megelölegezték azt, amit a közeli domb tetején tanáltunk. Szóva, gyerünk, neki annak a dombnak, onnan főntrű' majd messzibbre láthatunk. Csonkolt fák. Gránáttölcsérek. Ragyás, széthasigatott táj. És itt mán hullák szertesét. Egy tiszt. Fehér glaszékesztyűs kezében aranyvégű lovaglóostort szorongat. Mindkét lába hiányzik. A Pető Jóska vette észre, hogy odafönt a fa tetején valamit lóbal a szél. Hát a tiszt egyik lakkcsizmája vót. A Balog, tudod, az a habókos, gyorsan megdörzsölte a markát, aztán uccu, mint a majom, mán kúszott is felfelé. Repült le az emberi maradvány, még a sarkantyú is pendült egyet rajta...

Nagy kódisság lehet ezekné', ha még kapcára se futja - köptem ki a sárba, amikó' az az ütődött kipiszkálta a csizmábú' a csonkot. Mer', hogy a muszka tiszt papírharisnyát viselt! Hát hogy is van ez? Egy ilyen lakkcsizma vagyont ér, és a bot vége is színaranybú' vót. Hát csak a kulcsínre adnak ezek? Később világosított fel a Báló hadnagy úr, hogy tévedtem, mer' a legfinomabb, jappáni rizspapirbú' vót az a kapca, ami nemcsak hogy a legegészségesebb, de olyan luxus, amire földi halandó gondolni se merhet.... Biztosan gróf vót ez, vagy mi.

A dombokrú' mán láttuk, hogy baj van a hídná'. Vágtatunk oda, de mán akkó' csak üszkös gerendák. Megállít egy utász főhadnagy, aszongya, mink robbantottuk föl, ekrazittal, hogy megakadályozzuk a muszka derékhad átözönlését, mer' itt hullámzott a legnagyobb harc. Aszongya, pontosan nem is lehetett tudni, mikó' melyik oldal kié vót, hát ennek véget kellett vetni. Hulla hulla hátán feküdt... Pucoljunk innen, aszongya a főhadnagy, mer' a muszka néhány kilométerrel följebb valami gázlóná' mégiscsak átgyűtt, és hát akkó, mondja ő, velünk gyűnne a katonáival. A légnymás többül csavarta ki a hídközeli fákat, leszakította talapatjukrú' a szobrokat, szétszórta a képeket a feszületrű'. Ez itt valami csodatévő, búcsújáró hely lehetett, azé' építették közvetlenül a híd lábáhó' ezt az emlékművet a szentekkel. Hej, ti Galícia széthajigált talizmánjai!

Az orosz se maradt rest, tíz perc alatt széltölték odaátrű' az innenső oldalon fekvő falut. Jó kis bosszú, mondhatom! Bekormozott sárkányfogak álltak ki a fődbű, néhány égnek meredő fal. Ott az egyik omladék tövibe tucatnyi női párókát tanáltam, amilyeneket a zsidó asszonyok viselnek arrafelé. A Báló hadnagy úr szerint a zsidó lányoknak a nászéjszakájukon lenyírják a hajukat, s attú' kezdve ilyen maskarát viselnek. Egyébiránt, mondta a hadnagy úr, vidám emberek, nagy széltolók, képmutatók, ördöngősek, hazudozók, de szeretnek élni, táncolni, énekelni, meg főleg üzletelni mindenféle szirszarral. Hát én ekkó' arra gondoltam, hogy ezek a szerencsétlenek itt biztosan mindig komédiázásra kényszerültek a puszta életben maradásér', és azér' bújnak mindenféle maskarába, mintha a diliházbul zargatták volna őket, mer' azt mán hallottuk, hogy mindig rájuk járt a rúd. A gyilkolászásuk itt gyakorta napirenden vót. A fejemre húztam az egyik párókát, bohóckodtunk, úgy vihogtunk, hogy még a lovak is röhögtek, de közben azon járt az eszem, hogy a kozákok által felgyújtott zsinagógába' még mindig ott jajgat az anyák lelke... Idétlen mulatozást rendeztünk mi ott, megkeseredett a szájam íze tüle.

Aztán meg e'jutottunk egy igazi grófi kastélyba, olyat te még nem láttá', de én se! Igazi palota, rengeteg szoba, csupa brokát és kép, mind széthasogatva, összevagdálva, padlóra dobálva. Seholy ép bútor. Bokáig gázoltunk a könyvek-

be', ropogott a talpunk alatt a sok diribdarabra tört, gyönyörű tányér, csésze, váza. A kozákok felhasogatták a székeket, kanapékat, talán eldugott aranyakat kerestek. A nagy díszterembe meg lovak éjszakáztak, minden csupa gané, a tükrök szétlövöldözve. A lovak nem állhatnak kint az esőben, ezze' még én is egyetértettem, csak azza' nem, hogy miér' kellett szétbaszkurálni a sok festményt példának okáért. Hát mit vétettek azok a képek a barom muszkájának? Ilyet egy magyar huszár e' nem követne! Egy páncélos lovagot ábrázoló piktorolmányt hagytak csak fönn a falon, de hát az is hogy nézett ki... Faszénne' nagy bajuszt, meg pipát rajzoltak neki, és egy óriási dákót a tökihez. Meggyőződés nélküli fenevadak csinyának csak ilyen, és akkó' átlopakodott rajtam a sejtés, hogy nem sokára talán mink is ilyen vadállatok leszünk.

Ne gyötörj, Jani bácsi! Miért gyötörsz még te is?

A nyálkás, tapadósan dermesztő sár leszopogatja lábamról a húst, a forróság és a borzongás összezsap a combomnál, a hátamnál, egy villanás, és hosszúkás, fekete, csillogó gyümölcsök, lakkcsizmák himbálóznak az árok melletti fán. Én meg úgy ki vagyok tömve a bőröm alatt építkezési törmelékekkel, hogy soha nem tanulok meg repülni. Téglasors. Ugyanabból a téglából, mint amiből a kerítés épült...

Az öreg előkapja a dóznit, rágyújt, de cigaretájának nincs parazsa, és mondja, ontja végeérhetetlenül.

– Köd ott is vót, és micsoda ködök! Éccé', mint annyiszó' máskó', előörsbe küldtek, oszt ott fagyoskodtunk az erdőbe', ahunnan nem lehetett tovább menni. Úgy jött az a köd, mint az árvíz. Előbb a bokrok alját nyelte e', aztán a fák tetejét, végül mán egymást is alig tanáltuk. Előttem szürkesség, mögöttem fehér fátyol. Ki őrségbe lőtt osztva, ki meg a csontszaggató, nedves fűbe dült le aludni, a kantárszarat a bokánk köré csavartuk. A bazi nagy ködbe úgy e'kóborolt a Virág, hogy csak úgy vonzolt maga után, én meg durmoltam, a bibliai Lázár hozzám képest megbolydult darázs lehetett volna. Hurcolt a Virág, istennyila tudja, mi ütött belé, egész életibe' ez vót az egyetlen vétke, de errű' is én tettem, mijjé' nem kötöttem ki egy fához. Szóva' majdnem az orosz állásokig szánkózott velem, csú-

nyán ráfizethettem vóna, ha az én Andris komám észre nem veszi, és nem gyün utánunk... Hű, de melegem lőtt akkó' hirtelenjibe' abba' a cudar hidegbe'!

Éccé', de akkó' mán télutó vót, három napja hallgatott az ellenség. Szinte el is felejtkeztünk róluk. Gyütt a parancs, derítsük ki, hogy mijjé', és fogjunk egy nyelvet. Nagy a cűg a rókalyukba', de ha az ember két lépést tesz, meglátja a napvilágot. Odakint hópelyhek kergetőztek, finom cuorpor az ágakon. A nap mán búcsúzott, tulipiros csikokat csurgatva, akárcsak egy vérző, templo-mi szív. Tiszta, szép idő vót, meg kellett várni, amíg leszáll a sötét. Akkó' felcibáltuk a csuka-szürkére a fehér álcorongyainkat, mer' akkorra mán odalött a gyönyörű huszármundér. Valljuk meg, mán nem is nagyon vót az való ebbe a háborúba. De vajon, mijjé' hallgatnak azok odaát a szemközti hegyoldalba'? Mink meg csak lopakodunk előre, amikó' oldalró' ránk puskáznak. Suttu! Mán le is fordult a lovárú' az én Gombkötő komám, a halántékát fúrta át a golyó. Meghótt azon nyomba', még csak azt se mondta, mit üzen a feleséginek Kassára. Mer' hogy szögedi létére Kassára nőült. Hű, az anyád hétszázát, akkó' adjunk nekik! Rájuk is startoltunk, valami patruj vót, le is vágunk közülük négyet, és elkaptuk a tisztjüket, egy főhadnagyot. Túle tudtuk meg, hogy hajnalba' a muszka rettenetes ágyútűzze' szabadítja ránk a poklot. De a szerencse mégse hagyott el! No hát, minket akkó' curikkoltattak onnan azonnal, illetőleg csak a lovakka' még rendelkező huszárságot. Olyan gyorsan kellett pucó'ni, hogy még szegény komámat se temethettük el. Lesütöttük a szemünk. Úgy ódalogtunk e' onnét, hogy nem mertünk a többiekre nézni.

Hát látod, ezé' igaz az, hogy mindenkinek másféle prófuntot rendel a sors! Bele van az vésve a tenyerünkbe. Lám, az én Gombkötő pajtásom halott, én meg tovább zabáltam az egyre szűkösebb menázsit, mer' naprű' napra egyre jobban akadozott az utánpótlás, fogytak a készletek. De gyütt a tavasz, mégiscsak körű' cirókázta az április nyakát, fűlit, oszt mindenfelé úgy burjánzott a sok fű, habzott a virág, a levelek a fákön, mintha a békét ünnepelnék. Pedig, de messze vót az még! Igen ám, csak ha éccé' a természet géppuskái rákezdik, akkó' nincs megállás. Akkó' a remény golyóit röpitik a szegény, e'gyötört bakák, meg

huszárok szíve közepibe'. Hányszó', de hányszó' kapja el őket ilyenkor' a vágy, hogy kifejűdjenek a fedezék tetejire! Bele a giringyöröngyös mellvéden kisarjadt fűbe, onnan aztán ellátni a szemközi erdő aljág... Ábrándozni, hogy odahaza is zsendül a vetés, morzsó'gatni, szagulgatni a földet, marokra fogni a napsugarat, az égbolt puha selyemtisztaságát, mintha az asszony mejjit tapogatnád, rettegés és szomorúság nélkül utazni, repülni a dombok lankáin az erdőig, az erdőtől a völgyig, a völgytű' addig a leégett házig, a leégett háztű' a messzi hazáig...

Röhöghetnékem támad. Mit hadovál az öreg itt?

Semmit nem látok belőle, csak a lakkcsizmák lóbálódznak ide-oda megállás nélkül a fa kopasz ágain. Tényleg egy vén lófaszfényesítő ez a Jani bácsi. Nem segít! Igaza volt a Csuminak.

Forog a ringlispíl velünk. Kettőnk közül az öreg a leelőhetetlen.

– Te csak ne félj semmit! – mondja, és lenyúl, megragadja a csuklóm. – Az én Andris komám annyit se szólt, hogy bakk, én meg még mindig itt baszom a legyet. Nem megmondtam neked, hogy az istencsudájág kanyarog az élelvonalad? Na szóva', az a híres, gorlicei áttörés sok gyalogos társunknak juttatott ismét lovat. A San felé nyomultunk a májusi káprázatban, az orosz ágyúk pedig szünet nélkül ontották a tüzet. Éreztem, hogy a halál ott motoszkál, ott mardos a beleimben... No Virág, hegyezd a füled! Keskeny kis földsáv húzódott az erdő közepin, mintha a piperkőc, tavaszi ruhás tájat megzavarták vóna borotválkozás közben. Ragyogó, smaragdzó'd bársonyba bújtak a fák, virágarfümöt szórtak magukra, akár a dákák a gumidudás illatosítóbű'. Szép vidék. Csak az állat kellett vóna még simábbra kaparni, hogy magába bolondítsa a környékbeli kisasszonykákát. És akkó' beütött a muszka. Ide a közelbe irányították a tüzet, hogy e'vágják támadó ékeinket. Alattomos tűz-oszlopok repültek fű' a közelbe', a halál madarai búgtak, csapdostak köröttünk acél csőreikke'. A lovak is fickándoztak, erősen húztuk a zablát, pűfűtük a fejüket.

Hui-drumm! Ez itt mögöttem robbant!

Sikolyok. Rázkódik a föld.

Valami nyomás az agyamon, a Virág megugrik velem. Szörnyű félelem hasít belém, hogy

ebbe a minutába' mindnyájan egyformák leszünk a Jézus trónja előtt a bűnbe'...

És attű' kezdve semmi, csak a vattás csönd. Hollófekete hó borítja a világot...

De most nagyon távolrű' mintha megint búgna valami... Harsog, durran, ordít. Mi ez?

Főleszmélek. Hol vagyok? Zűg a sziréna a fejembe'. Hogy búg, de hogy! Milyen nap is lehet ma?

Világító rakéták fénye. Lidércfények. Fantasztikus árnyak imbolyognak körülöttem.

Valaki elemes lámpává' az arcomba világít, valaki meg folyton jajgat mögöttem. Keréknyikorgás. Ez egy szekér. Hallom, dobog a lovak patája. Mi az isten ez... Hol vagyok? Meddig tart ez még? Hova visznek? Mi történt velem?

Merő fehér bugyolába' van a mellkasom.

Megsebesültem... Tán fogságba is estem?

Ordítózás. Torlódás.

– Lefelé jobbra! Jobbra húzódj! – micsoda édes zene. Tehát a mieink visznek...

A hátam mögött újra jajgat az a valaki, aztán mond is valamit, dadog, de semmi értelme.

A fejem sárba taposott kő, moccantani se bírom.

Egy üteg vágat el mellettünk.

Lehet, hogy áttört a muszka? A sebesült kibirhatatlanul jajgat mögöttem. Érdekes, hogy én nem érzek fájdalmat, csak legalább látnék valamit.

Fojtogató fűstszag, valami meggyulladt, és ez az örűlt kocsis észre sem veszi. Csak a hátát látom. Ég a kocsi! Csakis a kocsi éghet. E' meg hajt tovább, észre sem veszi. Hahó, ember, hát nem látod, mi történik a hátad mögött?

A láng belekap a kocsis hajába. Eleven fálya. Az egész kocsisor kigyullad, valamennyien együtt vágatunk a pokolba.

Árulás! Ki engedte ránk a tűzfolyót, hogy el-emésszen bennünket? Ne engedjétek, fiúk! Hej, huszárok, csapjunk közűjük!

Na, ahun a! Rohamoz az orosz gyalogság! Hurrih! Hurrah! Ordító, barna massa.

Gyűrjátok őket, fiúk!

Rettenetes fény vág a szemembe. Minden csupa láng és tűz. A sapkák hegyibe, no meg a hajszálakon apró lángocskák villódnak. Fiúk, bajtársak, aprítsátok őket! Ti pedig ne oda, hanem amoda állítsátok azt az üteget! Majd én

tudom! Nekem most itt kell maradnom! Majd én látom, hová vezényeljem azt a tüzet! Doktor úr, engedje mán, hogy én irányítsam azt az üteget!

Aztán hirtelen olyan fáradt löttem, olyan végtelenül fáradt, hogy nem vót más vágyam, minthogy aluggyak, és a fejembe' is mán belülrű' lobogott a tűz... Ilyesmiket hallucináltam a sebláztű'.

Bizony, a halál angyala de sokszó' kattintgat a szemedbe kis villamos lámpájával, de sokszó' sóhajtozod, hogy istenem, jó gyerek leszek, csak most az éccé' aggyá kegyelmet! De alighogy elfordítja rúlad rémséges fejit, mánis bennünk fészkel a gonoszság. Több, mint egy évig feküdtem kórházba', mire úgy-ahogy összefó'toztak. Hát akkó' aztán így ért véget számomra az az átkozott háború...

Homlokomat, fejem tetejét egy tócsába dörzsölöm, hátha magamhoz térek. Majdcsak eleszi a fene ezt a vénembert, ha már nem akar segíteni... Most miért nem hozza a Pávát? Már nem vagyok született talantom? Miért szabotál? Pedig látom, hogy az árok tetején ül, fölöttem lóbálja a bakancsát, és azt is látom, hogy a Dugonics utca sarka mögül kiugranak a ruszki, látom a géppisztolyokból kicsapó lángot, hosszú sorozatok súvítenek a fülem mellett, és azt is látom, hogy nagyon is furakodnék, másznék én ám be a botanikus kertbe, csak hogy egy dróttal össze van kötözve a bokám, oda vagyok láncolva egy fához. Felbőffen gyomromból a menekülés émelgyős, összesült tankisták bűzére emlékeztető íze. Saját tébolyult, rothadó agyvelőm undorító szaga hajszol előre: ki kell jutnom innen!

Jani bácsi segíts! Esküszöm, hogy jó gyerek leszek.

Az öreg csak dudorászik.

Szép-gyer-me-kem-jöjj-ki-a-rét-re...

Hát persze, hogy ezt éneklí az öreg.

Kossuth Lajos azt üzente, elfogyott a regimentje.

Meg azt, hogy curikk.

VISSZA! Visszafelé az árokban, amerről jöttem.

Ez a Legfőbb Törvény, az egyetlen, ami még működteti a világot.

Attakot a pániknak!

Ha kiterítették is, coki a döglésnek, kuss a

rosszullétnek. Ez olyan kábulat, ami csak újabb agyvelőloccsintásra vár. A szédülések, ájulások azt súgják Sanyinak, hogy ha most elalszik, ebből az álomból nem lehet felébredni soha.

Már hogylene lehetne! Feltéve, hogy elindul és mozog.

Vegyük úgy, hogy egy elfuserált színdarabban játszik, kutyák martaléka, temetetlen hullá, szeme kipiszkálva, fél feje letépvé.

Itt nincsenek is kutyák.

Kacagj, Bajazzó, megölték Turridút! Továbbá Jani bácsi összes kozákja végigment Rigolettó lányán.

Improvizáció, amire ő nem készült. Próbák és közönség nélküli premier, mert az előadásnak éppen ez a feltétele. Ha mégis rátalálnak, ra-ta-ta-ta. Finita la commedia! Addig se tartana a cilibuli, ameddig az atomok élnek.

Érzalgős tébolygót űz a vakrémület.

A vakrémület még csak rendben volna. Ezek megfogták, amazok meglótték, emezek pedig a gödörbe dobták... Hány ujjá is van még? Merre fut a nyulacska? Alig lát, és ennél már beszarni sem lehet jobban. Most őszintén: melyik pojáca domborítana ekkorát? Na? Mondjatok végre egy nevet...

A tébolygó is igaz.

De mitől volna érzalgős-ézelmes?

„Attól, faszikám, hogy ugyanaz a hepehupás, vacak sár dermed mögötted, mint ami még előtted áll, ami még rád vár.”

Ez a Göndör hangja. Ezer közül megismerné. Kicsit rekedtes, kicsit fölényes, kioktatós, mindig készen az azonnali kontrázásra. Csakhogy ez most nem Göndör szájából, hanem az ő tropára lótt jobb füléből szól, egészen pontosan a füle helyén sistergő, zúgó, beragadt kapucsengő kellős közepéből! És ebből a sistergés-recsegésből semmit és senki mást nem hallani, csak a Göndört.

Sanyi pedig elsirná magát, ha volna mivel.

Nem igaz: kétségbeesetten zokog, legfeljebb a szokványos lé helyett véres nyálka szivárog a szemé púpjából.

Nem igaz: azért rázkódik a válla, mert most újra fázik.

Nem igaz: ropog a bőre, lángtenger perzseli szénné...

Nem igaz: mindennek az ellenkezője igaz, feltevé, hogy a visszájára fordítjuk.

De ő akkor is kijut innen, ha a fene fenét eszik! ELSZÁNT, mert méltó akar lenni a század legdicsebb függetlenségi harcának hőiséhez.

Micsoda fennkölt fogalmazás. „Cimbora, hát-rébb az agarakkal!” - mondaná a Napcsi.

Hát az biztos, hogy innen vaksizva az élet alig bonyolultabb az ő régi fakockáiból tornyozott akárminél. Kapirgál, tapogat: na akkor most rakjunk ide még egy gallyacskát, amoda meg két falevelet. Tényleg, tessék mondani, ez most az egri vár ezeröttszázötvenkettőből, vagy a regensburgi vasútállomás ezerkilencszáznegyvenötből, vagy mi a picása?

Miértismedigishováis?

Tudod, hogy mi? Az ezer és ezer év óta ismétlődő háborús ámokfutás.

Akkor most rögtön lebombázza az egészet. Csupán a kézfejen lévő, maradék kockákat kell megbillenteni, és tessék, már támad, zúg, sivít, dübörög is a száz meg száz Liberátor...

Megjegyzem, csak azért bombázom le azt az izét, hogy aztán varázsütésre újjáépíthessek mindent, és hogy győzelmi parádéba torkollhasson a történelem. Ave Kádár, morituri te salutant! Lovagi torna is lesz. Meg díszszemle. Bársonyok és selymek szivárványa. Zászlók. Döngő léptekkel masírozó alakulatok. Gépesített gyalogság, tüzéség, harckocsizok. Aztán láncsal nyakukban a foglyok. És gyönyörűbbnél gyönyörűbb nők... Minden a Felszabadítóé! El Libertad. Caesar. Führer. Generalisszimusz. Legfőbb Hadúr. Első Titkár. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Elnöke. Akit őrzöngve ünnepel a nép. Minden a Hercegé, aki én vagyok. Rövidesen ítékezni fogok elevenek és holtak fölött. Úgy gázolok át a sztálinvárosi Vasvári Pál Állami Általános Iskolán, a Plúszó vezérelte hétköznapokon, az ócska

kosztón, a romhalmazzá lőtt budapesti utcákon, akárcsak a kerekek vájta, Vasmű utcai gödrök esőtócsáin hajdanán, ügyet sem vetve rá, hogy kopott, kinyúlt mackónadrágomat összefröcsköltem a sáros lé. Plúszó, te mocsadék! Államunk és Pártunk Micsurin-tenyésztette barma! Ha összeakadtunk volna a Corvin közben, azonnal kaptál volna egy csinos kis golyót a kopoltyúdba... De persze akkor még, ötvenkettő őszén engem a barakkvárosiak, a Sugár Ferkóék kergettek, s agyabugyáltak el hazafelé jövet az iskolából, máskor meg az Abszolút Lényeg után loholtam, vagyis egy hátrahúzó csellet elloptam Hanappitól a labdát, hirtelen föl pattintottam a térdemre, aztán hátravetődve-ollózva vágtam az osztrákok kapujába a győztes gólt. „Ragyogó teljesítménnyel mutatkozott be Budai helyén a válogatott újonca” – írta volna a másnapi Népsport... Vagyis az élet annyit produkál, amennyit én találok ki magamnak belőle.

Infantilis szerep.

Ha a nemlétező nézők valamelyike becsmérőló szavak helyett azt kiabálná: „Társadalom!”, hát attól sokkal jobban kirügyeznének a pattanások Mérlegh Sándor hátán, az tuti. Ez a szó annyit jelent, hogy nemsokára bedugják a „Dolgozó Nép”-ről elnevezett nyúlketrecbe. És fogalma sem lesz, hogyan védekezzen a Sugár-gyerekek ellen, akik majd kihegyezett ágakkal döfködnek befelé a drótháló résein, és az ő kétségbeesés színezte ábrándozását kihasználva, friss levegő után szimatoló, gyanútlan orrán nyomják el égő csikkeiket.

Holazistenben is van az a miazisten? Mintha lett volna valahol ebben az árokban egy oldalsó leágazás...

Elindul visszafelé a mézszárlás szülőcsatornáján, hogy megfogjon a Halál méhében.

Gondolatok zászló tartó hőseinkről az I. világháború csatái és a Trianon utáni emlékművek fényében

A zászló tartó az a vitéz katona, aki úgy indul a csataterre, hogy az általa felmutatott zászlót az ellenséges katonák mind látják, és meg akarják szerezni a zászló tartótól, aki (mivel mindkét kezében a zászlót fogja) önmaga testi épségét nem is képes megvédeni, de élete árán is mindent megtesz a zászló megvédéséért, melyre a zászlóavatáskor esküt tett. A zászló tartó vitézi bátorsága és helytállása kimagasló értéket képvisel a magyar hadtörténetben.

Az I. világháború az ipari termelési háttér és a gépi technikai fejlettségi szintek csatasorozata volt: ennek okán kiemelten fontos megemlékeznünk azokról a hős magyar vitézekről, akik ezekben az iszonyatos veszteségeket, tömegmészárlást jelentő küzdelmekben is megmutatták, hogy milyen fontos megőrizni nemzeti zászlónkat.

Kevéssé ismert világ ez, és a jelentőségét az is felmutatja napjainkban is, hogy számos szobor, zászló tartó ábrázolás született az I. világháborúban elesett magyar katonák emlékezetére, melynek megismerése nemzeti hagyományörzésünk fontos feladatai közé tartozik.

A zászlóbontás alapvető rítust jelent a magyar zászlóhagyományban! A zászlóbontás közismert fogalom a magyar hadtörténetben, de jelen van a politikatörténetben és a művelődéstörténetben is. A zászlóbontás fogalma szellemi értelemben is igazi hajtóerő! A neves történész, Kristó Gyula ekként fogalmazott 1985-ben egy sorozatkötet első számában: *„A jelen kötettel új sorozat indul útjára. Sorozatot indítani annyit jelent, mint bízni a jövőben, remélni azt, hogy az elkövetkező kutatások eredményei megtöltik majd a sorozat köteteit. De nem egyszerűen csak bizakodást jelent, hanem egy kicsit a jövő irányítását, birtokbavételét is. Egy sorozat mindig zászló, amely mögé fel lehet sorakozni. A zászlóbontás elmaradása folytán sok jószándék mehet veszendő-*

be, szétforgácsolódhat sok derék akarat, a zászlóbontás viszont együvé gyűjtheti mindazokat, akiknek szíve e zászlóért dobog. E sorozat a Dél-Alföld zászlaját hordozza fennen.” (1)

Ilyen zászlóbontás volt az Aracs folyóirat megszületése is, a délvidéki magyarság nemzetudatának és magyarság együvé tartozásának megerősítésében. Minden szellemi értékünk felmutatása nemzetlétünk ősi és értékteremtő alapjait óvja és teremti újjá, mely közösségi teret jelent a hagyományörzés jegyében.

Ennek okán egy könyvre hívnám fel itt a figyelmet! Magyarország legsokoldalúbb zászlószakértője, Cs. Köttrá Györgyi könyve 2011-ben jelent meg. Címe: *„Magyar zászlók. A honfoglalástól napjainkig.”* Igen értékes alkotás ez a könyv, mely a tartalma, a gondolatai és a számos színes kép alapján alpmű a magyar zászlótörténet iránt érdeklődők számára.

A magyar középkorból eredő zászló tartói esküre hívom fel most a figyelmet!

A zászló tartó esküje fejezi ki leginkább a felelősségvállalását: az életére kellett esküdnie a zászló megvédése tekintetében. A zászló tartónak meg kellett esküdnie arra, hogy ha a jobb kezét átlövik, vagy megvágják, akkor a bal kezébe veszi át, és ha ezt is sérülés éri, akkor a szájába kell vennie. (2) Megítélésem szerint a fenti zászló tartói eskü lelki tartalma jelenik meg a megvédés teljességére utaló *„foggal-körömmel”* magyar kifejezésünkben is.

A magyar szertartási rítusokra is érdemes utalni, mivel ezek a zászló magasztossági tartalmát is megadják. E rítusrend főbb elemei a zászló alá állás, a zászlókiosztás, a zászlómentés, a zászlószerzés, a zászlóavatás, a zászlóanyák, a zászlóanyai szalag, a zászlóavatás, az eskü, a zászlólengetés, a zászlófoszlány, a zászlólevétel, a zászlógöngyölés, a zászlóemelés.

A magyar hadtörténeti hagyomány különleges jelképe a zászló: a zászlótartó, amikor eskütétellel kézbe veszi felmutatásra és megőrzésre a zászlót, akkor ezzel egy egész jelképrendszert tart a kezében. A magyar zászlótartó különleges hadtörténeti szerepe kapcsán fontos rögzíteni, hogy a magyar nemzeti zászlónak a szülőföld, a haza, az ország jelképi szerepéről számos történeti adat szól.

A debreceni honvéd ezred tekintetében maradt fenn az alábbi I. világháborús történet: a heves harcban a zászlótartó sebesülése következtében az ezred lobogója majdnem az oroszok kezére jutott. Pacsi Sándor őrmester azonban hősiességgel kiragadta azt az ellenség kezéből. Tizenhárom Arany Vitézségi Érmel érdemelt ki az első világháborúban a 3. honvéd gyalogezred. (3)

A zászló az I. világháború kezdetekor is a haza, a katonai becsület és hősiesség jelképe volt. Az ellenség is a zászlót igyekezett megszerzeni, s az elvesztése olyan súlyos bűnnek számított, amely nyomán akár fel is oszlathatták az alakulatot.

A szerb fronton harcoló székesfehérvári császári és királyi 69. gyalogezred zászlótartói egy 1914 augusztusában sorra került csata során különösen helytálltak. A szerb tüzérségi és gyalogsági tűz miatt csak súlyos veszteségek árán sikerült kivonni a tűzcsapásból az életben maradtakat. Az ezred a mindössze néhány órás összecsapás során 14 tisztet és 360 fő legénységet veszített. Az ezredzászlóról senki sem tudott semmit. A „szakasz, melynél a zászló be volt osztva, igen erős és hatásos tüzet kapott”. „Horkay hadapród, zászlótartó, mindjárt az ütközet elején fejébe kapott telitalálatot, helyette, Nagy szakaszvezető utána röviddel szintén elesett és ugyanúgy jártak azok az emberek, akik a zászlót magukhoz vették.”

Kiss Károly hadapród volt a zászlótartó, aki gondoskodott arról, hogy a zászló ne kerüljön az ellenség kezébe. Ekként írt erről: „Saját állásunkra az orosz tüzérség a leggyilkosabb ágyútüzet zúdította. Az ágyúk és puskatűz a közeli rohamot készítették elő. A legádázabb tűzben

hallatszik szinte elhalóan Fehreler alezredes úr szava: »Zászlótartó, zászlótartó ki a tűzből, mentse meg a zászlót, biztos helyre a zászlóval!« Én Isten nevével ajkamon kiugrottam a zászlóval a lövészárokból s amilyen gyorsan csak tudtam a tartalék felé futottam, közben a legrémesebb ágyú és puskatűz üldözött. Amikor már egészen kimerülve hátra tekintettem, akkor láttam, hogy még három honvéd fut utánam. A kérdezősködésekre azt felelték, hogy az a feladatuk, hogy ha a zászló elbukik, ők felemeljék. Ezek után, mint egy óra múlva az orosz rohamra indult, de akkor már a zászló biztos helyen volt.“ (4)

Wass Albert 1947 decemberében írott A zászlótartó címet viselő versének néhány sorát idézem az örök zászlótartói minőség hangsúlyozása céljából:

„Hanem ott bent, a dúlt lépcsők alatt
valaki áll a ködben, egyedül.
Feszesen és szálfamereven.
Ruhája rongyos, arca beesett,
de áll és merev jobbjá markolja makacsul
a ködöt, mintha zászlót tartana.

Ő az: a zászlótartó névtelen legény.
Hűséggel áll és becsületesen,
mint akit ott felejtettek a nagy idők
néma jelként a véghetetlen éjben.”

Számos I. világháborús emlékmű a zászlótartó magyar katona jelképe révén fogalmazza meg a vitézi bátorság, a haza iránt érzett oltahatatlanság és rendíthetetlen szeretet, valamint a jövőbe vetett reménység együttes gondolatát. Ezen emlékművek mély érzelmi hatást gyakorolnak az arra feltekintő emberre napjainkban is. A lelki azonosulást teremtik meg a 100 évvel ezelőtt élt hős katonáinkkal, akikre emlékeznünk örök kötelességünk.

A jelen írásomhoz csatolt hat zászlótartó katonát ábrázoló emlékmű külön-külön és együttesen is az örök értékek jegyében fogalmazza meg a csatatérre menő vitézeink áldozatvállalását.

Budapest

Budapesten, az Új köztemetőben egy hatalmas emlékmű tetején olyan zászlótartó ábrázolás látható, melyen a katona a kegyelet jegyében tartja jobbjában nemzeti zászlónkat. Égre emelt bal keze a mennybe ment hősökre emlékeztet.

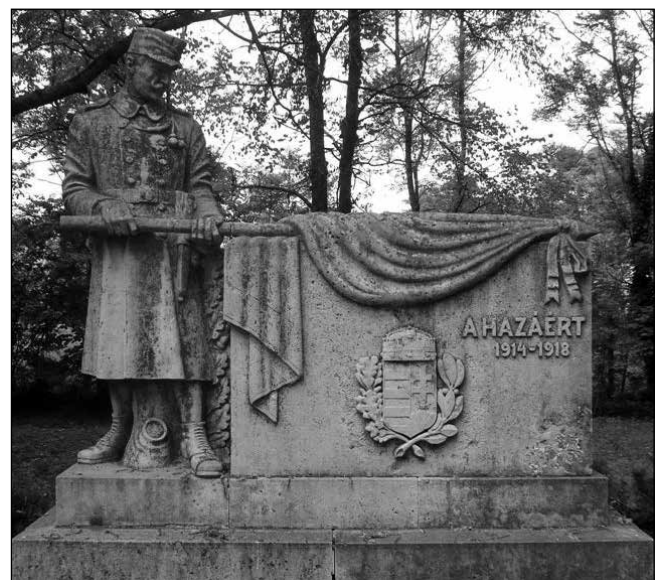

Kölesd

Kölesd emlékművén a rendíthetlenség jelképe megragadó: a zászlótartó katona testtartása erőt sugárzó, és a mindkét kezével fel-emelve tartott zászló az örök hazaszeretet és a jövőbe vetett reménység kifejezője.

Érd

Szatymaz

Szatymaz hősi emlékműve a kegyeleti emlékezés igen magas értéktartalmát jeleníti meg. „A HAZÁÉRT” elhunyt katonák a nemzetért áldozták fel életüket: a zászlótartó által tartott zászló mint szemfedél jelenik meg ezen az alkotáson.

Tapolca

Tapolca emlékművén a zászlót tartó magyar vitéz a jobbában még fegyvert is tart: megítélesem szerint ez az ábrázolás egyszerre a kegyelet, a hősi megemlékezés és a fel nem adott harckészség jegyében született.

Tokaj emlékművének tetején az égre tekintő zászlótartó a jobbában tartja nemzeti jelképünket, a magyar zászlót; balját pedig a szívéhez emeli: ez utóbbi kézmozdulat egyszerre jeleníti meg számomra a kegyelet érzületét, valamint a zászlótartói eskü rendíthetetlen és magasztos jellegét. Dédnagymamám bátyjának Szulinszky Jánosnak (1874–1916) a neve is megtalálható a tokaji szobor talapzatán lévő emléktáblán, melyen az I. világháború tokaji hősi halottainak neveit rögzítették.

Tokaj

Ezek az emlékművek olyan mély, megrendítő és magasztos zászlótartó ábrázolásokat mutatnak napjaink embere számára, melyek az örök hazaszeretet és rendíthetetlen bátorság együttes értékrendje jegyében fogalmazzák meg a katonai vitézség előtti tiszteletadás követelményét: mindezt a reménység és az Istenbe vetett hit világképében gyökerezve teszik.

Zárógondolatként fontos rögzíteni, hogy a magyar zászlóhagyomány és a magyar zászlótartók vitézi bátorsága olyan történelmi örökségünk, melynek üzenete máig hat. Ugyanolyan szeretettel és megbecsüléssel kell a magyar nemzeti zászlónkat tisztelni és megóvni is, melylyel elődeink vigyázták nemzetünk és országunk ősi jelképét.

Források: (1) Kristó Gyula: Beköszöntő. In.: A Körös-Tisza-Maros-köz középkori településrendje. Délalföldi évszázadok. Szerk. Blazovich L. 1. 1985. 5. o.; (2) Takáts Sándor: Hangok a múltból. Bp., 1930. 59. o.; (3) www.krater.hu/krater.php?do=3&action=a...; (4) nagyaboru.blog.hu/.../ezredzaszlok_a_harcterem_2_resz

Magyar jelenlét az olasz Monte Grappán

Megemlékezés

*Katonák futnak felém
véres szuronnyal,
zászlajukon bukfencet vet a nap,
térdük megroggyan,
estükben békét kiáltanak.*

*A költők a békéről énekelnek,
míg háborúk folynak
a vérző nap alatt.*

*Könnyben úsznak az anyák,
a szívek kettéhasadnak,
könnyezik a föld is,
bombát szórnak a vasmadarak.*

*Hányszor hallottam
a szót: „béke”
hazug szónokok szájába
mesterkélten téve!
Bután beszélnek
értékről, hazáról,
fogalmuk sincsen
az igazi morálról.*

*Hiún páváskodnak,
pöffeszkednek
húszéves hőseink
hamvai felett;
talán a fiúk újrahálnának,
halva e szóförgeteget.*

*Ha mindenki a maga dolgát
tenné rendesen,
s golyhó módjára
nem fújná fel magát
egy politikus sem,
ha családban, munkában
és a nagypolitikában
az egyszerű tisztesség
uralkodna szépen,
a fiúk a föld alatt
vagy fönt, a magas égben,
boldog mosollyal sutognák
„értetek megérte:*

*fiatal életünk
a Grappára érve
a gránát széttépte.*

*Nőjön porainkból virág,
a szél vigye rózsáink
minden egyes szirmát,
becsület, bölcsesség
illata lengje be
a mezőt, ahonnan akkor elvittek,
és a hegyet, ahol eltemettek minket.*

*Béke porainkra?
Béke tinektek,
kik csontjaink felett
őszinte imát rebegtek,
megköszönve azt,
hogy itt jártunk
jóval előttek.”*

2011. augusztus

Könnyen belátható, hogy ennek a versnek nincs kifejezetten irodalmi értéke, annál hívebben tolmácsolja viszont a szerző érzéseit a Monte Grappán évente megrendezésre kerülő világháborús megemlékezés kapcsán.

Bizony, Venetóban és Friuliban, Olaszország északkeleti tartományaiban, ahol az első vi-

lágháború, ahogy itt mondják, „a nagy háború” frontvonala húzódott, minden évben számtalan katonai és civil tiszteletadás zajlik az elesett katonák emléke előtt.

Magam 1999-ben jártam először a Grappa hegy 1776 m magasban lévő csúcsán, ahol monumentális, mégis egyszerű kivitelezésű katonai

temető épült. Önmagában ez a tény is dicséretes, ugyanakkor természetes is, hiszen minden nemzetnek erkölcsi kötelessége a hősi halottaira való emlékezés, a hadisírok gondozása, melyek előtt fejet hajtva a felnövekvő nemzedékeknek történelmet és hazaszeretetet tanítanak a jelen levő notabilitások. Ami azonban igazán megkapott engem és a néha odalátogató magyar turistákat – most tessék figyelni! – az az egykori háborús ellenfelek halottainak megbecsülése. Mert ellenfelek voltunk, ellenségek soha. A kifejezetten véres hegyi harcok tűzszüneteiben a katonák gyakorta átszöktek az ellenfél táborába, hogy egy jót kártyázzanak, és az olaszok ilyenkor szívesen kínálták élelmiszerral az éhes monarchiabeli fiúkat, másnap azonban kénytelenek voltak ölni egymást.

Az 1935-ben épült, öt koncentrikus félkörben 12 615 olasz katona nyugszik, akik közül 2283 név szerint szerepel az urnaszerűen falba helyezett sírokon, az ettől északkeletre levő szektorban pedig az osztrák–magyar monarchiabeli elesettek kaptak végső nyughelyet. A 295 beazonosított katona sírja mellett 10 000 névtelen magyar, osztrák, cseh, bosnyák, román férfi földi maradványait gyűjtötték urnákba. A szépen gondozott katonai temetőt egy kör alakú kápolna uralja, amelyben a Grappai Szűzanya szobrát helyezték el, amelyet még Giuseppe Sarto bíboros, a későbbi X. Piusz pápa áldott meg, miután öszvérháton kaptatott fel a magasba. Történt ez 1901-ben, s azóta a venétek zarándokhelye lett a hegycsúcson lévő kápolna, ahová azóta is elzarándokolnak minden év augusztus első vasárnapján.

A két világháború nemhogy megakasztotta volna a mélyen megélt népi áhítatnak eme megnyilvánulását, ellenkezőleg. Immár a hősi halottak előtti főhajtás, legyenek azok olaszok vagy az Osztrák–Magyar Monarchia katonái, az esztelen és kegyetlen háborús vérengzésről való megemlékezés, valamint a béke iránti vágy és elkötelezettség motiválja a venéteket, hogy már kora reggel elfoglalják helyüket a temető központi „tribünjein”, ahonnan jól láthatják a megemlékezés minden mozzanatát, és részt vegyenek a szentmisén. Persze látványosságnak sem utolsó ez a nagy tömegeket megmozgató esemény, hiszen a külföldi delegációkon kívül országos,

tartományi, járási és számos helyi méltóság van jelen, akiket díszes egyenruhába öltözött katonai egységek, töménytelen zászló (minden település külön zászlóval rendelkezik, melyen katonai érdemrendek vannak feltüntetve) és rezesbanda kísér.

Az olasz, az osztrák és az európai himnusz, a koszorúzások, a beszédek elhangzása és a szentmise után a nép, ha még ki nem fáradt, átsétál az osztrák–magyar temetőbe, ahol szintén lezajlik egy rövid ünnepség. Aztán a meghívott vendégek fogadáson vehetnek részt a szintén a csúcson épült nagy menedékházban.

Mint mondtam, a meglepő számomra az volt, hogy olasz földön, emberségből és belátástól vezetve, évtizedek óta minden évben megemléznek az osztrák–magyar hadsereg elesetteiről, Magyarországon azonban igencsak mostohán bántak az imperialistának titulált első világháborúból szerencsésen hazatértekkel, a hatvanas években – pártutasításra – magyar megbízottak elégették a bécsi katonai archívumban még meglévő magyar vonatkozású iratokat, nemhogy az ellenfél sírjait gondozták volna, vagy külhonban hajtottak volna főt az elesett magyar katonák előtt.

Amikor 2000-ben kiköltöztem a Grappa hegy lábánál fekvő egyik faluba, megfogalmazódott bennem az elképzelés, hogy ezen a megemlékezésen helyet kell biztosítani egy hivatalos magyar küldöttség részére is. Annál is indokoltabb volt ez az szándék, mivel az osztrákok részéről már vagy húsz éve jelen volt egy katonai és civil delegáció, fúvószenekarral egyetemben. Márpedig ha szemügyre vesszük az elesett katonák

nemzeti hovatartozását, bizony kimagaslóan sok magyar nevet találunk. Az olasz hegyivadászok, akik az ünnepség lebonyolításának fontos szervezői, lelkesen bátorították az ügy kibontakoztatását.

Romantikus vágy maradt volna ez az elképzelés, ha nem találkozom Dinyés László képzőművésszel, aki nemcsak történelmi ihletésű köztéri szobraival tűnik ki, hanem számos olyan történelmi kutatómunka fűződik a nevéhez, amely főleg az 1848-as forradalommal és az első világháború témájával foglalkozik. Az ő elnökségével alakult meg a Magyar Monte Grappa Baráti Kör, melynek alelnökei a volt argentin magyar nagykövet, Misley Károly, a filmrendező Gulyás János és e cikk szerzője. Kettős cél vezette a Baráti Kör tagjait. Egyrészt felvállaltuk, hogy amíg nincs központi magyar küldöttség, addig mi látjuk el ezt a hiánypótló feladatot. Másrészt pedig jelentős kutatómunkával feldolgozzuk az itt elesett magyar katonákról fellelhető adatokat. Ennek a munkának az eredményeként még Angliából is felkerestek bennünket itt elesett magyar családtagjuk felkutatása végett. Ezen túlmenően a baráti kör magyarországi tagjai számos hazai megemlékezésen vettek részt, az olaszországi eseményeken pedig jómagam képviseltem csoportunkat. Nevünkhöz fűződik a többi között a Bassano del Grappában megrendezett Trianonról szóló konferencia.

2007-ben a Baráti Kör kiállítást rendezett a Fonte nevű településen, ahol első világháborús, olasz vonatkozású magyar dokumentumokat, féltve őrzött számos családi ereklyét láthatott a közönség. A kiállítás megnyitóján vetítésre került a Gulyás testvérek által forgatott „Én is jártam Isonzónál” c. film rövidített változata, melyen az olasz fronton harcolt veterán magyar katonák hatvan évvel később visszatértek a háborús emlékek színterére. A film vetítése és a kiállított anyag is óriási tetszést aratott a helyi lakosság körében, közülük sokan a mai napig fémdetektorral gyűjtik a Monte Grappán helyel-közzel fellelhető kézigránátokat, töltényeket és egyéb katonai tárgyakat. Néhányuk a kiállításra is felajánlotta egy-két becsesebb tárgyát.

Az egyes megemlékezéseken a Baráti Kört 10-15 tag képviselte, néhány alkalommal a kiskunmajsai huszárok kíséretében. Saját hímzé-

sű, farkasfogas, angyalcímeres zászlókat és a hozzánk társuló huszárok díszes öltözékét sokan megcsodálták, beszédeinket igen értékelték, és jelenlétünk néhány év alatt szeretettel várt színfoltta vált a Grappa-hegyen.

2011 augusztusában Hende Csaba honvédelmi miniszter üdvözlő levelét olvashattuk fel az egybegyűlteknél. Ez az óriási előrelépés két okkal magyarázható. Egyrészt Hende Csabának a nagyapja is az olasz fronton harcolt, onnan szerencsésen hazatért, másrészt a Honvédelmi Minisztériumon belül megalakult a Háborús Kegyeleti Főosztály – ajánlom megtekintésre a honlapját: www.hadisir.hu. Az általuk felfrissített adatbázis pedig itt érhető el: <http://www.hungarianarmedforces.com/1vh/>.

Levelében a miniszter ígéretet tett a következő évi személyes részvételére, ezt be is tartotta.

2012-ben először látogatott a grappai katonai temetőbe miniszter, lett légyen az olasz, osztrák vagy egyéb nációbeli. Hende Csaba nemes gesztusa, egyszerű és karakán megnyilvánulása könnyen meghódította a venétek szívét és megkoronázta a Magyar Monte Grappa Baráti Kör többéves fáradozását.

Természetesen egyéb településeken is fellelhetők magyar vonatkozású katonai temetők, ahol rendszeresen tartanak ünnepélyes megemlékezéseket. A teljesség igénye nélkül: Asiago, Feltre, Quero, Monte Tomba, Folina, Re di Puglia, Doberdo hadisírjai. Baráti Körünk emberi és anyagi erőforrásai időközben jelentősen megcsappantak, de lehetőségemhez mérten, igyekszem továbbra is képviselni a magyar színeket.

Georg Trakl (1887–1914) emlékezete

Éppen születésének 125. évfordulóján írom ezt a jegyzetet. 1887. február 3-án Salzburgban született Georg Trakl, a tragikus sorsú osztrák költő és író, aki mindössze 27 évet élt. Apja Sopronból származott. Az ő kívánságára 1908-tól gyógyszerészeti tanulmányokat folytatott Bécsben, ahol kokainfüggő lett. Ekkoriban jelentek meg első versei expresszionista lapokban. 1912-ben Innsbruckban katonai gyógyszerészként dolgozott. 1914-ben behívták katonának, átélte a véres galíciai (grodeki) ütközetet, majd egy krakkói hadikórházban dolgozva öngyilkossági kísérletet követett el, és pár nap múlva, 1914. november 3-án elhunyt. Egyes vélemények szerint a kokain túladagolása okozta halálát.

Életében csak két verseskötete jelent meg. Témái főként a halál, az elmúlás, a születés előtti nemlét, a „kék végtelen”.¹ Életművének alapos ismerője, versei fordítója és értő kritikus, Erdélyi Z. János² mesterien elemezte költészetét. Trakl költői életművét a színek burjánzása, szinte orgiája jellemzi. Az idilli kezdés után szinte mindegyikre ráborul a nyomasztó hangulat. „Elkezdjük olvasni valamelyik verset: kedves, sokszor idilli, vidám képpel kezdődik, hogy aztán egy hirtelen váratlan fordulattal elének táruljon a romlás, a pusztulás, megjelenik a Gonosz; avagy egy haláltáncszerű kép ad az addigiaknak egészen más értelmet. (Erdélyi). Gyakran az idill keveredik a pusztulás képeivel. Néhány példa ízelítőnek.”³

¹ Vészits Ferencné: „Georg Trakl” in *Világirodalmi Enciklopédia* II. Bp. Gondolat, 1984, 462.

² *Georg Trakl: A magányos ősze. Georg Trakl összes versei és szépprózai írásai. Fordította és az előszót írta: Erdélyi Z. János. Fekete Sas Kiadó. Bp. 2002, pp. 288.*

³ Erdélyi Z. János fordításai in *Pannon Tükör*, 2002. szeptember-december.

*Az esti szél végső sóhaja ó, de magányos.
Olajfa sötétjében hajlik le halódva a fej.
Megrendítőn hanyatlik az emberi nem.
Eme órában a látó szeme
csillagai aranyával töltekezik.*

*Harangszó süpped az estbe, többé fel sose
hangzó,
fekete falak omladoznak a téren,
halott katona szólít imára...*

(*Helian, részlet*)

*Kéklőn dereng a tavasz; lélegző fák alatt
sötét lény tart az estbe, pusztulásba
fülelve rigók lágy panaszára.
Némán sarjad az éj, vérző vad,
s lassan a dombra hanyatlik...*

(*A halál hét éneke, részlet*)

*Kit siratsz úgy alkonyi fák alatt?
A nővért, sötét szerelmét
egy vad nemnek,
melyből a nappal arany keréken elsuhan.*

*Ó, bár kegyesebben jönne az éj,
Krisztus.*

...

*A halál fekete partján
kószálva*

a szívekben bíbor pokol-virág virul...

(*Passió, I. változat, részletek*)

Georg Trakl költészete kavargó képzuhatagaival elkápráztat. Rendkívüli ez a költői világ, ahogy élete is az volt: genetikai terheltség, drogfüggőség, testvérszerelm jellemezte. Minden bizonnyal a túlzott kábítószer- és alkoholfogyasztás, valamint az öröklött terheltség vezethette a leánytestvérével, Margarethével

folytatott viszonyhoz is, ami miatt súlyos bűntudatot érzett. „Széttört kardot éreztek szívükben”. Mária közbenjárását kérték az isteni irgalomért.

*Csókos ágyunkon fenyeget az éjjel;
s egy hang szól: E bűn rátok örököül!
Még torkig tűnt kéjeink gyönyörével
könyörgünk: Kegyes Mária, könyörülj!*

(Vérbűn, részlet, Rónay Gy. ford.)

Szakértők megjegyezték, hogy a XIX/XX. század fordulóján több hasonlóan különc, magányos író- és művészpálya is található az Osztrák-Magyar Monarchiában, így pl. a maga korában neurotikus hivatalnoknak látszó Franz Kafka, vagy az iglói patikus, Csontváry Kosztka Tivadar. Álomszerű víziók, kísérletes képek, a meghasonlott lélek mélyéről születő szimbólumok jellemzik írásaikat, festményeiket. Trakl a két „elátkozott” francia költőt, Rimbaud-t és Verlaine-t tartotta mesterének, továbbá Hölderlin és Nietzsche hatottak látomásos költészetére, világnézetére.

Szerb Antal a következőket írta Georg Traklról: „Nem szabad azt mondani, hogy Trakl azért írt ilyen verseket, mert örült volt. Hanem inkább azt kellene gondolnunk, Hölderlin, Trakl és József Attila áldozatok voltak, megrongált, ellenállásra képtelen idegrendszerüket vak eszköznek használta fel, hogy kimondja önmagát, a titokzatos és örök emberi tartalom.”⁴

Georg Trakl költeményeiben gyakran viszatérnek bibliai reminiscenciák, szimbólumok. Ilyenek pl. a *Luciferhez* és *Egy fogoly feketéigó éneke*. Az első a Sátánról, a Sötétség fejedelméről, illetve a Gonosz hatalmát megtörő „szelíd Báránnyól”, a bűneinket magára vállaló Megváltóról szóló látomás, a második a Getszemáné-kertben vérrel verejtékező, keresztáldozatára készülő Krisztust jeleníti meg. Már elővételezi az irgalmas Isten emberszeretetét képviselő Megváltó győzelmét a bűn felett, elővételezi a húsvéti hajnalt:

*„Sugárzó karok irgalma
Megszakadó szívet ölel.”*

⁴ Idézi Györffy Miklós: Utószó= Erdélyi Z. János: A halál hét éneke/Georg Trakl, Bp. Orpheusz, 1993, 131-136.

Georg Trakl gyakran szól az Áldozat, az Isten Báránya alázatáról. Isten Fiának alázatát és szenvedését festi meg a *Crucifixus / Keresztrefeszített*. (Saját fordításomban közlöm.)

*Isten ő, előtte szegények térdelnek,
Tükre a földi kinnak, végzeteknek.
Köpéssel mocskolt, sápadt Isten Ő,
Elvérzik épp a gyilkos dombtetőn.*

*Testének kínja előtt térdepelnek,
Hogy alázatuk övével lépjen nászra,
S szívük a halál-vágy jegében edzze
Végső tekintetének éje és halála. –*

*Hogy megnyissa – földi kín jelképeként –
A kapukat az égi szegénységnek
Ő a halálra-vált töviskoronás Király
Kit elveszettek s angyalok dicsérnek..*

E megemlékezést rövid teológiai jegyzettel zárom.

Megindító a fiatal osztrák költő együttérzése a kicsikkel, szegényekkel, szenvedőkkel, illetve a betegségeinket és bűneinket magára vállaló keresztrefeszített Üdvözítővel..

Jézus nyilvános működése kezdetén hirdeti, hogy érkezett Isten országa (uralma), amelybe elsőnek a lélekben szegények, a kicsik, az alázatosak, a szenvedők és sírók lépnek be. Az Emberfiának megesik a szíve a szenvedőkön, „szánja a sereget.” Az Izajás által megjövendölt Szenvedő Szolga sorsát teljesíti be: magára veszi gyengeségeinket, betegségeinket, bűneinket, hogy szabadulást hozzon: Ő az Üdvözítő.

Manapság a teológusok nemcsak Isten Fiáról, hanem Isten szenvedéséről is beszélnek.⁵ Részben Órigenészt követve megvilágítják, hogy a szeretetből történő együtt-szenvedés a Szeretet-Isten egyik legcsodálatosabb tulajdonsága. Isten Fia emberré lett, szeretetből szabadon felvette az emberi természetet, miközben Istenségében nem fogyatkozott meg.

Istenünk nem személytelen Abszolútum, hanem három Személy szeretetközössége.

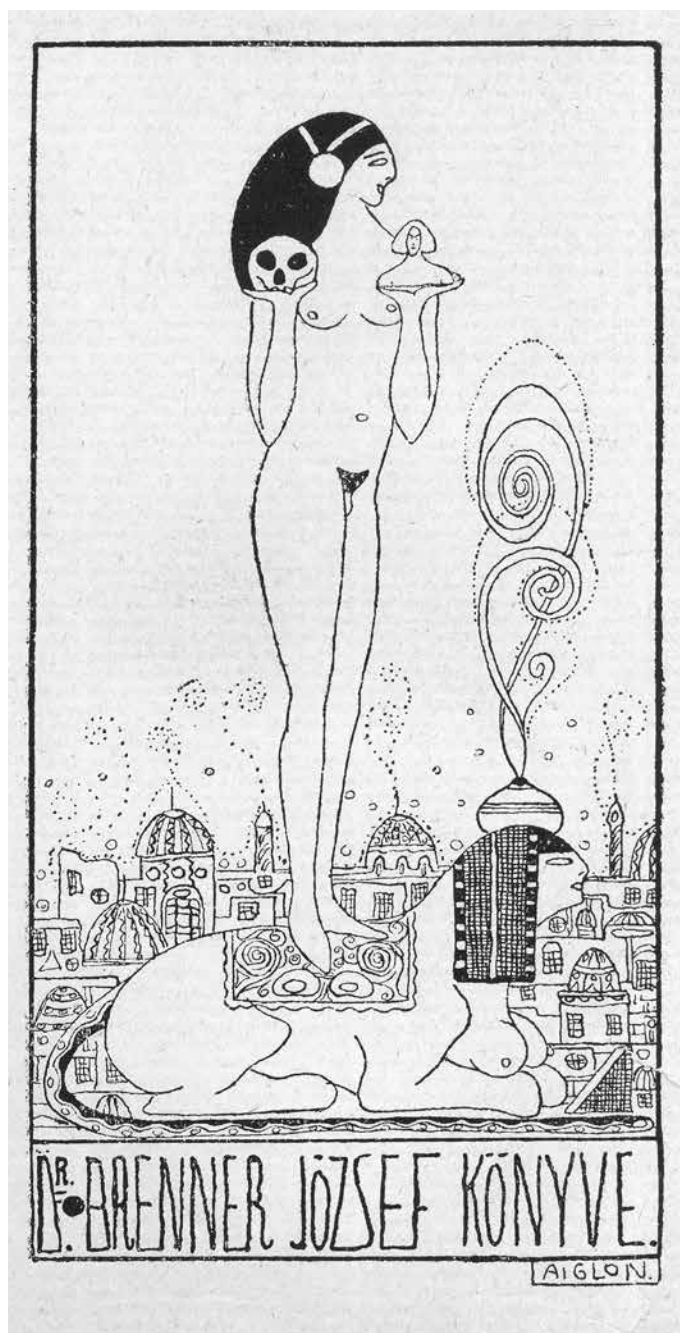
⁵ Vö. F. Varillon SJ : Isten alázata és szenvedése. Szent István Társulat, Bp. 2002, 169-193.

Az Atya szabadon adja oda Fiát a viláért, a Fiú szabad szeretetből mond igent az Atyának a Lélektől vezérelve, és hatalmát szerető engedelmességgel kiüresíti a szolgálai alak felvételével. (Fil 2, 6-11)

„Amikor a szeretet lemond a hatalomról, amely a saját törvényét diktálná, kiteszi magát a visszautasítás kockázatának. Van olyan emberi szenvedés, amelyet Isten nem ismer: önmagát elégtelenül szeretőnek tudni. Ha Is-

ten szenved, ez azért van, mert túlságosan szeret.”

(F. Varillon SJ) Isten Fia a végső erőtlenségben a leghatalmasabb: „Regnavit a ligno Deus”, Isten a keresztről uralkodik. (Liturgikus himnusz.) Paul Claudel költő írta: „Longinusz lándzsája messzebb hatolt, mint Krisztus Szíve, Istent sebezte meg, elhatolt egészen a Szentháromság szívébe.”

Sassy Attila, Sassy-Szabó Aiglon
Dr. Brenner József (Csáth Géza) könyvjegye

SZÍNES MELLÉKLET

Budai Sándor Lovaskatonák, 1915

Burchardt Bélavári István Cím nélkül, 1915

Márk Lajos *Lány labdarózsákkal*, 1923

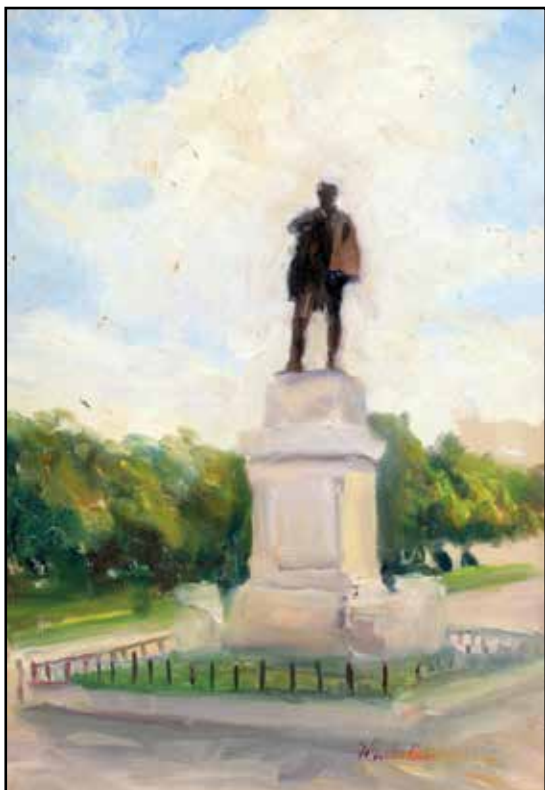
Gyelmis Lukács *Barackfák hóval* [1930-1940]

Kézdi Kovács László *Álmodozás*, 1910

Herman Lipót *Bacchanália* [1930-1940]

Husvéth Lajos Schweidel József
szobra Zomborban [1921]

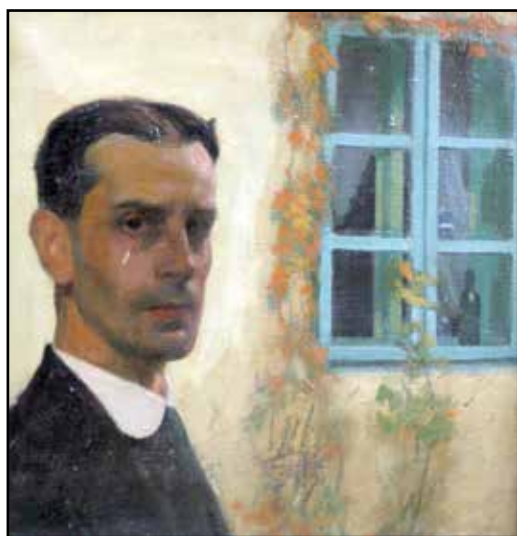
Szirmai Antal Kossuth Lajos
egészalakos arcképe, 1904

Than Mór Mária Terézia császárnő
[1717-1750], 1880

Lóschinger Béla
Varga Károly arcképe, 1909

Oláh Sándor Önarckép, 1911

Kernstok Károly Férfi arcképe, 1904

*Schmitt József Rudics Máté arcképe
(korábban Szucsich János arcképe), 1824*

*Kovács Kovásznai István
Kuluncsits István polgármester, 1899*

Jakobey Károly *Virgo Immaculata - Szeplőtelen Szűz*, 1871

Iványi Grünwald Béla *Az áldozat allegóriája* című színes üveglakterv [1912]

Rudnay Gyula Kiránduláson, 1935 körül

Károly Ernő Kikötő [1914]

Csáth Géza Város holddal, 1907

Neogrady László Vaddisznó vadászat [1922]

Solymosy Lajos Tájkép [1890-1900]

Peske Géza Kacsák a tavon [1904]

Nagy István Gyilkos-tó [1920]

Nagyapáti Kukac Péter Falusi család [1930]

Tornyai János Boglya [1909]

Nyilasy Sándor Hazatérés [1903]

Neogrády Antal Parasztasszony
fehér kancsóval [1890-1900]

Pataky László Szántók [1894]

Zádor István Pásztor, 1931

Illyés Gyula ostromnaplója

(Illyés Gyula: *Ostromnapló, 1945. január 10. – 1945. április 24., a könyvet a dokumentumokból összeállította, a jegyzeteket írta Horváth István, Nap Kiadó, 2014)*

Sikerkönyv! – e szavakkal adja kezembe a kötetet kiadója. Elfogadom és megértem. Megjelenése alkalmassá teszi, hogy mindenki kezébe vegye, olvassa. A televíziók híradója tele van ostromlott városok, felrobbantott objektumok szörnyűséges képeivel. Nem lehet hozzászokni, bármennyiszer ismétlik is akár ugyanazokat a képeket is. És akkor kézbe vehetünk egy sok évtizeddel ezelőtt lejegyzett füzetből elővarázsolt szöveget, amely személyes ismerőseink hasonló életveszélyes történetét idézi elénk. Nagy nemzeti költőnk jegyzi le pillanatnyi megfigyeléseit, alakítja versbe a látványt, hullákkal teli „sétáikat”, leírva, hogy a következő pillanat vajha nem őket magukat is hullákká pusztítja. „A tetem végig nyulva / a járda közepén / s az hogy egy perc múlva / épp így nyulhatok én”. Hónapokon át ekként a halál határmezsgyéjén élve lehet-e létezni? Íme bizonyosság: lehet. Illyés, öröklött neuraszténiájával, fekélyes gyomrával a lejegyzés szerint higgadtan, félelem nélkül, másokért (családjáért és barátainak, rokonainak családjáért) cselekvő-gondolkodó-felelősséget vállaló emberként éli meg a megélhetetlen napokat. Mint az Ószövetség ősatyái. Mert élteti a felelősség megerősítő kényszere.

Csodálom, figyelem és megértem párszavas jegyzeteiből: amikor élete-pályája során döntnie kellett, hogyan merítette az erőt a megpróbáltatások között. Mert életveszélyben, kiszolgáltatottságban hányszor van most is ereje kimondani csábító ajánlatok esetében a *nem*-et. A nem és az igenek előtt a részletező magyarázat-kérés – mindez belefér az életveszélybe, éhezésbe, családját veszélyeztető bajok idejébe. Én még tanultam valaha latint, a jegyzetekben rögzített mozdulatok, rövid válaszok a köztársasági

sági Róma hősi férfieszményét, a Brutusok és Scipiók emberpéldányait idézik elém. Sőt mi több: Mucius Scaevolát. A vae victissel szemben a kezét tűzbe mártó hőst. Aki nem fogadhatja el a „jaj”-t, a megalázást. Bujdosó társa, Horváth László nemzedéke legtalányosabb embereként jellemezte valaha. Az *Ostromnapló* hősi magatartását végigcsináló ember legnagyobb talánya talán éppen ezért lett a közvetlen szemlélő számára érdekessé. Akit távolból figyelve egészen másnak láthatott, az ebben az embert próbáló időben képes volt hősként megjeleníteni. Élni közöttük, és vállán tartani mindnyájuk létezését. És még túl ezen: futotta ereje-ideje Proustot is olvasni. Olyan nehéz? Nem. Csak természetes. Ilyen időkben látszik meg, ki tud emberként viselkedni. Minden apró mozdulatában. Például van ereje, nyugalma, türelme részletesen megfogalmazni tíz pontba szedve az egymáshoz alkalmazkodás túlélési szabályzatát.

Sőt! Van ereje válasz nélkül hagyni egyik legjobb barátja bajban létéből felé kiáltó leveleit. Én adtam ki nemcsak az ebben a kiadványban megidézett töredékes Szabó Lőrinc-naplót, hanem annak teljes szövegét is, amikor azt már lehetett, abból tudhatjuk: Szabó Lőrinc mennyit sírt amiatt, hogy Illyés nem azzal tölti az idejét, hogy őt vigasztalja. Szerinte elég volt néhány biztató szó, és annak biztos tudata: ő többet fog tenni barátjáért, mintsem ha csak vele együtt sírna. Ő bizony minden esetben, amikor kellett, bement érte a tüzes kemencébe is. Ha kellett a legfőbb kommunistákkal egy egész éjszakán át tárgyalni. Megvitatni: megjelenjen-e írása arról, hogy a forradalom felfalja értékeit (mint tette a nagy francia forradalom valaha), vagy végleg békén hagyják Szabó Lőrincet és Horváth Lászlót.

lót, irodalmunk legnagyobb akkor élő értékeit. Valaha, 1980-ban *A háborúnak vége lett* című interjújában magnóba mondta nekem, emlékezve, ezt a történetet. Rákosival személyesen vitázott, ott volt Révai és Lukács, most már naplójából megtudjuk: Kádár is jelen volt.

Valódi napló! Nem emlékezés. Halottak közötti „séta” közben lejegyzett szavak. Cselekvés és olvasás (Proust!) között szabad másodpercekben rövidítetten, csonkolt szavakkal rögzít. Szinte a mozdulat befejezése a szótöredék. Ennyire hiteles-őszinte naplót még nem láttam. Csodaszámba menő!

És mindebbe befér a magánélet borzalma is. De ehhez már a FI[óra], a feleség tapintatos csodálatos társ-léte is hozzátartozik. Amint egyik ilyen szörnyű erőfeszítést kívánó nap estéjén mellétársul, hogy elfogadtassa vele az elfogadhatatlant: első feleségének megőrülését, és keserves kínhalálát az aknatűz következtében. Túl lehet mindezt élni? Itt már a madáchi sorsképlet kényszere parancsol: FI[óra] terheiségének tudata, felelőssége a túlélés kényszerét erőlteti ki. Ha olvasom, *Az ember tragédiájának* záróképe képződik párhuzamosan bennem. Mindezt csak ekként lehet túlélni.

* * *

Ha valami pont akkor jelent meg, amikor kellett, akkor ez az Ostromnapló valóban a legsze-
rencsesebb csillagállás alatt válik olvashatóvá. Akkor, amikor már mindent tudni véltünk ezekről a napokról. Megírta Horváth László, megjelentek levelei, melyeket ekkoriban írt, Illyés maga interjújában számomra is felelevenítette, megírta Németh Magda könyvében (*Mélységből mélységbe. Horváth László és családja 1944–1945*), Dobos Marianne *Akkor is karácsony volt (1944)* című könyvében Németh Ágnes (Gigi) mesélte el mindezeket, de ugyanígy elmondja a napok történetét Kodolányi fia, a néprajztudós ifjabbik János, onnan tudhatjuk, hogy hogyan került éppen ő az előljáróságra, ahol segített Illyéséknek (átmenetileg ott dolgozott), amikor Szabó Lőrincet beidéztek, fogva tartották, majd Illyés és Zilahy kiszabadították.

Mi derül ki mindebből? Ritka csoda! Nincsenek ellentmondások a korábról ismert tények és a napló frissiben lejegyzett adatai között. Hányan beszéltek el, mondták, adták tovább. Még-

sem ferdült el az igazság. Minden egybevágl!

Még az ellenszenvek is feltűnnek a maguk pontosságában. Amikor Féja Géza megmentéséről esik szó, Illyés talál időt, módot, hogy ellenérzését kifejtse, de hozzáteszi, amikor veszályban van, akkor segíteni kell rajta. Tegyem hozzá ehhez saját tapasztalatomat. Évtizedekkel később Szabó Lőrinc özvegyének, Klára néninek mesélem: tessék elképzelni, Féja már Illyésről is jókat mondott nekem. Mire Klára néni fejével biccentve megjegyezte: „Féja jókat mond Gyuláról, Féja meg fog halni.” Igaza lett. De kettejük távolságtartása, ítélkezése tény marad. És az *Ostromnapló* pontosan megőrökíti ezt is.

Vagy egy másik villanásnyi jelenet. Keresi Major Tamást, a Nemzeti Színház új igazgatóját, mert *A tű foka* című darabját elő akarják adni. Nekik van szükségük jelenlétére. De a titkárság képről sem ismeri a költőt. Megundorodik szervilizmusuktól, amikor a megismert emberrel szemben hirtelen megváltozik viselkedésük: „Major Tamás nincs bent. A különös változás, ahogy a titkárnők meghallják a nevem (arcom nem ismerik), nyegléből szolgál”.

És még egy meglepő, kirívó bejegyzés: Ottlik ekkori hiperaktív beszédének megfigyelése, és ezzel megítélése. Amikor Szabó Lőrinc veszélyben van mártír költőtársuk özvegye kezében, mindenki csitítja a villámokat, Somlyó György is „rokonszenvesen védi Lőrincet”, „Sándor Pál – rokonszenves”, akkor – ezt pontosan idéznem kell, ezt csak Illyés jegyzi le, meghökkenve: – „Ottlik túlbuzgósága Szabó L[őrinc]ről Sándor [Pál]nak: »Írt a vezérről.«”. Mindez történt február 23-án, pénteken. Bennem visszhangzik jól ismert hangja. Ez már nem Szabó Lőrinc története, ez már Ottlik-adalék.

Minden szavában, csonkolt rövidítésében benne az ítélet. Térjek vissza kedves római hasonlatomhoz? A barbárok döbbsen bizonygatják: minden egyes szenátor mintha egy-egy király lenne.

Illyés Gyula menthetetlenül a magyar nyelv talán legnagyobb jellemző művésze. Csonksza-
vaival is tökéletesen érzékeltetni tudja a másik személyhez fűződő kapcsolatának hangulatát. Nemcsak rokon- vagy ellenszenvét, hanem azt az attitűdöt, ami kettejüket egybefűzi avagy eltaszítja. Így az *Ostromnapló* nemcsak dokumen-

tum, hanem szépirodalmi alkotás is. Egymásra szoruló emberek együttélésének pontos története egy, általuk meg nem határozott, másoktól kiszolgáltatott helyzetben. Szépirodalmi remekmű.

Ugyanebben az időben én magam is – igaz gyermekként, de felnőtt gondolkodásúvá válva – átéltem összesodródott családok kiszolgáltatott pinceéletét, majd egy ostromlott város be- és kilövésekkel veszélyeztetett mindennapjait. Ismerem a légkört, amelyben az *Ostromnapló* foganhatott. Koronatanúként igazolhatom: dokumentumnak is, szépirodalmi alkotásnak is példázatos értékű a most, a Nap Kiadó gondozásában megjelent szövegegyüttes. Amelyben a szövegkiadást megvalósító Horváth István jegyzetei szerencsésen szolgálhatják az olvasók értelmezését.

* * *

Naplójegyzetek címmel több kötetnyi Illyés-naplót olvashattunk már eddig is. A magam részéről a Szabó Lőrinc-kiadások elkészítésénél, valamint a Szabó Lőrinc „pere” című könyvem megírása során sokszor forgattam haszonnal dokumentumként. Közben rájöttem: a magyar irodalom történetének egyik legfontosabb szépirodalmi alkotásai élnek a köztudatban doku-

mentumkötettként. Az illyési szöveguniverzum legértékesebb részei közé tartoznak ezek a naplójegyzetek. Mint szépirodalom. Remélem most, az *Ostromnapló* erre a nagyszerű könyvsorozatra is fel fogja hívni a figyelmet. Hiszen aki kíváncsi előzményeire, és folytatására, kénytelen lesz kézbe venni ezeket a jegyzeteket. Érdemes. Szépirodalmi értéként is beléjük tekinteni.

Dokumentum és szépirodalom. Összegezése a huszadik századnak, amely egybefogja az emberiség nagy pusztulásait. A túlélés és a túlélésben a döntéshozás pillanata egyben ez az *Ostromnapló*, amely az én számomra olyan magaslati pont, mint a már felidézett zárójelenet *Az ember tragédiájában*. A társsal együtt élés és felelősség felvállalása egyben. Mely a nemzedék legtalányosabb írójának legfontosabb üzenetét fogalmazza példázattá: a morális döntés egyértelmű szükségességét. Nem szólamokban, nem elméletekben, – de minden pillanatra leosztható mozdulatok és reagálások szintjén. Ebben a naplóban nem volt idő a mérlegelésre, itt határozott döntéskényszerek teremtették meg az ige- nek és főként a nemek rendjét. Ez az Illyés Gyula emelkedik ebben a szövegben példázattá. Ez a magaslat adja meg léte igazi értékét utókora számára. Félreérthetetlenül.

Liuba Kornél Két katona a kocsmában, 1919

Isten versei

7.

A végtelen körforgást tervezvén az volt a szép,
 mikor már minden láncszem jól kapcsolódik,
 ásványok, növények, állatok, s végül
 az ember körülnéz, s azt mondja: jó itt!
 Ó nem! Ádám nem volt engedetlen!
 Tanmesének jó, de nem a lényeg –
 én adtam őt át a Tudásnak,
 a Kígyó szavának, a kísértésnek.
 Kíváncsi voltam, tervem mint működik,
 Nem akartam korán adni a mennyet,
 esélyt akartam adni most is
 a Káosznak és a Rendnek.

A szabadság bűne? Nem.
 Nem állítottam csapdát,
 nem volt ott lángpallossal angyal,
 az Édent önként elhagyták.
 Kíváncsiság volt Ádám bűne,
 de ez emberteremtésem lényege:
 tudni szeretné, hol van törvényem határa,
 s ha átlépi, vajon megbüntetem-e.
 Jutalom? Büntetés? Ezek csupán szavak.
 A Káosz majd eltűnik, a Rend pedig marad.

10.

Mikor majd meghalsz, mindent megértesz
 egyetlen pillanat alatt.
 csodálkozol, minden milyen egyszerű,
 és titok többé semmi sem marad.
 Hidd el, én nem titkolózom,
 előtted pedig semmiképp,
 de nyelvetek, bármilyen hajlékony,
 tudásotok fokát el nem éri még.

Az angyalok egymás között
 nem földi nyelveken beszélnek,
 csak egymásra néznek, s mindent tudnak,
 ez nem bűbáj, titok, ígézet.
 Kedves teremtményem, minden növény
 egymással éppen így társalog,
 így üzennek minden téren át
 egymásnak messzi csillagok.
 De ti hozzám lettetek hasonlók,
 gondolkodtok és beszéltek,
 s bár mindig ugyanaz a dallam,
 mégis kicsit másképpen szól az ének.
 Valamit mindig leromboltok,
 valamit mindig újrakezdtok,
 kis segítőtársaim vagytok,
 részei a nagy üzenetnek.
 Figyeltek titeket, s bevallom, néha
 módosítok is a végső terven,
 mert örömet lelem
 ebben a küzdelemben.

12.

Igen, tudok nevetni, hangtalan,
 amint a Káosz és a Rend összecsap,
 miként a fájdalom s öröm,
 szeretet, gyűlölet, harag.
 Hatalmas nevetés az univerzum,
 boldog, vidám, szabad,
 minden lüktet, él, küzd és mozog,
 összeforr, robban és szakad.
 Semmilyen pusztulás nem végleges,
 semmilyen halál nem örök,
 minden súlyt leveszek egyszer,
 minden bilincset széttörök.

Donauschwabe

Jakschi

Igazság, hazugság váltja egymást, sok minden a helyére kerül, ám az idő vészesen múlik. Öregszünk, felejtünk, az idők tanúi lassan eltűnnek, magukkal viszik történetüket, így a soha el nem mondott dolgok meg nem történtté válnak, és le lehet őket tagadni.

Bukin, Dunabökény, Mladenovo

A sváb nagymamámnak tíz gyereke született, hat érte meg a felnőttkort, négy lány és két fiú: Appolonia, Marianna, Susanna, Katarina továbbá Jakob meg Nikolaus. Mi, magyarok lévén, ha beszéltünk róluk, Aplón néninek, Mariska néninek, Zsuzska néninek és Jaksi bácsinak meg Miklós bácsinak hívtuk őket. A nagyapám a lányokat is, a fiúkat is taníttatta; az idősebb lányok a képzőben diplomáztak Kalocsán, az anyám viszont Belgrádban a szerb királyné zárdás, bennlakós kézimunka-iskolájában végzett. Ő volt ugyanis a legkisebb, 1910-ben született, s Trianon után elszakított földre kerülve magyar területre nem mehetett tanulni. A fiatalabb fiú némi hányódás után Zágrábban szerzett állatorvosi diplomát, az idősebb Baján járt szemináriumba. Most elsősorban róla fogok írni.

Jakob, bukini becenevén Jakschi, nem fejezhette be a szemináriumot, mert gyerekkori betegség, valószínűleg himlő miatt olyan nagyon elromlott a látása, hogy szinte megvakult. Nem tanulhatott, nem szentelheték pappá, és ezt katasztrófa-ként élte meg. Ez volt az első csapás. Elemi erejű megrázkódtatásként fogta föl, hatása a sírig kísérte. Hazament Bukinba, átvette apjától a munkát, szántott, vetett; tette, amit kell. Öt gyereke született: Magdalena (Lenka), Georg (Jurkili), Jakob (Jakschi), Elisabet (Liesl). A legkisebb, Stefan (Sepl, Sepi, Sepili) pici korában meghalt.

Második világháború! A két fiút azonnal besorozzák, a fiatalabb szinte oda se ér, máris elesik az orosz fronton. Alig tizenhét éves, máig sem tudni, eltemették-e, és ha igen, hol. Az idősebb fiú, szintén az orosz frontra kerül, s

eltűnik. Jakschit, mivel túlkoros, CSAK munkára hívják be, így '44 folyamán kijut Németországba. Felesége a két megmaradt lányukkal Bukinban, a családi házban reked a nagymamával, ott éri őket '44-ben a belágerozás. Szétszakítják őket, senki sem tud senkiről semmit. A nagymama, mert öreg, Jarekra kerül, és ott, nem tudni pontosan mikor, meghal; csak csendben remélhetjük, hogy legalább tömegsír jutott neki. A két lányt, mert fiatal és munkaképes(!), munkatáborba osztják be. Az anyjukat egy másik táborból Mariska néni horvát férje, Franjo bácsi dolgoztatás ürügyén magához veszi, és kijuttatja Bécsbe. A lányokat sajnos már nem mentheti meg, mert mondvacsinált kollaboráció miatt lebuktatják, és Topolyán agyonverik.

Nem tudom, hogy vitte végbe az apám, de végbevitte! Megtette! Rejtett, tekervényes, titkos, titkolt, tilos és életveszélyes úton megtudta, előkerítette a pénzt (szabott tarifa volt), a gyónató pap által becsempésztette a lágerbe, s a lányok egy éjjel, megvesztegetve egy partizánt, megszöktek.

*

Az őr a forma kedvéért kétszer utánuk lö. Éjszakákon át gyalogolnak a sínek mentén, hogy el ne tévedjenek, míg át nem érnek Magyarországra. Itt a vasutasok fölengedik őket a vonatra, és nagy nehezen ők is eljutnak Bécsbe, a gyűjtőtáborba. A család a Vöröskereszt által egymásra talál, letelepednek Bajorországban, s várják haza az idősebb fiút, akiről időközben kiderült, hogy él, fogságba esett. Megtörténik a csoda, hazakerül, de beteg, súlyos beteg - azt mondja, hogy a foglyótáborban valamivel beinjekciózták. Nagyon gyorsan, nem egész egy

év múlva meghal, - leukémia. Nevét egy nagy városban fölveszik egy nagy obeliszkre egy hosszú, egyre hosszabbodó sorba, sok más hősi halott neve mellé. Az anya összeroppan, megnémul. Betelt a pohár, ez az utolsó csepp, Jakschi véget vet az életének.

Az idősebb lány gyermektelenül, fiatalon halt meg, de még beszéltem vele; ezt, amit leírtam, tőle tudom. A fiatalabb lány, a nálam nyolc évvel idősebb unokanővérem, Liesl, hallgat. Nemso-kára betölti a nyolcvanadikat, nem szól egy árva szót még ma sem, de naponta elmond egy Mi-tyánkot az apámért.

Liesl 1944-ben tízéves volt, a mi Zsuzsink most ugyanannyi!

Befejezés

A sváb nagymamám hat gyereke közül két lány és két fiú került Németországba; két lány itt maradt. A sors fintora, hogy Appolonia az újvidéki hideg napok áldozata lett, a Dunába lőtték, az anyám pedig az ún. délszláv háború alatt ágyú-dörgés közt halt meg, becsapódások, robbanások mellett, bombázás közben temették el.

A bukini otthon, a szülői ház, a föld, a szőlő, a gyümölcsös ebek harmincadjára jutott, elenyészett.

2014. január 10.

Markó Lajos *Harc*, 1937

Nagypéntek, feltámadás nélkül

„A történelem egy eldugult klozet. Folyton lehúzzuk, mégis visszajön a szar.”
(Günter Grass: *Ráklépésben*)

A fenti címmel jelent meg Paul Kornauer (1923–) 1991-es kismonográfiának beillő kisprózája, *Egy túlélő visszaemlékezései a bácskai vérengzésekre 1944–48* alcímmel. A magyar nyelvterületen hiánypótló (alap)műnek számít Kornauer személyes emlékeken alapuló, lebilincselő írása. A helyi német ajkú lakosság exodusa még mindig fehér foltnak számít az egyetemes - és részben a magyar történetírásban is. Tragikusan beillik abba az embertelen és megalázó folyamatba, amit a kisebbségi németek ellen folytattak Sziléziától a Baltikumig és a Szudéta-vidéktől a Bácskáig, beleértve hazánk svábjainak kitelepítését is. A megtorlás könyvét tartja a kezében a döbönt olvasó, aki „átélheti” annak szerb-jugoszláv dühödést és barbár mértékét, amit egy olyan népcsoport szenvedett el, amely alanya volt a második világháborúnak és nem okozója, ahogy azt a presztalinista-titoista jugoszláv hatalom egy fél évszázadon át – nyugati hallgatóságos hozzájárulással – hirdethette.

Paul Kornauer ébresztőt fúj az immáron három generáció óta kollektív amnéziában levő, helyesebben tartott, németek számára, amely önnön huszadik századi tragikus sorának fölmérésére még a várva várt német egyesülés alkalmát is elszalasztotta. Tovább szundikált és szórt a mantrát magára még az a harmadik nemzedék is, amely „unokának született”. A több mint húsz - a novella és az elbeszélés határán meghatározható egységből álló - történetfüzér, a kisemmizéstől (Paul Stelzer) a gyilkosságokig (Két svábbal kevesebb) tárja föl a szellemileg és fizikailag is évekig illuminált, véres kezű szerb partizánhatalom igaz arcát. Embert és főleg lányt és asszonyt „próbáló” brutalitását, barbarizmusát,

ami nem kímélte a svábokat, a magyarokat, a horvátokat és a szlovénokat sem, miközben testvériséget és egységet hirdetett a tágabb értelemben vett Balkán e térségének népei között, megfélemlítve, megtizedelve, elűzve őket otthonaikból, megfosztva jószágaiktól és emberi méltóságuktól. Ütni-verní, löni-akasztani, kínozni-éheztetni, megalázni-megbecselteleníteni igenévpárokkal írható le az a terrortörténet-rendszer, amit az író kis remekművében elének tár, megmutatván, fölcsillantván művében azokat az örök emberi értékeket és érzéseket is, amelyek még a legborzalmasabb időkben is élnek az üldözöttekben. Ilyen az emberség, a tartás, a szolidaritás, az anyaság és a szerelem. A történeti dokumentumpróza azonban nem pótolhatja a Duna menti svábság borzalmait bemutató történeti szakmunkákat és az esetleges nagyepikát sem, amelyekkel még adós a tudós- és művészvilág. Talán az sem véletlen, hogy még a legnagyobb kortárs német író, a kasub származású Günter Grass is „megvárta” előbb az irodalmi Nobel-díjat (1999), s majd csak 2002-ben jelenteti meg *Ráklépésben* címmel a második világháború egyik tabutémájának tekintett, az egyetemes német tragédiát szimbolizáló, asszonyokkal, ártatlan gyerekekkel és menekültekkel túlszűfolt Wilhelm Gustloff üdülőhajó elsüllyesztésének történetét.

Húsz évig vártunk Paul Kornauer művének fordítására, amely Josephine Neubrandt munkája. A méltóságteljes borító pedig Kemény András ízlését dicséri.

(Paul Kornauer: *Nagypéntek, feltámadás nélkül. Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Kiadója, Budapest, 2011*)

Cédulák IV.

– a Paradicsomból való kiűzetéskor kapott útmutatás szerint: segíts társaidnak, ne engedd őket elsüllyedni a nemlét homályába. De teheted-e ezt az Angyal nélkül, magad erejéből? Tehetsz Sorsod ellenében? Cselekedhetsz testvéredért, ha neki halált írtak Életkönyvébe? Ellene feszülni a rendelésnek? Válaszd inkább a puszta belenyugvást. Legyél az, tedd azt, mit eléd hord jó vagy balsorsod? Amint a bibliai Judit töpreng, s végül határoz Holofernész lemészárlásáról, feje vételéről: „És ha Isten közém és a nekem rendelt tett közé a bűnt helyezte volna – ki vagyok én, hogy ez alól magamat kivonhatnám?” Vajon paragrafusokkal leírható az emberi cselekvések mibenléte? Mondhatjuk-e, hogy ez bizony büntelen, de amaz vétkes bűnelkövető? Miért nem esik egybe az emberi és isteni Törvény, sőt még nem is közelítve elhalad egymástól. A bibliai Judit ölt, mégsem bűnös, Pilátus csak kezét mosta, de cinkosává vált a Gonosznak. Emez látszat szerint igaz, amaz a végső rend felől az. Ki érti ezt?

– mondanád együgyűn: szeretnék végre jó ember lenni. De miféle jó lennél, ha tehetnéd? Jámbor? Furfangos, ki látszatra másoknak kedvez, valójában maga érdekét szolgálja? Önfeladó, aki mindig más, sosem önmaga? Ó, Uram, miféle jók legyünk? Ránk bíztad utunk, de hiszen Sorsunk hordozza jövőnk! Ha pályámról letérve, hagyva a járt csapást, intésed feledve, ismeretlen köveken araszolok, ami olykor szabadságomban áll, egyedül így lehetek önmagam?

– nem beszélünk róla, lelkünkbe falasztuk, el nem mondjuk, csak tudjuk. Kimondatlan Titok. Akár évtizedeken át is, erős hallgatással. Nincs róla szó, ha megéled, sem mutatod a világnak, mégis tiéd! Részesültél lelkéből-testéből hajdanán. És itt jön Ő is, akiről jól érezted

egykor: lelkével feléd fordult. Amikor most újra láttad, nem akartál hinni a szemednek: egész valójában felragyogott. Mert szembejött veled, s hogy rád pillantott, kigyúltak fényei, mosolygott szeme, arca nevetett, boldogsága sugárzott. Látásától, sejtésed teljesültétől értetlenül álltál, pedig öröme rád ragyog. Viszed majd e kedves nők életdarabjait magaddal, emléküket majd világít a homályban.

– Nap nagyúr, Hold hercegnő, Föld királyfi. Együtt róják csillagköreiket milliárd évektől fogva. Mi, Isten teremtményei ugyan láthatjuk és csodálhatjuk égi tüneményük, de érteni mibenlétüket nekünk nem adatott meg. Mint hajdanán, ez egyszer ismét báméskodhatunk Isten virágos kertjében, ámulva és csodálva a látványt, mi számunkra nem fölfoghatón néz felénk a csillagképekről. Ismét felöltik az atombomba egyik létrehozójának a különös megállapítása: *Mélységes és megkerülhetetlen igazság, hogy a tudomány világában az alapvető dolgokra nem azért bukkanunk, mert hasznosak, azért bukkanunk rájuk, mert rájuk lehetett bukkanni.* Csillagok, ködök, üstökösök, bolygók, a csak sejthető indokkal létező égi alakzatok látványa, számunkra ugyan megpillantható, de mint álom, távol maradnak tőlünk...

– sápitoznak az elemzők: a norvég tévémondónő nyakából leparancsolták a keresztet, jóllehet – mint mondta – nem állt szándékában keresztet háborút folytatni a muzulmánok ellen. A kereszteltávolítás indoka a muzulmán norvégok érzékenysége. Bájos történet, a hótiszta demokraták diadala. Legújabbán viszont Mikulás apó krampuszai kerültek sorra, akikre a holland demokraták kökemény rasszizmust kiáltanak. Mert fekete és gonosz a Krampusz, jelképe a rossznak! Márpedig a hollandokkal élő bevándorlók és

egykori gyarmataik sötét bőrű lakói nem lehetnek krampuszok! A szuper demokratikus Németalföldön! Még elgondolni is szörnyű. Legyen inkább szivárványszínű a krampusz! Igaz, akkor esetleg mások tiltakozhatnak, mert a szivárványszín már foglalt. Ó, de bonyolult ez a fejlett demokrácia! Tudatlanságom e magas eszmék felől lehúzna, ha nem szólalt volna meg a holland miniszterelnök, mondván: hazájában egyesek túlságosan is ráérnek... hja, Barátim, a fejlett demokrácia szépségein (csakúgy, mint a szocializmusén) teli hassal és jóféle serrel, némi füvecskével lehet élvezkedni, különben röhejes...

– őszidő, a hulló falevelek költészete. Földre libben egy sárgult csipkés levél, könnyed méltósággal, mintha csak kezdené, s nem végezné életét. Sötét víz színén lebeg, régi kőre száll, egy még zöld bokron pihen. Szenved? Nem kiált, bevégzi földi életét. Tán visszanez az ágra, de szél szárnyán már messzi jár.

*Vágyaimat fukarabbul mérem;
álmodtalak volna, életem?
Mintha lovon szálltam volna fényben,
piros lovon tavasz-reggelen.*

*Csupa árnyak vagyunk a világon,
hull a juhar rézszín levele.
Mégis mindörökre áldva áldom, hogy
virultunk s meghalunk bele.*

(Szergej Jeszenyin: *Nem siratlak* – részlet, Rab Zsuzsa fordítása)

– Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj, de csak szólj vagy ints, és meggyógyul az én lelkem. Számomra megragadóan szép szófüzér, alázatos és vágyakozó, kimondatlan fohász csöndes boldogságért. Harsány életszakaszai múlásával kinek előbb, másnak utóbb, olykor végre ennyi juthat egy embernek, ha több nem is: gyógyult lélek. Megbékélni a Sorssal, elfogadni, mit rámértek az évek. És ha megéled, majd megtudod: ez nem is kevés. A többi – kacatot, csillámló aranyat gyűjtöttél utadon – mind mögötted marad, utódaid öröme-gondja lesz. Ne bánkódj értük, így történt mindig is, mióta áll a világ, a Lélek terhét ledobva vitte a megélt végte-

lent odaátra, derűsen lobogva... *hisz' voltunk, mint Ti, lesztek, mint Mi, por és hamu...*

– túl jó volt nekünk Antall József, írja a néhai miniszterelnök halála 20. évfordulójára egy hajdani politikai ítéző, mellesleg első életrajzírója, aki azután többszörös forgás után, ma egy nehezen meghatározható arcélű pártnál kötött ki. Szóval Antall ma már nem „retrográd”, a letűnt Horthy-kor „szálláscsinálója”, nem is múltba vágyó, korszerűtlen nézeteket valló alak, csak „túl jó volt nekünk”? A rendszerváltás zavaros idejének emblematikus, korszakjelölő személyisége már a 20 évvel későbbi Magyarországból sem címkézhető, azóta is fordult a világ, tán' minden körülménye változott. A rendszerváltás idején hazánkban még szovjet csapatok állomásoztak, a bakonyi silókban mindig is tagadott atomtöltetű rakétákat tároltak, az elvtárs megszólítás mindenkinek kijárt (miként manapság a bűnöző is „úriember”), a rendszerváltók parlamenti képviselőinek nagyobb hányada az előző rendszer beszervezett ügynöke volt. Az országlakosság (Nemeskürty István „nemzet helyett” használt szava) egyszerűen nem tudta, mi történik a közéletben, a többség úgy vélte: ha elzavarják a kommunistákat, majd mi is úgy élünk, mint Ausztriában. Antallnak kevesebb országvezetési gyakorlata volt, mint egy korábbi minisztériumi osztályvezetőnek, s mint utóbb elmondta: a nemzetközi bankvilág néhány vezetője megfenyegette: pénzügyi válságot idéz elő Magyarországon, ha nem tartják tiszteletben érdekeiket... Ezt a ma „túl jó” embert halálos beteggé tette a rendszerváltás valamelyes irányítása, miközben üvöltő kórus hörgött ellene, mert merészelte magát lélekben 15 millió magyar érdekében cselekvőnek hinni. Méltó fordulat: a korszakváltók elnöke minap önmagát jelölte Antall politikai örökösének. Hja, mindez elkerülhető lett volna ha: tetszetek volna forradalmat csinálni! De akkor nem tettük, most meg már késő bánat. Különben fröcskölt itt már vér fölösen is az erekből, legalább ez egyszer nem...

– Brüsszel főterén, mint láthattuk, nem állítottak karácsonyfát, csak valami színes dobokból raktak össze egy fenyőfához hasonló formát. Látványa ne sértse a mohamedánok

világképét, indokolták a szervezők. A hazai napilapok egy része (baloldaliak) az idén nem tették címloldalra a hagyományos fenyőágot, így nem is kívántak kellemes karácsonyi ünnepeket olvasóiknak (akikből élnek). Lehet, összefügg a két jelenség, lehet nem. Az utóbbi időben mind több keresztényellenes esemény történik, kiáltotta világgá Ferenc pápa. Akár töprenghetnénk is fölötte, hogy mindez éppen Európában történik, jóllehet ez a régió mintegy kétezer éven át a kereszténység hazája volt. Aligha túlzás kijelenteni: valami véget érőben van, új korszak közelít. Akik sürgetik érkezését, ha ugyan érkezik, nem tudhatják, mit akarnak elérni valójában. Történelmi korszakhatárokhoz, keresztutakhoz érve ez megszokott. Mivel nehezen hihető azonban a mohamedánok lelki életéért való aggódása az egyébként érzéketlen véleményformálóknak és politikusoknak, óhatatlan más okra gyanakszunk. A történelmi vallások mindegyike életviteli parancsokat hirdet, cselekedeteinket szabályozó-megkötő erkölcsi korlátokat. A Bibliában bemutatott ősi Isten ünnepeinek megtartását, tanításainak emlékeztetét Lenin, Sztálin agresszív kelet-európai rendszerei igyekeztek tűzzel-vassal megtörni, ami mifelénk még milliók számára megélt történelem. A gazdag Nyugat ehhez hasonló irányba lépked, szándékait álságosan kendőzve. *Tudatlan alattvalói pedig boldogan elhiszik: fölösleges a vénemberektől hallott szigor, élj csak úgy, amint hirdetik a fogyasztást, gyarapodást prédikáló új apostolok. Most és itt, legfőképp egyszer élsz, némiítsd el lelkiismereted, ha ágálna. Akinek tetszik, legyen keresztény, magánügy. Ne félj a pogányságtól, van olyan jó ez is, mint a vallás. Isten különben is hallgat, lehet, már nem figyel ránk, az ember pedig, mint gyermek az üres lakásban, egyedül van a Földön, ahol az erősebb uralkodik, akinek mindent szabad... És ha a hajdan szent ünnep mára a vásárlás ünnepe lett, akkor újra Mammont táncoljuk körül, az Aranyborjú előtt hajbókolunk, a Pénz dicsőségét zengjük... Keserves, szégyenletes, megszokott.*

– egy váratlan tegeződés előzménye. Azokban az évtizedekben örömmel beszélt a nyilvánosság előtt. Valósággal lubickolt e sze-

replésekben, könnyen, gördülékenyen fonta a szöveget, nem is akart mást tenni, mint folytatni az igehirdetést, akkoriban így nevezték, amit művelt. Nem félt szavai következményétől, bár igyekezett óvatoskodni, de ha elkapta a hév, könnyen kilépett a keretből. Jó tanár volt vagy sem, akkoriban egy szépasszony elismerőn és vádlón úgy fogalmazott: beviszel bennünket az erdőbe, azután egyszerre csak otthagysz! Ami azt illeti, az erdőben nem te szabad a rendet, a fák föléd nőnek, könnyen elveszel közöttük. Manapság már úgy gondolja, a fák árnyékában kiderülhet, mit érsz, ott nagy hangon csak az ostobák kerepelnek. Fölismerte azt is, ha többen jártok a sűrűben, aligha kéri mindenki kalauzolásod. Te sem hívsz magaddal mindenkit. Szóval, kaland az erdőben, jobb, ha éppen hogy sejteted, hol ér véget a járt út, kik várhatnak a fák alatt, mert ott már különben sincs téreőr... A sok szereplésen kívül tomboló szerelem uralta a tanerő életét, így azután egyébire már nem is jutott idő, erő se nagyon maradt. Egy alkalommal végzősök hívták meg búcsúvacsorára, és ezelől nem tudott kitérni. A vacsoraasztalnál a diákok között ült, a tantestület a főasztalnál. Köztük egy asszony is, az egyik professzor felesége, aki annyira mereven viselkedett, mintha lenézőn tekintene a jelenlévőkre. Már jóval elmúlt éjfél, amikor a társaság rendje föllazult, többen az utcára vonultak, a langy meleg, barátságos nyári éjszakába. Egy mára bizonyára „beérkezett” végzős szegődött mellé, és kifogyhatatlan buzgalommal érdeklődött terve felől. Mert szerinte ideje a tanerőnek megkomolyodni, tudományos dolgotat írni, ezzel előrekapaszkodni a ranglétrán. Igyekezett volna lerázni alkalmi tanácsosát, de az nem tágitott, így elviselte: ez egyszer neki hirdetnek Igét. Az asszonnyal később többször találkoztak, de érdemben nem beszéltek, bár tudta róla, hogy valami vezető nővér lett a térségben, sőt egy különös területen dolgozik: haldoklóknak segít békében távozni. Merevsége utóbb már föl sem tűnt, mígnem egy újabb fordulat által megtudta: gyermekkorán néhány évét egy hortobágyi munkatáborban töltötte szüleivel mint büntetett személy (apja) gyermeke. Hajdanában igehirdető hősünket

ekkor már régen leléptették a katedráról, a sajtómunkások kenyerét ette. Mert érdekelte a kitelepítettek története, meghallgatta a zárkózott asszony történetét, és újfent tapasztalhatta, milyen könnyű látszat szerint, ostobán ítélni.

– a fennkölt Tudomány emelkedett művelői valójában annyira kiszolgáltatottak a Sors szeszélyes fordulatainak, mint mi, gyarló emberek. Teller Ede a Los Alamosban folyó atombomba-előállítás idején (a háború alatt), különösebb előzmény nélkül, egy alkalommal javaslatot tett az ellenséges német hátország lakosai élelmiszerének megmérgezésére. Neumann Jánost fölkérték, vegyen részt az atombomba bevetése előtt alakult „célpont-kijelölő bizottság” munkájában, végül ez a bizottság döntött Hiroshima és Nagaszaki elpusztításáról. E két óriás a magas Tudomány művelésére szerződött, majd egy váratlan, bár munkaterületükből következő sorsfordulattal bekerültek az amerikai atombomba előállítói közé. Onnantól egyenes út vezetett ahhoz, hogy részt vegyenek a gyilkoló gépezetben. Igaz, emelkedett magasságból, de mégis. A háború kegyetlen, még a jók oldalán is. „Az atombomba – hangsúlyozza egy Hirosimáról és Nagaszakiról szóló japán tanulmány – a tömegmészárlás eszköze. A nukleáris fegyver a totális pusztulás eszköze. Amit ez a két város megtapasztalt – idézi R. Rhodes Az atombomba története c. könyvében – az emberiség lehetséges megsemmisülésének nyitófejezete.” A bombázások óta eltelt majd 70 év, de a kérdésekre még (vagy már?) nincs válasz. Az emberiség tudományos csúcsein és alatt is mással foglalkoznak. Pedig olyan felhőtlenül indult minden, amikor elkezdődött a látható világ alatti tartomány, az elemi részecskék világának föltárása..., az emberi elme diadalútja. Akkor még senki sem gondolta, mindeme Nobel-díjakkal kísért nagyszerűség – „racion-

nálisan indokolt” tömeggyilkosságba torkollik.

– *mit árt nekem a Nyugat? Hisz összefut minden térképen Nyugat és Kelet: feltámadáshoz a halál vezet.*

(részlet John Donne verséből, Vas István fordításában)

Ezt a néhány sort idézte magyarázatul Oppenheimer, az atombomba projektmenedzsere Groves tábornoknak, a vállalkozás parancsnokának a kérdésére, hogy miért a Trinity (Szentháromság-művelet) viruló elnevezést adta a bomba tesztelésének.

– megláthatod, ha észreveszed, az áldott Jó egyben Szép is, az Istentől, embertől teremtetett Szép – akár Jó is lehet. Ha az. De ha a széplány boszorka, a jófiú mulya, az erdő szépe gyilkos galóca, a bájos mosoly mögött számító kígyó lapul, az ijesztő képű hadfi együgyű szívét leplezi, az uzsorás gyermekeinek gyűjt, a reverenda kéjsóvárt takar, a megejtő arcú politikus hataloméhes csaló, akiben hittél, meglopja bizalmad – akkor? Ilyen az Ember, mondják megértőn – sokféle. Hiába a tiltás: meleget és hideget egyszerre ne fújj! Szép és jó, mégis mindig összetart, mint egykor volt – a Teremtés idején. Azóta persze szétcsúszott az embervilág, s hogy egyszer újból egymásra leljenek – még lehetőségük is csak hajnali remény... Igaz, mit az Úr ültetett, leveles ág, növekedhetett volna tovább, lehetett volna termése gazdag virágzatú – de az Ember leterít az útról. Indoka sötét titok, jövője homály.

– egykor a vallási eszmék jelenléte volt a globális elem a köznapokban, attól szárnyalt a lélek. Manapság földhözragadt mindennapjainkban globális elem a pizza, a mobil meg a többi kütyü. Rémisztőn nagy különbség a korábbiakhoz képest. Az okostelefon csak eszköz, ráadásul kétes, visz-e közelebb társadhoz. Az isteni lény eszméje kihívás – mérkőzz meg érte magaddal!

Trianon a források és sorsok tükrében

Interjú Szidiropulosz Archimédesszel*, a Trianoni Szemle főszerkesztőjével

A Budapesten megjelenő Trianoni Szemle a trianoni békeszerződéssel kapcsolatos kutatásokat, esszéket és szakcikkeket, könyvismertetések bemutatását ismertető folyóirat. Legyen szó a trianoni békediktátumról, ennek következményeiről – amelyek kimondatlan, földolgozatlan személyes tragédiákban is megnyilvánulnak, amit jól példáz a délvidéki Deák Leó sorsának bemutatása a legutóbbi számban – vagy Bartók Béláról, Nyíró Józsefről (szintén a legutóbbi lapszámban) csakis nagy szakmai igényességgel, tudományos megalapozottsággal készült írásokat közöl a Trianoni Szemle. Főszerkesztője Szidiropulosz Archimédész, akivel nemrégiben Tóthfaluban beszélgettem.

- Generációk nőttek úgy fel, hogy Trianonról mit sem tanultak, és habár manapság már nyíltan lehet beszélni róla, sokak tudása még mindig hézagos Magyarországon is.

Trianonról csak azok a diákok tanulhattak, akiknek olyan tanáruk volt, aki mert erről beszélni. Magyarán: a tanmenetekben nem volt benne Trianon, tehát nemzedékek nőttek úgy fel, hogy nem tudtak semmit róla. A rendszerváltás ugyan meghozta a reneszánszát a Trianon-irodalomnak, mert rengeteg könyv jelent meg a kilencvenes években, meg utána is. Ez lehetőséget adott arra, hogy az emberek tájékozódjanak, de ez nem volt elegendő.

- 2007-ben létrejött a Trianon Kutatóintézet Közhasznú Alapítvány, az intézet megalapítá-

sa is a tervek között szerepelt. A hiánypótlás szándéka vezérelte önöket?

Létrejött a Trianon Kutatóintézet Közhasznú Alapítvány. Pénz hiányában magát az intézetet nem sikerült létrehozni, csakis az alapítványt. Az eredeti szándékunk az volt, hogy – ha lett volna komolyabb támogatás, hiszen évi 15-20-25 millió forint kellene hozzá – 8-10-12 fős kutatói stábot hozunk létre. Az elképzelések szerint ezek a kutatók elmentek volna különböző európai fővárosok levéltáraiba, nemzeti könyvtáraiba és ott a még fel nem tárt irodalmat, tehát a primer forrásokat lefordítják magyarra, és ezt feldolgozzuk. Történészek, nyelvészek, szociológusok dolgoztak volna az intézetben, de ez nem jött össze. Ehelyett volt egy-két konferenciánk, néhány kiadványt jelentettünk meg, és ami a legfontosabb, 2009-ben elindítottuk a *Trianoni Szemlét*.

- Eddig tizenöt száma jelent meg, a tizenhatodik is készül. Mi a hitvallása e folyóiratnak?

A folyóirat azért kapta a Trianoni Szemle címet, mert mi szellemi elődünknek tartjuk a Magyar Szemlét. A Magyar Szemlét olyanok jegyezték, mint Bethlen István, Ravasz László, Szekfű Gyula, tehát nem akármilyen nevek. Ezt a szellemet annak érdekében akarjuk továbbéltetni, hogy ezt a kérdéskört minél közelebb vigyük a fiatal nemzedékekhez, de még az idősebb, tehát a 40-es, 50-es generációhoz is. Nem azért, mert mi azt hirdetjük, hogy vissza a történelmi határokat, de azt se

* Szidiropulosz Archimédész (Ptolemais, 1944. április 11. –) görög származású magyar történész, szociológus és tanár. Kutatási területe a trianoni békeszerződés, valamint gróf Károlyi Mihály és gróf Tisza István párhuzamos politikai életpályájának vizsgálatát foglalja magában.

Az észak-görögországi kisvárosban született, de Magyarországon él 1948 óta. A budapesti Eötvös József Gimnáziumban érettségizett 1962-ben, majd az ELTE BTK történelem-orszós szakán kapott tanári diplomát 1967-ben. 1981-ben szerezte második diplomáját az ELTE szociológia szakán. 1970-től 1982-ig a fővárosi József Attila Középiskolai Kollégium nevelőtanáraként dolgozott. 1982-től a fővárosi kollégiumok szakfelügyelője, 1986-tól a Fővárosi Pedagógiai Intézet vezető tanácsadója, óraadóként politológia és szociológia tárgyakat oktatott 2013-ig.[1] Nős, házastársa Kolczonay Katalin, két lánya és két unokája van. (wikipédia)

mondjuk, hogy le kell állni mindennel és vége, hiszen örök érvényű békeszerződések nincsenek. Hiszen eltelhetnek évtizedek, 50-60-80-100 év, és utána változik valami. Erre példának ott van a lengyel államiság, több mint 250 évig nem volt lengyel államiság, és most létezik. Ha lemondtak volna a lengyel hazafiak erről, akkor soha nem lett volna Lengyelország. Ennek fényében azt mondhatom: nem mondjuk azt közvetlenül, direkt módon, hogy vissza a történelmi határokat, de mindenképp fel kell világosítani az embereket arról, hogy mi volt Trianon. Nem siránkozunk. Nem az a célunk, hogy siránkozzunk és azt mondjuk, hogy elveszítettünk ennyi meg ennyi területet, mert azt már nagyjából mindenki tudja, de a részleteket nem ismerik, és ezeket a mi lapunk tartalmazza.

- A következményekkel foglalkoznak, de rávilágítanak sorsokra is.

Igen. Egyrészt a történelmi események tükrében részleteket közlünk, forrásokat vagy szerzőknek az írásait, nem másodközléseket. És közvetlen sorsokkal is foglalkozunk, hogy az elszakított területeken élő magyarok milyen helyzetbe kerültek, és ezt gyakran egy-egy sorson keresztül, egy-egy kitelepítésen keresztül mutatjuk be. Tehát amikor Trianonról beszélünk, nemcsak magáról a szerződésről van szó, hanem mi úgy gondoljuk, hogy akár 1848-tól el lehet indítani és be lehet mutatni a nemzetiségi kérdést, amely alapvető kérdésként kapcsolódik a trianoni kérdéskörhöz. És a következményeket tekintve is szorosan hozzátartoznak a kérdéskörhöz a második világháború utáni kitelepítések vagy a kommunista időszak kultúrpolitikája, amely teljes mértékben megakadályozta azt, hogy az emberek a valódi eseményeket és a valódi igazságokat megismerjék.

- Az az érdekes, hogy sokkal tágabb, sokkal árnyaltabb ez a kérdéskör. A legutóbbi számban Deák Leóról, Nyíró Józsefről vagy például Bartók Béla román népdalgyűjtéseiről írnak. Mindenki, bármely tudományterületet is művel, talál benne olyan hasznos olvasmányt, amit fel tud használni professzorként, középiskolai tanárként vagy a világ dolgai iránt érdeklődőként.

Főleg a széles olvasóközönségnek szól a lap, de vannak benne olyan írások, például Horánszky Nándor tanulmánya Tisza István kultuszáról, amely elsősorban a szakemberek figyelmére számíthat, de a legtöbb írás főleg a széles körű közönséget szólítja meg. Például a Bartók Béláról szóló, amikor az olvasó rápillant a címre, felvetődik benne a kérdés, mi köze Bartóknak Trianonhoz. Ha elolvassa a cikket, persze, meg fogja látni. Mert a románok meg magyarországi csoportok is támadták, hogy román népzenevel foglalkozott, ezeket gyűjtötte. De az volt a csodálatos ebben, hogy Bartók több mint 3400 román népdalt gyűjtött össze, más nemzeteknek összesen nincsen annyi.

- A folyóirat megjelenésének finanszírozása nincs megoldva.

Állandó finanszírozási problémáink vannak. Nincs biztos anyagi háttérünk, egy-egy folyóiratszámra kapunk támogatásokat, hol a III. kerületi polgármestertől, Bús Balázstól, aki igen kiváló ember, nagyon sokat segített eddig is, hol egy-két magánszemélytől, valamint pályázatok útján, az NKA-tól, a Polgári Magyarországért Alapítványtól, amely a legutóbbi számot támogatta teljes egészében.

- És egy személyes bemutatkozást is kérek. Ön görög gyökerekkel rendelkezik.

Szociológus vagyok, nem történész. Görögországban születtem, 66 éve élek Magyarországon.

Egyedüli műemlékünk, amely a délvidéki magyarság identitásába beépül

Mi lesz az aracsi pusztatemplom sorsa? - Stanyó Tóth Gizella járt utána

Sok év után, tavaly (április 21–23-án) a Magyar Nemzeti Tanács kezdeményezésére *A műemlékek helyreállításának használatáról és kockázatairól* című nemzetközi művészettörténeti, régészeti és műemlékvédelmi konferencia – amelyet Zentán, a városháza dísztermében, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet (VMMI) szervezésében tartottak meg a magyarországi és a szerbiai/vajdasági szakemberek meghívásával – fő témája az aracsi pusztatemplomnak, a délvidéki/vajdasági magyarok ezeréves keresztény múltja szimbólumának, a történelmi, kulturális örökségünknek a megóvása, konzerválása volt. A házigazdák mindent meg is tettek, hogy minél eredményesebb legyen a konferencia. A tudományos értekezés előtti napon a neves szakemberek, a vendégek, a VMMI munkatársaival megtekintették a pusztatemplomot és környékét, hogy „... minél teljesebb és pontosabb kép alakuljon ki ennek az ember és a természet együttes munkája eredményeként létrejött, kulturális szempontból jelentős, részlegesen beépített területnek a jövőbeni rendezéséről” – mondta többek között megnyitó köszöntőjében Hajnal Jenő, a VMMI igazgatója.

Mi történt azóta? Milyen ütemben és hogyan valósul meg a konferencia záródokumentuma, amelyet az MNT közvetlenül a tudományos tanácskozás után, 2013. április 29-én fogadott el? Hajnal igazgató az *Echo Televízió Kincs, ami van* műsorában (2014. március 08.) is beszélt a témáról. A felvezetőjében a magyarság jelentős műemlékének nevezte az aracsi pusztatemplomot.

– Régebben is, de különösen az utóbbi húszegynéhány évben, a maga titokzatosságával, rejtelmességével és múltjának a titkaival a vajdasági magyarságnak elsősorban jelképévé vált az aracsi pusztatemplom. Olyannyira, hogy a múlt század 90-es éveiben, a balkáni háborúk idején,

újra felfedezzük, és nagyon fontossá válik számunkra: szervezeteket, folyóiratot, díjat neveznek el róla, és szinte az egyedüli olyan műemlékünk, amely a délvidéki magyarság identitásába beépül. Ez az azonosulás, egybeolvadás azt is jelenti, hogy bárhol, bármikor, hogyha képileg meg kell fogalmazni azt, ami vajdasági magyar, délvidéki magyar, akkor valamilyen formában a pusztatemplom ábrázolása kerül előtérbe. A maga romosságában, rejtelmességében, elhagyatottságában, lepusztultságában azt a világot jelképezte a '90-es években, amelyben újrpróbáltuk értelmezni múltunkat, értékeinket, hagyományainkat, hiszen egy olyan háború dúlt a közelünkben, amely ismételtén arra kényszerített bennünket, hogy újragondoljuk, újraértelmezzük értékeinket – próbáljuk számba venni mindazt, ami fontos és jelentős lehet számunkra. Ilyen jellegű öneszmélése az itt élő magyarságnak majd Trianon után, a 20-as évek második felében bontakozik ki. 1945 után új időszak kezdődött, majd a 60-as években a hagyományaink felé fordulás: a vajdaságiasságnak, a délvidékiségnek a megtalálása. Hiszen tudni kell, hogy az aracsi pusztatemplom középkorunk egyik legjelentősebb műemléke. Sokat jelent azoknak az embereknek, akik ide kerülnek a török pusztítás után, hála a zentai csata, majd pedig a karlócai béke kínálta új lehetőségeknek. Tudjuk, hogy Mária Terézia korában, az 1700-as évek közepén kezdik újratelepíteni ezt a vidéket. Tehát egy új tájban, egy új világban kellett volna megtalálni azokat az értékeket, identitásokat, amelyeket az idevándorlók (esetünkben az ide telepített magyarok) valahonnan hoztak magukkal. A régi otthon örökségét, amely azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy az új hazában ne érezzék a gyökerelenség lelket nyomorító szorítását. Szenteleky Kornél 1927-ben épp arról ír, hogy nekünk nincsenek olyan kapaszkodóink, nincsenek váraink,

nincsenek olyan emlékeink, amelyek valamilyen módon idekötnének bennünket. Csaknem fél évszázadnak kell elmúlnia ahhoz, hogy rájöjjünk, hogy ez mennyire nincs így. Az aracsi pusztatemplom lesz az egyik ilyen fontos felfedezés. A kutatása ebben az időszakban újrakezdődik. Természetesen a 19. században is többször felfedezték, megtalálták, kutatták, mentették...

Úgy gondolom, hogy nekünk, egy új nemzedéknek is újra fel kellett fedeznie Aracsot. Araccsal együtt pedig más műemlékeinket is. És ilyenkor nemcsak a műemlékekről kell beszélnünk, hanem a településeinkről is: hogyan próbáljuk például földrajzi neveinket összegyűjteni, közzétenni és a hétköznapi nyelvhasználatának is részévé tenni. De megpróbáljuk vonzóvá is tenni a fiatalok számára ezeket a vidékeket az újrafelfedezését is. Újralakni azt a világot, amelyről korábban úgy gondoltuk, hogy idegen számunkra, nem otthonos. Most viszont újra azt tapasztaljuk, hogy mennyi magyar érték van itt, mennyire a mi múltunk és jelenünk része - általuk is - szülőföldünk.

Az idén a Pusztatemplom, a kolostor, a településrészek konzerválási, rekonstrukciós, restaurálási és prezentálási tervdokumentumainak kiegészítését tervezik

Az aracsi pusztatemplomra vonatkozó legfontosabb feladatokról, a szerbség esetleges kötődéséről Hajnal igazgató a következőt mondta:

– A szerb hagyomány nem kötődik az aracsi pusztatemplomhoz. (...) Bár utólagos hamis történelmi belemagyarázások történnek bizonyos szerb régészek részéről. Az a ragaszkodás és kötődés, amely az utóbbi években kialakult az aracsi pusztatemplom körül, az kimondottan az itt élő magyarságra jellemző. A budapesti Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ, Dobó Ágota elnökhelyettes és munkatársai mindenképpen a legtöbbet tudnak segíteni nekünk abban, hogy még inkább kitárulkozzon előttünk az a világ, amelyet eddig elsősorban a szakemberek ismertek azáltal, hogy a közelében dolgoztak, éltek. A megszorítások, a pénztelenség világában mindig csak kis léptekkel tudtak haladni a kutatómunkában.

A történelmi városok, műemlékek megőrzéséért elnevezésű nemzetközi konferencián (május 15-16) nagy érdeklődést váltott ki Dobó Ágota, Firenzétől Oszoráig című előadása. A konferencián jelen volt Biacsi Karolina és Hajnal Jenő is.

Az Európai Unió felé közeledve nagyon hasznos lehet Magyarország és Szerbia szakembereinek az együttműködése ezen a téren is. (...) Ebből adódóan azt hiszem, hogy egy műemlék nem önmagában kell, hogy megmaradjon az utókornak, hanem már most jelentős annak a tájnak, a környéknek a felfedezése és megóvása is. Hiszen tudjuk, hogy az aracsi pusztatemplom mellett ott van a Sósokpó is mint természeti rezervátum, tájvédelmi körzet sajátos állat- és növényvilágával. Ott van a Tisza, a Gyöngysziget a

maga természeti gazdagságával, borával és gyümölcsseivel, ott van az óbecsei vár (amelyet a folyó előtött a duzzasztógát megépítése után), tehát mind-mind együtt örökségünk része. De Beodra-Karlova (Novo Miloševo), a Karátsonyi-kastély, a Karátsonyiak emlékei, a gyógyfürdő stb. (...)

A szakemberek elsősorban most a pusztatemplomra összpontosítanak, hogy mit, hogyan kellene tenni? Hála a Forster Központ munkatársainak, hogy kinyitották a szemünket, és olyan perspektívába tudták helyezni a pusztatemplomot, hogy ez a műemlékünk vonzó lehessen minden szempontból, az Európai Unió pályázati elvárásainak a szempontjából is. Ez – bízom benne –, hogy eloszlatta a szerbiai szakemberek félelmét és kételkedését is, hogy miért ez az intenzív kapcsolatkeresés, hogy mit akarnak a magyarországi szakemberek itt, hogy miről is szól ez az Aracs-történet. Mára már nyilvánvalóvá vált, hogy nem egy szerbiai, nem egy magyar műemlékről van szó, hanem egy európai, egy Európában levő és hallatlanul jelentős és fontos, akár a világörökség részévé válható épített örökségről.

Úgy gondolom, hogy mindenképpen annak az államnak a feladata a megóvás, illetve a felújítás, amely megörökölte. Tehát Szerbiának a feladata, hiszen Szerbiában, de a régi Jugoszláviában is a legjelentősebb, kiemelt jelentőségű műemlék között volt és van az aracsi pusztatemplom. Habár még mindig gondot okoz az, hogy nem a legmegfelelőbbben történtek a korábbi állagmegóví munkálatok. A hetvenes években elkezdtek egy kicsit helyrehozni a templomnak a környékét, és magán a templomon is különféle beavatkozásokkal próbálták korlátozni további pusztulását, de utána évtizedekig nem történt semmi. A '90-es években következik be az újabb fordulat, amikor a környező magyar falvak lakosai kétkezi munkával kezdik rendezni az aracsi pusztatemplom környékét, kibontani örökségünket a bozótokból, és számos egyházi, történelmi megemlékezést tartanak itt. Az ökumenikus szentmiséket, istentiszteleteket 1999. augusztus 1-jétől rendszeresítik, azóta minden évben július utolsó hétfőjén, vasárnap tartják meg a templombúcsúval együtt.

Az utóbbi években pedig Magyarország és Szerbia szakemberei intézményesíteni szeretnék az együttműködést a pusztatemplom állagának megvédése, konzerválása érdekében. Ez

nagyon jelentős, de szeretném kihangsúlyozni, hogy magánkezdeményezések voltak korábban is. Az anyaország a kilencvenes években is odafigyelt a pusztatemplom megmentése körüli próbálkozásokra. Az intézményes együttműködésre akkor nem volt mód, hiszen állami jóváhagyás kellett volna mindenhez. A változások következtében mutatkozik meg egy olyan kezdeményezés és annak a lehetőségnek a keresése, amely együttműködési igényeinket kialakítja, és létrehozását serkenti.

A tavaly megtartott Aracs-konferencia legfőbb célja épp az volt, hogy egyrészt a templomról a szerbiai és a magyarországi szakemberek elmondják a maguk véleményét, de az is, hogy elinduljon a közeledés közöttük. Hiszen azt láttuk, azt tapasztaltuk, hogy nincsenek olyan szakemberek Szerbiában, akik olyan hozzáértéssel tudnának ehhez a műemlékhez nyúlni, olyan módon tudnák ennek a műemléknek a rekonstrukcióját elvégezni, amelyet a délvidéki/vajdasági magyarság nyugodt lelkiismerettel el tudna fogadni. Örökös félelem volt bennünk, hogy visszafordíthatatlan módosításokat végeznek el rajta vagy a környéken, és ez a konferencia tette lehetővé, hogy elkezdődhetett a párbeszéd a szakemberek között. Egyébként a Köztársasági Műemlékvédelmi Intézet megbízta a Tartományi Műemlékvédelmi Intézetet ennek a műemléknek a gondozásával. Az egyeztetések után a Magyar Nemzeti Tanács megbízásából lépett intézetünk kapcsolatba a TMVI-vel, a magyarországi szakembereket pedig sikerült megnyerni ügyünknek. Mindenekelőtt a Forster Központtal sikerült jó kapcsolatot kialakítani. Maguk a szerb illetékesek kérték, hogy két olyan tanácsadót szeretnének bevonni a saját munkájukba, aki méltóképpen tudná az ügyet segíteni.

Az, hogy Szerbia még nem EU-tagállam, jelentett némi nehézséget, de azt hiszem, most már mindkét félnek az az érdeke, hogy Magyarország dél felé irányítsa a határokon átívelő, vonatkozó projektumait oly módon, hogy az Unió nemzeti örökséggel kapcsolatos értékelveit hozza magával. Másrészt nekünk nagyon fontos az is, hogy a magyarországi műemlékvédelmi tevékenységet, elsősorban a jó példát tudjuk követni. A legfontosabb az, hogy a szerb és a magyarországi szakemberek úgy tudjanak szót érteni, hogy a puszt-

tatemplom megóvásának és környéke korszerű, de ugyanakkor a kidolgozott elveknek megfelelő rendezésének érdekében mindent megtegyenek.

Nem célunk, hogy újra felépítsük az aracsi pusztatemplomot. Hiszen romosságával vált ismertté. Valószínűleg a romossága bizonyos értelemben meg is marad a rekonstrukció után is. De a legfontosabb az, hogy hosszú-hosszú időkre megőrizze középkori hangulatát az újabb nemzedékek számára is. Azt az érzést, azt a világot, amely a ma emberének, a mai kor igényeinek is megfelel, és amely hol meseként, hol legendaként, hol történelmi tényként, de megmaradt nekünk ott, ahol – Cs. Simon István költő szavaival – „rommá sűrűsödött a csönd”, és ahol „Egymásba kapaszkodva... / dacolnak még / a lezúduló idővel a téglák és a kövek”.

Minden bizonnyal nem sokáig parkolhatnak autók a pusztatemplom tövében

- Az Echo Televízióban elhangzottak folytatásaként kértem meg Hajnal Jenőt, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet igazgatóját, hogy részletezze a Forster Központnak az aracsi pusztatemplom megmentésére, konzerválására, környékének rendezésére irányuló tervjavaslatát.

- A Forster Központ szakemberei, Dobó Ágota és Bálint Éva Kamilla által összeállított tervjavaslat szerint a fejlesztéshez elengedhetetlen a tudományos dokumentációk elkészítése és az átfogó régészeti kutatás elvégzése; a pusztatemplom helyreállítása, részleges rekonstrukciója, turisztikai attrakcióként való bemutatása (a szakralitás megőrzésével), a védelmi rendszer, a vizesárok bemutatása; gyógy- és fűszernövénykertek kialakítása, a kolostorkert teljes rekonst-

rukciója; a kolostor részleges rekonstrukciója a falak mászhatatlan szintre történő megemelésével, alaprajzi rendszerének funkcionális bemutatása; a település és a védművek, valamint a kikötő szemléletes megjelenítése látvány-vízfelülettel (akár növényzetből kialakítva), gályák elhelyezésével; látogató- és fogadóközpont építése; rekreációs terület kialakítása; térvilágítás telepítése; kapcsolódó terep- és kertépítészeti rendezés; biztonsági és térfigyelő rendszer kiépítése; kerékpáros információs és szolgáltató rendszer létesítése, kerékút kialakítása Törökbecsíg; pormentes megközelítési út a látogatóközpontig, sétaút a kolostorig; parkoló létesítése minél távolabb az épületegyüttestől; a Tisza-parti víziturizmus fejlesztése.

- A záródokumentum (2., 10. pont) értelmében, milyen fázisban van a TMVI és a VMMI vonatkozó, az aracsi pusztatemplommal kapcsolatos programjának az egyeztetése, és az éves feladatok finanszírozása, a pénzforrások biztosítása. Folyamatos-e a tudományos munkák megjelentetése, mikorra várható a konferencián elhangzottak publikálása?

- Mint ismeretes, az idén folytatódik az aracsi templomrom, a kolostor és a településrészek konzerválási, rekonstruálási, restaurálási és prezentálási tervdokumentumainak a kiegészítése, teljessé tétele. A tartományi intézet támogató véleményezésünkkel már pályázatot nyújtott be a Művelődési és Tájékoztatási Minisztériumnak, hogy folytatódjon a harangtorony falainak műszaki védelme, azaz konzerválása, a Magyarország–Szerbia IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program EDICT-projektumának keretében pedig a templom belső oszlopainak a konzerválását szeretnék elvégezni az év első felében.

- A tavasz folyamán megtartották-e és hol a magyarországi és a szerbiai/vajdasági szakemberek a műemlékek védelmére irányuló, a záródokumentum által is szorgalmazott konferenciát? Végeztek-e tájékoztató felméréseket a helyszíneken?

- A magyar fél meghívására a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet és a Tartományi Műemlékvédelmi Intézet munkatársai háromnapos (2014. február 18–20.) konferencián vettek részt Fertőd-Eszterháznál. Ezen a helyszínen az egyik legsikeresebb európai uniós támogatású

magyar kulturális projekt valósult meg, amelynek immár a harmadik üteme is befejezéséhez közeledik. A tanácskozáson több magyar projekten dolgozó szakember, valamint a szerb–magyar együttműködésben részt vevő magyar település polgármestere is jelen volt. A konferenciát megtisztelte jelenlétével Esterházy Antal herceg, az Esterházy család családfője, az eszterházi projekt fővédnöke is.

Esterházy Antal herceg

A projektet vezető Dobó Ágota végigvezette a kastélyegyüttes területén a résztvevőket, majd részletes előadásban ismertette a közel harmincmilliárd forint értékű fejlesztési projekt előzményeit, felépítését, a projekt menetét és a végrehajtás problémáit, eredményeit, tanulságait. A Tartományi Műemlékvédelmi Intézet munkatársai bemutatták az aracsi projekt – a zentai konferencia hatására – megváltoztatott koncepcióját, amelyben a korábbi egyeztetésen elhangzottakat már figyelembe véve a projekt helyszínét jelentősen kiterjesztették, valamint a látogatóközpontot, a parkolót áthelyezték. Bemutatták továbbá, hogy a Bácsot és a bácskai Duna mentét érintő projekt előkészítésében meddig jutottak.

Dobó Ágota átadta a Bácsra és Aracsra elkészített projekt-koncepció anyagát. A két anyag összevetésével a megbeszélések egy következő szakaszba léphetnek, amelynek eredményét a Magyar Nemzeti Tanács, valamint a fejlesztésben érintett települések vezetőivel, véleményformálóival szükséges egyeztetni és konszenzus után véglegesíteni. A megbeszélések során a magyar fél képviselőjében Balogh András bemutatta azokat a kutatási technikákat (földra-

dar, légi régészet, lézershakkenelés, elméleti rekonstrukció) és eredményeket, amelyeket a magyarországi kollégák műemlékfelújításban, projektelőkészítésben már rutinszerűen alkalmaznak.

Az Esterházy-kastély

Megállapodás történt arra vonatkozóan is, hogy ezeknek a munkáknak az előkészítésében a magyar fél az érintett műemlék-együtteseken segítséget nyújt. A szerb szakemberek előadásában látóköribe került a vajdasági vizekre, vízi építményekre vonatkozó fejlesztési lehetőség is, amely európai kitekintésben is igazi kuriózum lehet (Ferenc-csatorna). A program tartalmazta egyebek között a kismartoni Esterházy-kastély megtekintését, továbbá a befejezés előtt álló, szintén Dobó Ágota által vezetett majki kamalduli remeteség projekt helyszínének meglátogatását, ismertetését.

A majki kamalduli remeteség

Így a konferencia résztvevői számára érzékelhető vált a kétféle (kolostor és kastély) épületegyütteshez való hozzányúlás, a funkciójukból eredő megkülönböztető filozófia is. A konferencia igen eredményesnek mondható, jelentős tu-

dásanyag átadására került sor. A tárgyalások a Vajdaságban folytatódnak.

Kismarton

- Érdemi elismerés, hogy a további munkába, a szerbiai/vajdasági szakemberekkel együtt bevonták Dobó Ágota építésmérnököt, közigazdászt, a budapesti Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ elnökhelyettesét és a Zentán született dr. habil. Raffay Endre művészettörténest, a Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kara Művészettörténet és Elmélet Tanszékének vezetőjét, akit évtizedek óta foglalkoztat az aracsi puszta templom megóvása. A magyarcsernyei származású Biacsi Karolina okl. kőszobrász restaurátor, a kecskeméti Katona József Múzeum restaurátora felajánlotta segítségét, és szívesen közreműködne ezekben a munkálatokban, annál

is inkább, mivel Szerbiában nincs kőszobrász restaurátor. Őt később tervezik bevonni a szakmai grémium tevékenységébe, az IPA- projektumba?

- Az Aracs-konferencia záradékával összhangban természetesen igyekezünk majd minél több szakembert bevonni ebbe a munkába, egyebek között a magyarcsernyei származású Biacsi Karolinát is.

- Megvalósult-e márciusban az aracsi puszta templomnak és környékének repülőgépről történő földradaros feltérképezése, amely a régészeti ásatásokat könnyítené meg?

- Az időjárási körülmények és sok más, a szakemberek előre nem tervezett elfoglaltsága az időpont-egyeztetéseket hátráltatta, így ezek a felmérések nagy valószínűséggel csak az év második felében valósulhatnak meg, amikor azt a körülmények (az időjárás, a növényzet, az engedélyeztetés) is megengedik.

- Megoldódott-e, és hogyan a műemlékegyüttes őrzése?

- A törökbecsei önkormányzattal egyeztetve nagy valószínűséggel hamarosan napelemes térkamerát helyeznek majd el a helyszínen. Ha pedig elkezdődnek a munkálatok a pályázati támogatások függvényében, akkor állandósul a műemlékegyüttes őrzése is a hideg idő beköszöntéséig.

Baranyi Károly Tanulmány (Katonatípus), 1935

Hová süllyed a politikai kultúra?

Borzasztó látni, bántó hallani, hogy a magyar s (úgy általában véve) az európai közélet milyen kulturálatlanná vált. Mert ami a politikusok szájából néhanapján „kiömlik”; ahogy egyik-másik viselkedik; amiképp a közösség színe előtt megjelenik – mindennek nevezhető, csak éppen az egymást tisztelő, az emberi méltóságot szem előtt tartó kulturált viselkedésnek nem. Valahol félrecsúszott a vitatkozás színvonala, valahol lealacsonyodott a politikai kultúra. Nem tudni hol, s mikor – de igen gyorsan, szemünk láttára igénytelenedett el minden körülöttünk. Amint a tömegtársadalom fogyasztói igényeit kielégítő médiumok kulturáltsága, az agyonnézett kereskedelmi televíziók és gyűröttre hajtogatott pletykalapok igénytelen papírjainak látnivalója, tartalmatlansága; úgy a politikai közbeszéd is szép lassan a „csúnya, zöld varangyos béka” feneke alá került...

De kik lehetnek ezért a felelősek? Kik azok, akik egyre lejjebb húzták és húzzák a színvonalat, akik egyre inkább kitolják a „vulgaritás” ingerküszöbét?

Európa-szerte, így a magyarság nemzetesztében is, vadhajtaszként nőtt ki egyfajta liberális értelmiségi alapállás. A „nem tetszik semmi”, a „mindenki hülye”, a „minden teremtő cselekvés ócska” attitűd. Leginkább az internetes média ütőerein érezni ezt. De sajnós, mint minden haszonelvű és manipulatív, anyagi érdekekkel átszótt fogyasztói társadalomban, erre a magatartásra vannak is vevők: az egyébként transzcendens, normák nélkül sodródó, útkereső fiatalok. (És ma már egyre inkább minden generáció.) Így a politikusok – eltévesztve a közösség szolgálatának kötelességét, félreértve a helyzetükből eredő példaértékű szerepüket – beállnak az igénytelenné válás egyre hosszabban kígyózó sorába.

Pedig a történelem nem erre tanítja őket! A görög városállamokban azt az állampolgárt, aki nem foglalkozott tisztességesen a közügyekkel, a hazával és a családdal (nem törődött az Oikoszszal), nos őt, „nemes egyszerűséggel” csak „idiotosz”-nak hívták kortársai. És ez a jelző, már akkor is igencsak pejoratív jelentésű volt. De a középkori vagy rendi országgyűlések szintén, ha telis-tele voltak is cselszövással és hazaárulással – egyáltalán nem süllyedtek le a közönségesség szintjére. A nemesek, majd később a polgári parlamentek tagjai tartották is magukat az „úriember” attitűdhöz.

De mindez az ezredfordulóra megváltozott. A modern, liberális alapon szervezett tömegdemokráciák működtetői, főszereplői elsüllyedtek az igénytelenség posványában.

Ha az uniós parlamentre vetjük szemünket, káromkodó liberális vezetőket, agresszív magatartású, hevesen gesztikuláló, kétes előéletű közszereplőket láthatunk. A liberális politikus prototípusa Daniel Cohn-Bendit (aki vezető is egyben), egykor lázadó marxista, majd idősödő gyermekmoleesztáló ficsúr, aki ma is oly büszke szabados életvitelére. Most pedig a „bölcsek kövének” kizárólagos birtokosaként stigmákat süt emberekre. Aki nem liberális, vagy nem ért egyet az ő zavaros elveivel, az „fasiszta”, de legalábbis „antidemokrata”.

És ez történik Magyarországon is. És általában véve a magyarság körében. A liberális értelmiség és a politikusi garnitúra – a magaslóról ítélkezik élők és holtak fölött. Ki a demokrata, s ki a kirekesztő? Ki az emberi jogok védelmezője, s ki az eltirója?

De miközben jogtalanul ítélkezik, talán maga sem veszi észre, hogy mérhetetlenül igénytelen stílusban, néha lealacsonyító, az emberi tisztelet és méltóságot bántó módon teszi. Mert teheti. Hisz övé (legalábbis úgy hiszi) a nyilvános közbeszéd territóriuma.

Mi dolog maradt még, mely arra készítetne egy hagyománytisztelő, haladó-konzervatív polgárt, hogy a közéletben tisztességes vitát folytasson? – tehetjük fel hát a kérdést.

Hisz valami kiveszett a magyar közéletből. A balliberális oldalon ugyanis csak a beteges gyűlölet maradt. A köpködés, a káromkodás. Akár a szélsőjobb oldalon! Mintha a két ellentétes politikai pólus a stílusában összeérne... Hisz köpködnek a szélsőjobb oldaliak, köpködnek a liberálisok is minálunk.

De mit is kezdenénk egy olyan véleménnyel, amivel a magyarországi balliberális politikusok a Békementről imígyen ítélik: „Orbán Viktor a saját szélsőségeit felhasználva mozgósított egy utolsó rohamra – az ország békéje ellen”. Magyarázzuk el, hogy mit jelent a szélsőség a politikában? Meséljünk arról, hogy miként lehetséges egy közösséget felépíteni? Hogy miképp viselkedik egy patrióta? És végül, mutassuk meg nekik, hogy milyen pozitív erőket szabadít fel a hit és a remény?

De mit is tehetné az ellen, hogy a magyar médiában (legutóbb a Népszava hasábjain Sütő Imre publicista) a határon túli magyarok szavazati jogát kérdőjelezi meg. És továbbmenve a furcsa logikán, megvádolják őket a kétharmados Fidesz-KDNP győzelemmel? Mit is szólhatunk ahhoz, hogy gyakorlatilag a határon túli magyarság nemzettesthez való gazdasági és politikai hozzátartozása után, a kulturális összekapcsolódást is tagadják? Nem sokat. Egyre kevésbé, egyre kevesebbet... De legalább szembenézhetünk vele, íme: ilyen a liberális alapállás!

És a stílus?

Mert mit is mondhatnánk arra, mikor egyre csak ömlenek az olyan mocskos szavak a magyarországi balliberális oldal „de facto” vezérének, Gyurcsány Ferencnek a szájából, amelyeket a nyomdafesték sem bírna el? Szóljunk rá, akár egy kisiskolásra, hogy legalább ne beszéljen csúnyán? Nem sok értelme lenne, hisz ha a mondatairól lehámozzuk a narcisztikus önimádatot és a szidalmakat – nem marad semmi, csak a tátongó sötét ür.

Nem tudjuk, hogy mikor történt, de a politikai balliberális oldal és az értelmiségi holdudvar átlépett egy politikai „kultúrhatárt”. Így mára elvesztették vitaképességüket. Régiesen szólva: nem

párbajképesek már. Valószínűleg az évek hosszú tipródása, a beteg lelkük folytonos frusztrációja, az irigység, a hatalom- és a pénzéhség kellett ehhez; s már ki is írták magukat a nemzet szellemi közösségéből. Voltaképp senki nem közösi tette ki őket (bármennyire is ezt akarják sugallni); inkább támadtak ők maguk a közösség ellen.

A stílus és a nemzetellenes stigmák „kiosztása” mellett még egy olyan jól látható alapállás jellemzi őket, amellyel a klasszikus (kétszáz éve élő) liberálisok gondolatait csúfolják meg. Szerintük ugyanis mindenki más, aki nem a liberális, mára inkább nem a „szabados” elveket követi, az nem része az európaiságnak. Aki konzervatív, vagy éppen vallásos, az szerintük a liberalizmus ellen van – tehát Európa-ellenes. (Holott Európa történetében a vallásosság, a kereszténység különböző ágainak követése – maga volt az európai kultúra!)

Nos, akinek nem inge, ne vegye magára! De akinek a nemzethez való viszonya kimerül a provokációban, a sértegetésben, a magyar emberek „lebirkázásában”, esetleg a többi európai néphez való lealázásában, pusztán mert más értékeket vall – az kérem ne csodálkozzon azon, ha nem szívesen látják ebben a közösségben! Az voltaképp szabad akaratából döntött úgy, hogy nem akar ehhez a közösséghez tartozni. Szíve joga. Nincs röghöz kötve; a kozmopolitizmus és az internacionalizmus létező gyakorlat.

Érdemes lenne azonban az említett hölgyeknek és uraknak egyszer a tükörbe nézniük és mélyen azon is elgondolkozniuk, hogy milyen jupon is állítják azt, hogy a jobboldali (értsd. konzervatív, hagyománytisztelő és patrióta) alapállás Európa-ellenes lenne? (Megjegyzem: számtalan esetben csúsztatják össze az Európai Unió egyes jogszabályait az európai hagyományokkal!) Egyáltalán, honnan veszik azt a bátorságot, hogy a magyar jobboldali gondolkodókat vagy a szavazókat kirekesszék az európai kultúrkörből?

Tehát jogos a kérdés: Ki rekeszt ki kít?

„A stílus mögött egy ember van, az ember mögött egy élet van.” Ha komolyan vesszük Kosztolányi sorait, akkor bizony el kell gondolkodnunk azon is, hogy vajon milyen élete van azoknak, akik csak gyűlölködni tudnak. Voltaképp sajnálni kellene őket. De cselekvésük romboló szándékából ered, ez pedig nehezen bocsátható meg.

Az Orbán-rendszer

Szellemi-intellektuális téren abban a pillanatban jött létre, amikor Orbán Viktor évekkel ezelőtt Kötcsén „centrális erőterről” beszélt, melynek középpontjában egy nagy kormányzópárt található. A 2010-ben elnyert kétharmados támogatás lehetővé tette e gondolat gyakorlati megvalósítását. A 2014. április 6-án megszerzett társadalmi támogatottság már megvalósíthatóvá teszi egy új társadalmi-gazdasági modell rendszerszintű megszervezését és stabilizálását. 1990 után jobboldali rendszerváltó pártkoalíció először került abba a helyzetbe, hogy újabb négyéves felhatalmazáshoz jutott, ezért 2010 és 2018 között történelmi lehetősége nyílik a rendszerváltás utáni átmeneti korszak posztkommunista-szocialista és balliberális jellegének megszüntetésére, és egy új gazdasági és társadalmi modell alapjainak a lerekására. Ez a folyamat már 2010-ben elkezdődött, de a gazdasági és társadalmi folyamatok hosszabb távon is érvényes, maradandó átalakítására, illetve megváltoztatására négy év nem elegendő. A mostani - lényegében kétharmados - választási győzelem történelmi jelentőségét éppen az adja, hogy a választók nem alaptalan ígéretre és program nélküli mellébeszélésekre szavaztak. Ellenkezőleg! Az Orbán-kormány a 2010-ben elkezdett és mindenki által jól ismert kormányzati munkájának folytatásához kért újabb négy évet az állampolgároktól, akik ezt megadták. Magyarország történetében ez az első olyan választás, ahol a választók mindegyike tudta, hogy mire számíthat, ha az Orbán-kormányra szavaz. Ennél nagyobb elismerése a kormányzati tevékenységnek nincs, ráadásul a legitimitása is vitathatatlan. Hiába fanyalognak a balliberális eurokraták, a döntés egyértelmű és megkérdőjelezhetetlen.

Huszonnégy évre volt szükség ahhoz, hogy Magyarország megszabadulhasson a Kádárkorszakból örökölt posztkommunista-szocialista és baloldali liberális erők által uralt többpárti parla-

mentáris rendszertől, amelynek valódi célja a késő-kádári struktúrák - demokratikus körülmények közötti - tovább élésének biztosítása volt. A rendszer működőképességét az MSZP és az SZDSZ körüli tőkéscsoportok kiegyezése biztosította a külföldi bankokkal és az angolszász multinacionális cégekkel. A magyar tőkéscsoportok életképességét az állami megrendelések folyamata biztosította, ezért a magyar állam szinte soha nem került abba a helyzetbe, hogy a nemzeti érdekek képviselőjeként léphessen fel. Ezt az alkut a magyar baloldali és liberális értelmiség jelentős része támogatta, illetve egyfajta „liberális” erkölcsi minimumnak tekintette. Az SZDSZ-es liberális leninisták (Bill Lomax kifejezése) mára elveszítették befolyásolási képességük nagy részét, ezáltal a szellemi-kulturális élet sokszínűbbé, demokratikusabbá vált. A baloldali és liberális értelmiségi csoportok már korábban elveszítették kultúra- és ideológia-teremtő képességüket, ennek következtében az MSZP-SZDSZ-kormányok az utolsó éveikben már csak ügyintézői szinten tevékenykedtek.

A 2010-ben kétharmados többséggel megválasztott Orbán-kormánynak megvolt a szükséges támogatottsága és legitimitációja a félbemaradt rendszerváltás befejezéséhez szükséges eszmei célkitűzések megfogalmazásához és az elkerülhetetlen strukturális változások megkezdéséhez. A gazdasági koncepció valamint a jövő- és társadalomkép teljes hiánya miatt az ellenzék szervezetileg is szétesett, politikai bűnszövetkezetként működött, a hamisítási és korrupciós ügyek nyilvánosságra kerülése pedig maradék erkölcsi tőkéjüket is felemésztette. Az utolsó pillanatban sikerült az összefogás látszatát megteremteniük, de a teljesen jellegtelen, intellektuálisan is rendkívül közepszerű Mesterházy-Bajnai-Szabó-Fodor nevével jelzett kormányváltó társulat képtelen volt bármiféle egységes üzenet megfogalmazására és szavazóbázisuk mozgósításra. A trágárkodástól

és gyűlölködéstől sem mentes balliberális kampányban a legtöbbször Gyurcsány Ferenc érte el az ingerküszöböt, aki szokásos ripacszkodásával pótolta racionális elképzelései teljes hiányát. Mesterházy a minimális udvariassági szabályokat is mellőzve, arról beszélt, hogy Magyarország nem szabad és nem demokratikus ország. Egy hétfői televíziós szerepléséből kiderült, hogy nem érti a történeteket, és képtelen a differenciált gondolkodásra és az önkritikára. Gyurcsány ezúttal sem szorult háttérbe, ő már az új kormány idő előtti megbuktatásáról beszélt. A csalódott megélhetési politikusok egy része az utcai politizálás mielőbbi megkezdését sürgeti. Az már a választások éjszakáján nyilvánvalóvá vált, hogy ezek a poszt-kommunista-szocialista és balliberális csoportok végképp megbuktak, megújulásukra és feltámasztásukra csekély az esély, ráadásul emblemikus figuráik nagy része kiszorult a politikai közéletből.

A megújulást az új parlamentben a Schiffer András vezette Lehet Más a Politika (LMP) nevű zöldre maszkírozott formáció igyekszik majd kisorsozni, amelyik komolyan vehető program, és karizmatikus személyiségek nélkül került be a parlamentbe. Úgy tűnik, hogy a korábban az SZDSZ-t támogató budapesti szubkultúra valamilyen formációja nélkül nincs magyar parlament. A baloldali és liberális pártok tehát a megszűnéshez közeli állapotba kerültek, aminek - az eddig említetteken túl - az a legfőbb oka, hogy a választók nagy többsége nem csak a kormányzásra tartja őket alkalmatlannak, de az ellenzéki pozíció betöltésére sem voltak képesek. Ennek ellenére lebecsülések nagy hiba lenne, mert az őszi önkormányzati választások esetleges elvesztése vagy egy balliberális, budapesti főpolgármester megválasztása sok feszültséget generálhat.

Amint az várható volt, a szélsőségeitől megszabadult Jobbik tovább erősödve, országos párttá nőtte ki magát. Ennek ellenére a bukott balliberálisok igyekeznek kétségbe vonni azt a tényt, hogy ez a párt alkotmányos keretek között, a jogállami normák betartásával működik.

Az új Orbán-kormánynak nincs könnyű dolga, de az elébe tornyosuló feladatok megoldhatóak, mert az ehhez szükséges jogi és gazdasági átalakítások egy része már az előző ciklusban elkezdődött vagy befejeződött. Az Alaptörvénynek ne-

vezett új alkotmány elfogadásával megtörtént egy új korszak értékrendjének elfogadása, ideértve a szimbolikus nemzetegyesítést is. A tradicionális emberi értékek előtérbe kerülését a magyar társadalom jelentős része elfogadta. A történelmi kontinuitás rögzítése, a többségi társadalom - azaz a közösség - érdekeinek elsődlegessége megfér a vallási vagy etnikai kisebbségek védelmének deklarálásával. Az új közjogi rendszer és a munkaalapú társadalom megteremtése már egy más gondolkodásmód következménye volt. A közteherviselés újraértelmezése, a bankok és a multinacionális cégek megadóztatása, az egykulcsos adó és a mellérendelt szociális támogatórendszer kiépítése is szakított a múlt rossz beidegződéseivel. A kialakult új politikai és kulturális közösség támogatja a jobboldali értékrendet valló Orbán-kormányt, amelyik társadalompolitikájában szociálisan érzékeny, de ennek semmi köze holmi zavaros baloldali öngazolási kísérletekhez.

Az új külpolitikai doktrína prioritásai egyértelműek: Magyarország az Európai Unió és a NATO tagjaként szuverén országgént kíván diplomáciai és gazdasági kapcsolatokat kiépíteni a világ újrafelosztásáért küzdő nagyhatalmakkal. A hazai balliberális gondolkodás színvonaltalanságát bizonyítja, hogy a kapcsolatfelvételt azonosítják a keleti társadalmi modellek átvételével, miközben eltekintenek attól, hogy Kína, Oroszország, Japán, India stb. szoros gazdasági kapcsolatokat tart fenn az Egyesült Államokkal, Németországgal és Franciaországgal. Éppen ezért teljesen irracionális és alaptalan Charles Gati kijelentése, mely szerint „a Fidesz-kormány egész keleti orientációja és Nyugat-ellenessége történelmi bűn.” (Népszabadság 2013. április 15.)

Az Orbán-kormány történelmi kihívás és lehetőség előtt áll: végleg megszüntetheti a rendszerváltozás utáni időszak posztkommunista-szocialista és balliberális jellegét és megkezdheti, illetve folytathatja egy új, működőképes gazdasági és társadalmi modellt, az Orbán-rendszer létrehozását. Megvan rá a társadalmi felhatalmazása, ellenzéke pedig nincs abban a helyzetben, hogy törvényesen és hatékonyan felléphetne - az általuk másodlagosnak tekintett - közjó és a nemzeti érdekek konzekvens képviselője ellen.

Magyar Nemzet, 2014. április 11.

E számunk szerzői

Balázs Géza	nyelvész, Budapest
Benedikty Tamás	író, Budapest
Biacsi Karolina	kőszobrász restaurátor, Budapest
Borsányi Katinka	népművelő, Veneto
Csapó Endre	közíró, Sydney
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Domonkos László	író, Budapest
Fekete J. József	irodalomtörténész, Zombor
Gergely Gabriella	önéletíró
Gyurkovics Hunor	festőművész, grafikus, Szabadka
Hajnal Jenő	magyartanár, intézetvezető, Zenta
Iancu Laura	költő, néprajzkutató, Budapest
Juhász György	író, hungarológus, Budapest
Kabdebó Lóránt	író, irodalomtörténész, Budapest
Kalmár Géza	önkéntes szakaszvezető
Kávai Anna	író, Magyarkanizsa
Klamár Zoltán	etnográfus, Magyarkanizsa
Mérey Katalin	író, Szeged
Mihályi Czobor	író, Zombor
Mihályi Katalin	újságíró, Szabadka
Mirnicz Károly	demográfus, Szabadka
Nagy Ervin	filozófus, Dunakeszi
Radnai István	költő, Budapest
Serfőző Simon	költő, író, Miskolc
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Szabó Ferenc SJ	költő, író, Budapest, Róma
Szabó Frigyes	író, Magyarkanizsa
Szentmihályi Szabó Péter	költő, író Budapest
Tóth Gy. László	politológus, Budapest
Tráser László	író, újságíró, Szeged
Varga Sándor	költő